

Joan Mari Torrealdai

30 URTE LIBURUGINTZAN
1976-2005

Jakin

Galarazia dago liburu honen kopia egitea, osoa zein zatikakoa, argitaraldi honen jabearen baimenik gabe.

Azala: Ainhoa Lukas

Grafikoak: Joxean Apeztegia

Inprimaketa: Leitzaran Grafikak, S.L., Gudarien Etorbidea, 8
Andoain (Gipuzkoa)

© Joan Mari Torrealdai Nabea

ISBN: 978-84-95234-35-3

L.G.: SS-1559/2007

AURKIBIDEA

Hitzerdi bat irakurleari	7
Sarrera: Atzera begiratu aurrera egiteko	9
30 urte aitaren batean	11
Hastapenak, 25 urte geroago gogoratuz	12
Hiru lan diferente urtero	13
Ohar metodologiko eta beste	14
Zifren saltsa	15
Ustekabeen hasi eta 30 urte!	17
«Afizio/ofizio»	19
Bibliografia lanak aldizkaritik internetera	20
Bibliografiaz gainera azterketa	21
Tiradak eta aleak	22
Liburuaren behatokia	23
30 urteotako testuak	25
Euskal liburua umezurtz	27
Literaturaren krisia?	31
Idazleen erreleboa kezka zenean	33
Kanpotarren desenbarkua	36
Bertoko industriaren alde	42
Liburu politika	51
Sorkuntza itzulpenaren aurretik	55
Amets baten amaiera?	59
Urtean 2.500 titulu behar	63
Ekoizpenetik kontsumora	66
Irakaskuntzan dago gakoa	72
Liburuaren bizi-esperantza	80
Euskaraz bizi, baina nola?	83
Erreferente bila	87
Liburua krisian XXI. mendean?	91
Liburutik harago?	95

30 urteotako grafikoak	99
Irudi bidezko irakurketa	101
Tituluak urtez urte	104
Nobedadeak, berrargitalpenak, itzulpenak	106
Gai nagusiak	111
Gaien garapena	114
Argitaratzaileen ekoizpena urtealdika	119
Argialetxe nagusiak	122
Argitaratzaileen ekoizpena gaika	124
Argitaraldiak	128
Tiradak. Aleak	131
Iritziak urtez urte	133
Gaurko talaiatik	144
Inkesta	144
Metodologia	144
Argialetxeekin kontrastea	145
Eskaintza editoriala	146
Tiradak: gaiak eta garaiak	148
Tiradak nobedadeetan	151
Tiradak berrargitalpenetan	156
Aleak	161
Aleak urtealdiz	164
Gaiak urtealdika	167
Aleak: edizioak eta gaiak tarteko	171
Balorazio ekonomikoa	174
(Euskal) Liburuaren Behatokia	177
Helburua	179
Jarduera	179

Hitzerdi bat irakurleari

30 urteko aldia ziklotzat eman edo aitzakiatzat hartu, eta liburugintzaz *Jakin*-en idatzi dudanaren laburpentxo bat egin dut. Hiru baldintza betetzen dituzte testu hauek, hortaz: gaia, liburugintza da; *Jakin* aldizkarian publikatua da; eta laburpentxo da.

Jakin-en publikatu dudana bakarrik bildu dut hemen, eta ez liburuetan edo txosten nahiz azterketetan landu dudana. Aldizkarian idatzitakoa ere ez da gutxi, urtero-urtero egindakoa pilatu egiten baita.

Eta laburpentxo nahi nuen. Orri gutxi batzuetara nola ekarri testu-masa hura guztia, ordea? Hautapen lana ez da izan xamurra. Hala behar zuen, baina, testu arin eta irakurterraz bat nahi nuelako hasiera-hasieratik. Kostata bada ere egin dut, helburua lortu dudan jakin gabe, agian aukeratu ditudan baino pasarte interesgarriagoak kanpoan utzi bainitzakeen.

Emaizta begi bistan daukazu. Testu batzuek bere horretan balio dute gaur bertan; beste batzuek denboraren joana salatzen dute. Elkarren ondoan daukazu orain 30 urteetan idatziriko gogoetak, kezkak, zalantzak, haserreak, txaloak, iruzkinak. Garaian garaikoak denak, batzuk garaiari lotuta geldi-

tu direnak, eta beste batzuk gaur ere egungo direnak. Denak dira denboraren eta gure ibilbidearen lekuko baliagarri.

Liburuaren lehen zatia da hori, argitara emandako pasarte-
tez osatu dudana.

Bigarren zatia berria da guztiz, egin berria eta «berritasu-
nez» betea.

Alde batetik, testuan ageri den informazioa bera grafiko-
tan ematen dugu, 30 urteotako emaitzak. Beste irakurketa
bat proposatzen dugu horrela, bisuala, bat-batekoa.

Beste aldetik, informazio guztiz berria eskaintzen dugu.
Liburuaren sektoreak emandako informazioa landu ostean,
irakurleak jakin ahal izango du zenbatekoak diren eta izan
diren tiradak, zein den 30 urteotako ale kopurua bai oroko-
rrean eta bai generoka, zein den ekoizpenaren fakturazioa.

Aurrera egin orduko, datuak biltzen eta lantzen lagundu
didaten guztiak eskertu nahi ditut: informazioa eman dida-
ten argitaletxeak noski eta batez ere «sukalderaino» sartze-
ko aukera eman didatenak. Informazio gordina eskuetan
utziz egin didaten konfiantza eskertu nahi diet.

Eskuetan du irakurleak emaitza. Nik dakidala, alor hone-
tan ez da horren informazio zehatz eta sakonik orain arte
ezagutzen. Lagunduko al du liburuaren mundua aintzat har-
tua izan dadin! Bide berean beste urrats baten berri ere ema-
ten du liburuak. Sortzear dagoen (Euskal) Liburuaren Beha-
tokiaren zenbait xehetasun aurreratzen dira azken orrietan.

Bukatzeko. Gaia ez dela eleberri bat jakinda, eta irakurle
ez-adituari zuzentzen natzaiola ahaztu gabe, ahalik eta erra-
zen aurkezten saiatu naiz. Gai nagusi batzuen baitan bildu
ditut testuak, sarreratxo bana egin diet, eta kronologikoki ur-
teka sailkatu ditut. Horrela, oker ez banago, erraz irakur dai-
tezke. Edozein ordenatan, abantaila hori ere badu liburuak.
Testuak, gainera, txikiak dira, kolpe batean irakurtzekoak.
Erraztasunaren abantaila hori are handiagoa da bigarren za-
tian, taula eta grafikoei esker.

ATZERA BEGIRATU AURRERA EGITEKO

30 urte aitaren batean

Aitaren batean igaro arren, bada zerbait 30 urte, ibilbide luzea.

Urtebete lehenago nahi nuen errepasso hau plazaratu, baina ezin izan dut. 2005ean eman nuen hitza, atzera begira errepasso bat egingo nuela, eta ez nintzen garaiz iritsi, tartean bainekuan *Jakin*-en 50. urteurrenaren lana.

Honela nioen 2005ean:

Urtebete barru egingo dut errepasso orokorra, zergatik eta nola hasi eta zer-nola moldatu naizen. Halaber, izan ditudan laguntzak, izan ditudan trabak, eta horiekin nahasian usteak, iritziak eta datuak.

Horretara nator, bada, agindutakoa betetzera.

Esanda dago: 30 urte igaro ostean berrikusi nahi dut zergatik hasi nintzen, zergatik jarraitu nuen, zeren bila egin dudan bide hori, noiz-nola hartu nuen aurrera egiteko erabakia, bidean izan ditudan zalantza eta krisiak.

Ibilbide hau nire oraingo hitzekin azalduko dut noski, baina baita ere garaian garaikoekin, une bakoitzean nola bizi nuen arazoa kokatzeko.

Hastapenak, 25 urte geroago gogoratuz

Atzera begira gehiagotan ere jarri izan naiz. 25 urte betetzearren, antza denez, halako premia bereziren bat sentitu nuen hasi nintzen bezala zergatik eta nola hasi nintzen esplikatzeko. Agian mende aldaketa zetorrelako. Testamentu kutsua ere baduela esango nuke, azken azterketa izan zitekeen-eta, izan zitekeenez. Izan ere, emandako hitza, hau da XX. mendeko liburugintza fitxatzea bukatzean konpromisoa ere hor-txe bukatzen zela zirudien:

25 urte badira *Jakin*-eko orri hauetan euskal liburuen berri ematen hasi nintzena. 25 urte luze edo labur, nahi den bezala. Atzo zela iruditzen zait niri neuri.

Oso gogoan dut zergatik hasi nintzen. Hutsune bat betetzearren. *Euskal idazleak*, *gaur* lana prestatzen hasi nintze-nean jabetu nintzen zein informazio gutxi eta eskasa genuen euskal produkzio idatziaren gainean, azterketa soziologikoa egin ahal izateko ezdeusa. Juan San Martinek egiten zuen titulu bilketa baliagarria zen, baina ez nahikoa. Aurretik ibilia zen Bitaña ere. Bestalde, fitxa bibliografikoa bera ere osatu beharra zegoen, eta batez ere gaiak zehaztu behar ziren, zer idatzi eta kaleratzen zen jakin behar genuen. Gaur bat baita zenbat publikatzen den eta beste bat zer den argitaratzen dena. Orduko nire lan-hipotesia zera zen, euskarazko liburuak neurri batean euskal gizartea islatzen zuela. Edo beste modu batera esanda, liburugintza ez dela jarduerara marjinala, gizarte errealean txertatu gabe, lau txoro eta bost egoskorren ekintza. Liburugintzaren eta gizartearen lotura hori erakusten saiatu naiz urtea joan eta urtea etorri. Abiapuntuko intentzio horren arabera moldatu dut bai informazioa biltzeko metodologia eta bai liburugintza aztertzeko modua: gai multzotan sailkatu, gaien arabera aztertu, jatorriaren nondik norakoa argitu, euskaraz ala erdaraz sortua den, nobedadea den ala berredizioa, etab.

Orduko hutsunea gaur ere hutsune da, nahiz eta informazio askoz gehiago eduki badugun gaur. Uste dut gaurkotasu-

na eta zeregina baduela liburu ekoizpenari buruzko datuak modu sistematiko eta profesional batean bildu, fitxatu, sailkatu, aztertu eta publikatzeak. Bost egiteko dira, elkarren osagarri baina diferenteak. Bostak dira egin beharrekoak, nire ustez.

Hiru lan diferente urtero

Hasieratik gaur arte ez dut lan eskema eta filosofia aldatu. Hobetu dudalakoan nago, hori bai, baina errotik aldatu ez. Liburuak fitxatzea zen, eta da, aurreneko lana, nekezena; gaien arabera sailkatzea dator gero; eta hirugarrenik, komentarioa. Oker ez banago, hiruetan irabazi du heldutasunean fidagarritasunak, zehaztasunak, sakontasunak.

Aurreneko lana, berriz diogu, liburuen informazioa inguratu eta fitxa bibliografikoak osatzea da. Hasi nintzen hartan 100 pasatxo ziren fitxatu nituenak, eta gaur egun 2.000 pasa dira. Bada alderik.

Gaien sailkapena ere era berean biderkatu da. Bitartean sailkapen ereduak ere aldatu dugu, ISBN agentziek aldatu dutenean. Unescok gomendaturiko sistema, 23 sailetakoa, erabili dugu urterik gehienetan. Eta 1994an CDU sistema unibertsalaren arabera sailkatzen hasi ginen.

Hirugarren puntuan, komentarioan alegia, sakonduz eta zabalduz joan gara. Zerikusi gutxi dago lehen entregako bi orrialde haien eta 2005eko azterketaren artean, horrek 40 orrialde baititu. Eta jauzia ez da kuantitatiboa bakarrik, urteetan zehar aberastuz joan baita azterketa, eremu, osagai eta azterpuntu berriekin.

Hiru pauso horiek nola antolatu nituen, eta zein filosofia-rekin, 1981eko liburugintza komentatzean azaldu nuen lehenbizi:

- 1) Lehen lana, eta neketsuena, liburu-bilketa eta husketa da. Lanak ditu lehen ekinaldi honek: liburuak inguratu, liburuaz liburu datuak kontrolatu. Eta liburuok banan bana hustu, alegia, titulua, egilea, itzultzailea, argitaldaria, herria,

urtea, orrialdeak, edizioa, neurriak luze-zabalean, bilduma, ISBN, gai-saila jaso. Lan aspergarria, luzea (ia 100 ordu aurreten ere)...

[...]

2) Titulu guztiak fitxatu ondoren, gaiz gai sailkatu ohi ditut liburuak oro, banan bana aztertuz. Gaien araberako klasifikapen hau «Liburuaren gai-sailkapena» deitu taulan ematen dut.

Taula honen abantailetan ez naiz luzatuko hemen. Aipa dezadan guretzako duen gorena: honi esker, orrialde batetan urte osoko liburuetakoko gaien erretratu bat bezala dugu. Beste inon baino argiago, mila hitzetan baino esanguratsiago, hortxe agertzen bait da gure produkzioaren egitura intelektuala.

[...]

3) Eta azken momentuan, datu-bilketa eta gai-klasifikapena egin ondoren, berauetan oin harturik hain zuzen, zenbait komentario egin ohi ditut. Lehen irakurketa edo hurbilketa bailiren ulertu behar dira lerro hauek, beste alkantzurik gabe. Oharkizun batzu dira beste ezer baino gehiago, eta berauen xedea ez da sekula izan liburu-politikarik markatzea edo definitzea, urteko egoera deskribatzea baino.

Ohar metodologiko eta beste

Urteroko azterketak ohar metodologikoz josita datoz, hizki larritan zein txiki-txikitan. Zer ulertzen nuen liburuaz, zer biltzen nuen eta zer kontabilizatzen, etab.

Normala da, gaia hobeto ezagutu ahala, irizpideak aldatuz joatea. Horixe gertatu zait niri behintzat. Esate baterako, zer liburu bildu behar nuen. Hasieran, titulu gutxi zirenez, bahe lasaia pasatzen nuen eta «pro-manuscripto» idatziak ere bildu egiten nituen, nahiz eta jakin teknikoki ez direla liburu kontsideratzen. Nola utzi kanpoan, nioen, UEUK publikatzen zituenak, esate baterako? Gero ia-ia alderantziz gertatu da kasu askotan: liburu gisa ISBN deituriko nortasun-agiria daukatenak bakarrik kontsideratu ohi dira. Baina hori ere ez

zait irizpide zuzena iruditzen, bestelakorik ere bai baitago, argitaratzailearen utzikieriaz edo ezjakinkieriaz ISBNren tramitea egin gabe. Hor ibili naiz Scilla eta Caribdis artean ukitu eta irizpide osagarriak planteatuz kasuan-kasuan. Printzipio nagusia niretzat soziala izan da, hots, liburua jendartean zirkulatzea.

Beste adibide bat. Hasieran, azterketari begira testu-masari eman ohi nion garrantzia, eta azterketatik kanpo utzi ohi nituen hitzik gabe edo hitz gutxiz osaturik liburuak. Bistan da nire irizpide hura ez zela liburu katalogatzailearena. Has tapeneko irizpide murriztaile horrek harrapatuta jarraitu dut behar baino luzeago. Urtez urteko alderaketak egin ahal izateko mantentzen nuen irizpide bera. Harik eta 90eko hamarkadaren erdi aldera, noizbait behar eta, kriterio berri homologatuak ezarri nituen arte, eta aurrerantzean horien arabera arautzen da bai aurrekoa eta bai gerokoa.

Edozein modutan ere, beti desberdindu dut azterketarako erabili dudana irizpidea eta tituluak biltzekoa. Fitxategi bibliografikoa aberatsagoa da, hornituagoa, azterketarako erabili izan dudana baino.

Zifren saltsa

Zifren saltsa eta dantza, horra ia-ia urteroko beste gaia. Nire titulu kopuruak eta ISBNrenak ez ziren bat etortzen. Gero Precisa azterketa etxea ere euskal liburuaren munduan sartu zen. Eta orduan ere ez, hiruron artean orduan ere ez zegoen berdintasunik.

Bakoitzak bere sinesgarritasuna duela-eta, makina bat azalpen eman izan dut, nola egiten dudana bilketa, nola fitxatzen dudana, kontrasteak nola eratzen ditudan. Gure arteko diferentziak bi norabidetan bilatu beharko direlakoan nago, metodologian eta informazioaren iturrietan. Bestela ez dut esplikaziorik.

Nik neure sistemari eutsi izan diot, berori iruditu baitzait fidagarriena, liburuaren froga duelako fitxa bibliografikoan.

Besteak hirugarren batek emandako informazioekin dabil-tza.

Honela nioen 1998an:

Nire kontrolak fidagarriagoak direla sinetsi nahi nuke: liburuak berak eskutan izaten ditut gehien-gehienetan, editoria-letako informazio zuzena eta zerrendak ere bai eta, gainera, Koldo Mitxelenako liburutegiko eta Donostiako Udal Liburutegiko lehen eskuko informazioaz baliatzen naiz fitxa osatzerakoan.

Eta 2005ean lehengo lepotik burua:

Informazioa lortzeko, bide desberdinez baliatu ohi naiz. Oinarrizko informazio-iturria argitaratzaileek berek ematen didatena da: batzuek liburuak materialki bulegoan gure esku uzten dituzte, eta besteek fitxa bibliografikoak osatzen dizkigute. Horrela eskuratzen dugu informazio gehiena, eta informazio hori argitu/garbitu/kontrastatu/osatu egin behar da gero, eta kontraste horretarako daude hainbat liburutegi lagun, liburu-zerbitzuak eta ISBN agentziako fitxategiak.

Ez da beti horren kontrastatua izan, egia da. Urte askotan ez zegoen horrenbeste baliabiderik informazioa inguratu eta kontrastatzeko. Baina, bestaldetik, informazioa biltzea errazagoa ere bazen, liburu kopurua askoz txikiagoa zenez eta etxe inguruan publikatua, gainera. Zorte ez makala izan dut, urte askotan urteko titulu guztiak kaxatan bulegoraino helarazten baitzizkidan Zabaltzenetik Joseba Jakak. Informazio zuzenagorik ezin izan. Liburuak gehitu ahala, editorialei berei liburuak eskatzen hasi nintzen, gaur eguneko sistema mistora iritsi arte. Beti izan dut gustuko liburuak materialki begien aurrean izatea.

Zifren dantza hori dela eta, oharka aritu izan naiz sarri, bibliografian zifrak ez direla sakralizatu behar. Ezina ez bada ia ezina da exhaustiboa izatea, beti alde egiten baitizu titulu-
ren batek, edizioen batek. Fidagarritasunik ez galtzeko, fitxategi bibliografiko bizia planteatu nuen, hau da, aldizkarian bertan urtetik urtera osatuz joatekoa. Gero, aldizkari-
az

gainera, Gipuzkoako Foru Aldundiari esker atera nuen Katalogoaren artean osatuz-osatuz joaten ginen. Eta orain, *on line* jarria dugu, behar denean eguneratzeko gertu.

Bibliografi lanetan, izan ere, osotasuna, perfektioa utopia baino urrutiago dago egon. Beti landuz, osatuz joan behar da. Bibliografia bizirik mantentzean dago gakoa. Horretan saiatzen naiz ni neu aldizkarian publikatuz, liburu gisa katalogoa publikatuz eta egunen batean espero dut *on line* jarritz. Prozesu luze horretan fitxak argituz, garbituz, depuratuz, osatuz, zuzenduz joan ohi dira. Adiskide eta lankide on batzuen laguntzari esker, neure ahaleginaz gainera. Ongi etorriak, hortaz, zuzenketa guztiak!

Ustekabeen hasi eta 30 urte!

Egia-egia da ustekabeen hasi nintzela. Bizitzako hautapen asko horrelakoxeak omen dira. Nire azterketa soziologikorako oinarritzko informazioa behar nuelako hasi nintzen. Hasisiz gero segitu egin behar, beste inork heltzen ez zionez.

Baina hasieratik aitortu nuen ni ez nintzela pertsonarik egokiena lan horretarako, eta *Jakin* aldizkaria ere ez zela tokirik aproposena. «Eutsiko diot, halere, egun hoberik agertzen ez deino», nioen 1981ean.

Egun hobe hori argitzen ez, eta 80ko hamarkada osoa ke-xu batean igaro nuen, nekatuta eta damututa itxura guztien arabera (gaur bertan oso ondo gogoratzen ez banaiz ere), esan eta esan ez zegokidala niri, Eusko Jaurlaritzari baino. 1985ean, adibidez, proposamen ezkutu bat egiten dut, inor-txok ere aintzat hartu ez zuena:

Euskal liburugintzak hartu duen bolumenak larriki eskatzen du instituzio publikoen esku hartzea. Ez da arazo hau aipatzen dudan lehen aldia. Aldizkariaren sail honetantxe salatu izan dut Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailaren jarrera —gutxienez— ulergaitza. Gezurra badirudi ere, Eusko Jaurlaritzak ez daki berenez, kanpotik daki, zein eta zer-nolako liburu ateratzen den bere aginte-barrutian bertan. Ez dakit

nik zertan diren kompetentziak alor honetan, baina berdindio. Uste dut, premiazkoa ezezik, urgentea ere badela euskarazko liburuen ISBNak edo bestelako kontrolen bat Eusko Jaurlaritzaren eskuetan izatea.

ISBNak eman ohi duen informazio eskuetan, liburugintzaren azterketa sakon eta luza daiteke, asti, beta eta informazio gehiagoz. Zer aztertu franko badago liburuaren inguruan, nik hemen egin ohi dudana baino hagitz gehiago, noski. Hori lantzea litzaidake atsegin, nere asmoetarako aurre-lana den fitxa bibliografikoaren zama arinduz gero.

80ko krisi hori 1990ean lehertzen da. Garbi diot bertan ez nagoela prest baldintza horietan jarraitzeko, hau da, finantziatorik batere gabe ezina dela. Eusko Jaurlaritzak hartzea daukala, ni uztera noala eta, baldin eta baldintzak aldatzen ez baziren:

Hamalau urte jarraian egin dut urteko euskal liburuen bilketa. Eta bilketarekin batera, azterketa. 100 liburu baino gutxiagorekin hasi nintzen 1976ko azterketan, eta gaur ia 900 liburutan gaude. Bada alderik.

Egungo produkzio-mailan kostu handikoa da lan hau. Kostu handikoa, denbora aldetik niretzat, eta ekonomikoki aldizkariarentzat. Luzea eta garestia, alegia. Hau bateko. Eta besteko, lan hau ez dagokit zuzenean niri, Eusko Jaurlaritzari baizik.

Sekula ez dut ulertu Eusko Jaurlaritzak zergatik ez duen bereganatu euskal liburugintzaren azterketa ez bada ere, gutxienez kontrol estatistikoa. Azterketarekin gustura segituko nuke, egia esan. Hasi nintzenean bistan da zergatik hasi nintzen horretan: gure geure erakunde-faltaz etxeko informazio ezagutarazteko, noski. Zerbitzu bat eskaini-asmoz, alegia. Baina harrez gero egoera asko aldatu da. Bada ia dozena bat urte geure erakunde eta guzti gaudela, eta badela garaia zerbitzu hori dagokionaren eskuetan uztekoa uste dut.

Hitz gutxitan esanda, lan honetan jarraitzeko prest nago ni neu eta prest dago aldizkaria. Baina ez baldintza hauetan. Orain baino lehen ere agertu izan dut nere jarrera. Ez uzteko, gomendatu didate lagunek, ez duela inork hartuko eta. Har-

tzea zegokionari ere esan izan diot behin baino gehiagotan, eta alferrik. Ea ba, oraingoan, hutsuneak premia azaltzen duen. Azken azterketa da, beraz, oraingo hau, baldin eta...

«Afizio/ofizio»

Urruti dago 1990 hura, eta harrezkero hor dihardut liburu-
ruen munduan lan bera egiten, askoz ere bolumen handia-
goarekin orain. Zer gertatu zen?

Joxemari Sors artean Euskal Editoreen Elkarteko burua
zen, eta Gipuzkoako Foru Aldundiko Kulturako Diputatua
zen Maria Jesus Aranbururi eskatu zion zerbait egin zezala,
lana uztera nindoala eta. Hogeigarren mendeko katalogo es-
kuragarri bat behar-beharrezkoa zela, eta nik egin nezakee-
la hori iradoki zion. Maria Jesus Aranburuk begi onez iku-
si zuen gaia, eta mende osokoa egin nezala proposatu zidan.
Hor bukatu ziren penak, ezen eta ez lanak. Sekulako zama
hartu nuen neure gain, eta behar baino azkarrago lanak egi-
tearen bekatua eta penitentzia (lotsa) ere bai, nahi baino
akats gehiagoz atera baitzen lehen liburukia. Zuzenduz-zu-
zenduz joan gara geroztik, hainbat lagunengandik laguntzarekin,
autore, editore eta irakurle. Bereziki eskertu nahi dut Iñazio
Mujikaren laguntza.

Kuestioa da lan berri horrekin egundoko ilusioa sortu zi-
tzaidala, eta hitz eman nuela mendea bukatu artekoa egin-
go nuela. Eta gainera, ofizio zaharra afizio ere bihurtu zi-
tzaidala. Mendea ere bukatu zen halako batean.

Eta XXI. mendean zer? Erretiroa hartzea pentsatua neu-
kan, hala iragarria gainera, baina eguna iritsi zenean, kirol-
lariak nola, nik ere berdin egin nuen, sasoiko nengoela eta
segituko nuela.

Hona bi urtetako lekukotza:

- 2000. urtea:

Nik ala beste norbaitek egin, hori da gutxienean. Eginbeha-
rezkoak dira, hori bai. Nik neuk aurtengoarekin amaitzea

espero nuen, eta esan ere publikoki halaxe esana nuen. Baina kirolzale askori gertatzen zaion gauza bera gertatzen zait nonbait, ezin abandonatu «ofizio/afizio» zaharra. Jarraitzekotan naiz, beste inork bere gain hartzen ez badu behintzat.

25 urte daramatzat lan honetan, eta hasierakoan horrelakorik pentsatzen ez banuen ere, geroztik, 90eko hamarkadaren hasiera hartan, mendea ere aurrera zihola eta, hogeigarren mendea osatu bitarteko liburugintza burutzeko konpromisoa ezarri nion neure buruari. Oraingo emanaldi honekin burutzen dut konpromiso hori, baina tira, ni segitzeko prest.

- 2001. urtea:

25 urteko eskarmentua eta guzti heltzen diogu orain XXI. mendeko liburugintzari.

Garai batean pentsatu nuen, eta halaxe esan, XX. mendearekin batera amaituko nuela neurea ere alor honetan. Baina «ofizio/afizio» bikoteak tinko dirau nire baitan eta aurrera segitzekotan naiz, «laguntzak lagun». Hain zuzen ere, Gipuzkoako Foru Aldundiarekin azken katalogo-liburua argitarara eman nuenean, horixe esan nuen hango sarreran hitzez hitz, laguntzarik banu aurrera egingo nuela. Beraz, laguntza hori bihotzez eskertzen dut eta goraki aupatzen berari esker delako posible zerbitzu hau Euskal Herri osoari eskaintzea. Nire eskerrik beroenak, hortaz, Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura Departamenduari.

Bakoitzari berea.

Bibliografia lanak aldizkaritik internetera

Bibliografia lanetan aldizkaritik aparte ere ibilia naiz 30 urteotan. Hemen urteko uzta bildu izan dut, aurreko urtekoa alegia, nahiz eta iruzkinetan-eta, noizean behin urtealdika ere luzatu naizen. Urteka-urteka bildutakoaz baliatuz eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren bultzadaz, arnasaldi handiagoko lanak ere hartu ditut neure gain. Hain zuzen ere, Foru Aldundiarekin batera bost liburu mardul argitara eman geni-

tuen 1900-2000 aldiko fitxa bibliografikoekin, guztira 2.500 bat orrialde XX. mende osoko liburuekin. Geroztik papera utzi eta interneten jarraitu dugu: *Jakin*-en webgunean (www.jakingunea.com) aurki ditzakezu ordura artekoak eta harrez gerozkoak, XX. mende osoa eta gehiago.

Bibliografiaz gainera azterketa

Bibliografia ariketetan luze eta sakon jarduteko aldizkarian baino aukera gehiago izan dut bestela, enkarguzko lanetan edota neuk neure gain hartu ditudanetan.

Enkarguz egin ditudan txosten edo azterketen artean aipatu nahi ditut nagusitxoena: Euskal Editoreen Elkarterako egina, *Egin*-en Urtekarirako, Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailerako, Eusko Ikaskuntzarako, Udako Euskal Unibertsitaterako edo Universitat Catalana de Estiú-rako. Agian bada besterik, orain burura ez datorkidan besteren bat.

Garrantzizkoenak, baina, *Euskal idazleak, gaur* (1977) eta *Euskal kultura gaur* (1997) dira. Gerraosteko kultura idatziaren errebasoa egin nahi izan nuen lehenean. Bigarrenak, aldiz, Franco hil eta gerokoari heldu zion, lehenengotik 20 urtera.

Euskal kultura gaur liburuak azpiztitulua hau du: «Liburuaren mundua», eta ez dago alferrik. Hain justu ere horixe baita hor ikertzen dena, liburuaren mundua bere osotasunean, prozesu osoan: idazlea, editorea, komertzializazioa (banaketaria eta liburu-denda) eta irakurlea. Aldi edo fase horietako bakoitzean, gainera —hau azpimarratu nahi dut—, bi ikuspegi landuz: batetik, eragile bakoitzaren ikuspegia azaldu; eta, bestetik, prozesuko fase bakoitzaren konplexutasuna eta aniztasuna ulertu.

Biak iruditzen zaizkit garrantzitsuak, bai sektorearen eza-gumendu zehatza eta berdin ikuspegi anitza eta aldi berean osoa.

Euskal kulturean maiz agertzen diren liburugintzari buruzko iritzi artikuluetan edo bestela, ez da aintzat hartzen zein

konplexua den liburuaren mundua, eta barneko mekanismoak ezagutu gabe epaitzen da batzuen eta besteen funtzioa. Profesionalentzako errespetu gutxi erakusten dute horrelakoek.

Ikuspegiaren auzia ere badago tartean. Gehienetan edo maiz iritzi-emaileak idazleak direla kontuan hartuta ezinbestekoa ere izan daiteke, baina iritzi asko idazlearengan zentratzen dira, bera bailitzan liburugintzako ez soilki protagonista nagusia baizik eta bakarra. Ikuspegi horrek idazlea jainko txiki bihurtzen du, eta edizioko gainerako eragileak bere zerbitzuko lirake. Ematen du pertsonaia legitimo bakarra historia honetan idazlea dela eta gainerako eragileak haren kontura bizi direla. Diru kontutan neurtzen da hori, gainera, hau da: zein gutxi irabazten duen idazleak eta besteak nola ari diren haren kontura dirua egiten edo. Haren odola zurruputzen duten parasitoak bailiran.

Eskema zaharkitu horrekin nekez uler daiteke liburugintzan gertatzen den ezer, are gutxiago liburugintza modernoa. Errealitatea ulertu ordez tesia defendatzea baldin bada garrantzitsua, hor konpon.

Idazlearen ikuspegiak gainera editorearen eta saltzailearen ikuspegiak ere zabaldu beharko lirake euskal kulturari.

Tiradak eta aleak

Azken aldiak lerro asko eskaini diot tiraden gaiari. Orokorra da, gurean eta besteetan alegia, tiraden beheranzko joera. Baina are larriago da gurean, errentagarritasun ezaren marratik oso aparte ez genbiltzalako bestela ere.

Kopuru zehatzetara pasatu nahi izan dut orainoan, hiztatetik zifretara. Euskal editoreei eskatu dizkiet datuak, zuzenean beraiei. Ez didate denek erantzun, baina batzuek bai, garrantzizkoenak. Argitaletxe profesional eta pribatuei eskatu diet erantzuteko, nagusiei. Eta interesatu, merkatura zuzenean doazen liburuez interesatu naiz. Nahi eta desio baino informazio gutxiago jaso badut ere, espero nuena ja-

so dudanez, pozik nago. Merkatura zuzenduriko ekoizpen profesionalaren %78,2 hartzen dute erantzunek. Gogoratu nahi dut, bide batez, hor dagoela merkatu planteamendua, promozioa, liburuaren politika, etab.

Liburu mota eta edizio mota bereiziz eskatu dizkiet erantzunak. Hau da, bereiziz narratiba, olerkia, testuliburu, liburu kulturala, hiztegiak eta beste. Bereiziz, aldi berean, lehen edizioa eta berrargitalpena. Eta bereiziz, hirugarrenik, titulu arrunta eta titulu arrakastatsua. Eta hori guztiori kronologiaren harian, sei urtealditan banatuz 30 urteotako bidea.

Nire eskerrik beroenak ematen dizkiet erantzun didaten argitaletxe guztiei. Milesker.

Tiraden berri izatea ez da helburu berez, ale-kopurura iristeko bide baizik. Tituluen zenbatekoa jakinda, tiradak behar nituen ezagutu, eskaintza editoriala aletan zenbat den zehazteko.

Liburuaren behatokia

Urteak daramatzat amets honekin, liburuaren behatoki bat nola egin. Gutxi dakigu liburuaz, euskal liburuaz, liburuaren kulturaz.

Unibertsitateak ere ez du bere altzoan hartu gurean liburuaren mundua. Irratia eta telebista bai, komunikabide idatziak ere bai, baina ez liburu. Ez liburu, eta ez aldizkariak.

Eusko Jaurlaritzak berak liburu objektu bezala hartu du, produktu gisa, baina ez subjektu moduan.

Azterketak falta dira, euskal liburuari buruzkoak bezala liburuak Euskal Herrian izan duen historiaz.

Hutsune hori betetzera etorriko litzateke (Euskal) Liburuaren BEHATOKIA.

30 URTEOTAKO TESTUAK

Euskal liburua umezurtz

Franco osteko trantsizioa ez da samurra izan euskarazko liburuarentzat.

Zertan gogoraturik ez da politikak hartzen duen abiada, politikak eta bestelako antolamendu sozialek.

Kazetaritza ere guztiz aldatuko da 1976-1977 urteetan. 1976 «euskal prentsaren urtea» izendatu bazuten ere *Zeruko Argia*, *Anaitasuna* eta *Goiz Argi* aldizkariak, nobedadea prentsa elebidunak bereganatzen du: *Punto y Hora*, *Garaia* eta *Berriak* informazio astekariak dira eta egunkari gisa sortu dira *Deia* eta *Egin*. Denak bata bestearen ondoren, ia-ia aldi berean.

Urte beretsutan, baita ere, aldizkari berezituak agertu dira proposamen kultural desberdinak eskainiz: *Gaiak*, *Jakin*, *Saioak*, *Zehatz*.

Franco osteko lehen ordukoak dira komunikabide horiek, 70eko hamarkadakoak. Gero datoz EITB eta enparauak.

Euskararen mundua ere instituzionaltzen ari da: UEU, UZEI, alfabetatzea, EUTGko Filologia Fakultatea, Eusko Jaurlaritza.

Horrek guztiorrek zer dakarren aise atzeman daiteke: dibertsifikazioa, interesgune berriak, hartzailearen aldetik eta idazlearen aldetik birkokatzea.

Ez da harritzekoa, hortaz, liburuaren munduko jendeak bizi duen abandono edo bazterketaren sentsazioa, batez ere literaturazaleek.

1977

Idazleen migrazioa

idazle asko, liburugile bezala ezkutatu egin da: aldizkaritan, egunkaritan ematen du bere lana, edo erdarara pasa da, edo ekintza politikoan dabil.

[...]

Esan daiteke produkzioa gutitu egin dela, eskuizkribu gu-tiago idatzi dela, alegia. Idazle jendea beste lanetara emana dagoelako (euskara irakasten, kazetaritzan, politik ekintzan, erdal liburutan, etab.). Euskal idazle arrunta idazle soil edo literatur kreaziozko idazle ez baino kultur gizona baita, gero eta lanpetuago aurkituko da euskararen eta euskal kulturaren instituzionaltzea dela bide. Eta deskuidatuz gero, ogia irabazi beharrez eta astirik ezaz, idazteari utzi ere egingo dio. Salatu beharreko arriskua iruditzen zait.

1978

«*Parent pauvre*»

Gure liburugintzaz dugun inpresio eskasaren errua egoera politikoaren «normalizapenak» (?) du. Katalanek kexu bera dute. Esplika nadin. Diktaduraren garaian, hots, joko politikorik ez zenean, kulturaren protagonismoa orain baino askoz nabarmenagoa zen. Kulturatik igaro ohi zen politikaren parte on bat. Gaur aldiz, politikak bere bideak ditu, eta etxe-

ko neskame bezala gelditu zaigu kultura. Garai batetako arma batzu baztertu egin dira, borroka-leku herri honetan al-kantzu gehiagoko arma berriak behar direla eta.

Egoera berri honek, gure egiazko kultur egoera argitu egin du. Alegia, euskal kultura, eta honen barruan hizkuntza eta liburua, bazter-kultura da. Hauxe da, nere ustetan, oinarrizko arrazoia, gainerako ia dena esplikatzen duena. Bistan da, egoera hau urte batetik bestera ezin daitekeela alda, igarokorra ez baino estrukturala bait da. Honetaz jabetzea, gauza sanoa da, euskal kulturagile asko k.o. bezala geratu bada ere. Deslilurapen ugari dago bazterretan. Uste genuena baino gutiago eta ahulago garen inpresioa du jende askok: duela 5-10 urteko euforiak pot egin da. Iazko liburu-produkzio hau berau duela 5 urte gertatu izan balitz, a zer komentario triunfalistez agurtuko genuen. Gaur, askoz epelago bide gaudede, geure mugen berri gehiago dakigulako agian.

Merkatuko jokoan

Euskal liburu-produkzioarekiko inpresio txar hori esplikatzeke, une uneko arrazoirik ere bada. Euskal jendearen arreta eta atentzioa, beste nonbait dago, lehen baino gutiago agian euskarazko liburuetan. Garai batetan protagonismo eta oihartzun askoz handiagoa zeukan euskarazko liburuak. Arrotzen zituen eztabaidak gogoratu besterik ez dugu. Eta gaur? Gaur euskal liburuari ez dio inork kasu handirik egiten. Euskal liburua ezagutaraztea, jendea hartara interesatzea, ikaragarri zaila gertatzen ari da. Zailtasun honek idazle zein argitarazle zenbait nekatu egin ditu. Nahiago dute erdaratik jo.

Euskarazko liburuaren marginalismo hau dela eta, argitaletxeak beraiek ere ez daude errutik gabe. Euskal liburuak ez du promoziorik, euskal gaiei buruzko erdal liburuak baduen bitartean. Kasu ohoregarri batzu salbu, euskal argitaletxe zenbaitetan beraietan ere, euskarazko liburua «parent pauvre» da, erdarazkoak mantendurik bizi dena (bizi edo hobe, «existidu»). Errentagarri ez denez, ez da lantzen, ez da zaintzen. Ez da promozionatzen. Kasu bat bakarrik aipatzearren: zer publizitate egiten zaio euskal liburuari komunikabideetan?

1984

Presentzia sozialik ez

Euskal liburuak ez du presentziarik komunikabideetan. Ez presentzia aktiborik, ez pasiborik. Kasurako, noiz agertu da euskal libururik ETBn edo TVEn? ETBk —gure TBk—, harritzekoa bada ere, ez du liburuaren informaziorik jasotzen. Txokotxo bat mereziko luke, ba. Besterik ez bada, liburuaren aurpegia erakusteko.

Euskal liburuak ez du promoziorik, hona beste konstatazioa. Berezko promozio-plataformaz soilki baliatzen dira ia-ia gaur egun editorialak, Durangoko Azokaz batipat. Gauzak horrela, han denak motroiloan ateratzen dira, eta handik kanpo isilean. Denon zoritxarrerako.

Ez promoziorik, eta ez informaziorik. Eta ez edukitzen hasita, taxuzko katalogorik ere ez dugu. Nekez informa daiteke inor euskal liburuaz. Harritzekoa al da, kondizio haue-tan, liburua gizartean ez itsastea, informazio-zirkuituetatik kanpo geratzea? Kanpora geratzen den beste bat Eusko Jaurlaritzak da. Ausente dago alor honetan. Nik dakidala, Eusko Jaurlaritzak ofizialki ez du euskal liburuaren ez informaziorik, ez kontrolik, ez promozio-egitaraurik.

Literaturaren krisia?

80ko hamarkadaren erdira arte-edo, hamar bat urtez topiko bilakatu da euskal literaturaren krisiaren gaia. Sekula ez da garbi egon krisiak zer gordetzen zuen bere baitan: kalitate krisia?, gizarte presentziaren krisia?, sormen krisia?, argitalpen krisia?

Hitzak hitz, belaunaldi berriak defendatzen duena da literaturaren autonomia. Belaunaldi berri horri, «autonomiaren belaunaldia» deitu diot: autonomi garaikoa delako, eta literaturaren autonomiaren alde borrokatzen delako. Bernardo Atxaga eta Koldo Izagirre gaztetzok 1976an argitara eman zuten «Konpostura galdu gabe, halare» testuan du hasiera errebindikazio horrek. Literaturaz landako xedeen morrontza gabe nahi zuten literatura, askea, emantzipatua.

Literaturaren lehentasuna eta autonomia eskatuz zeuden haiek zer ikusten zuten urte haietan? Literatura urgentzia politiko, pedagogiko eta linguistiko guztien biktima zela, eta lehentasunak beste nonbait zeudela. Ez zitzairen arrazoirik falta. Gainera, literaturan zebilen asko kulturgintzan galdu zela, hizkuntzalaritzak irentsi zituela. Baina berriak agertu ziren, anitz, eta hain zuzen literatura landu nahian. Ez lehengo eran: literatura ere, baizik eta batez ere edo bakarrik literatura. Jarrera hori berori zen literaturaren osasunaren bermea. Aurreko belaunaldikoekin, 56ko belaunaldikoekin, marra diferentziatzaile nagusia da hori.

Nik ez dut sekula garbi ikusi krisiaren gaia. Aurreko belaunaldikoa naizelako, agian. A.M. Güell eta M. Reixach aztertzaileek liburugintza katalanari buruz egindako konstatazioak begiak ireki zizkidalako ere izan daiteke. Horiek, egia esan, aurretik banekiena ikusten lagundu zidaten: frankis-

mo garaian ere edukiak ziren arazo, ez literatura. Niretzako, mila aldiz idatzi dudan bezala, literatura barik kultur liburu zegoen, eta dago, arriskutan euskaraz. Hizkuntza estatalak, Francoren garaian eta gaur, liburu kulturalean egiten du presioa, eta egoera koloniala sortzen du, diglosia.

Bukatzeko esan 90eko hamarkadan krisiaren lekua beste kontzeptu batzuek hartzen dutela: heldutasuna, kalitatea, homologagarritasuna, esportazioa dira oraingo leloak, krisi hotsak ahaztuta.

Literaturak azken aldi luzean gizartean hartu duen nagusigoaren aurka erreakzionatu duenik ere bada. Literaturakeriaz mintzatu zen Joxemartin Apalategi zena, eta literaturaren apologiaz nazkatuta ageri da Paulo Iztueta *Intelligentsia kimatuaren orbelak* liburuan.

1978

Literatura, eremu pribilegiatua

Liburugintzaren barne-orekari buruz, bada topikorik. Beti esan ohi da, eta aurren ere bai, liburu-produkzioan literatura bazterturik dagoela, literatura guti egiten dela. Produktzioaren datu hauek kontuan edukitzen al dira? Baztertuago eta eskasago daude beste liburu-mota batzu.

Are gehiago: euskal literaturgintzaren arriskuaz ere mintzatu da bat baino gehiago. Zer esan? Euskal literatura ez dut nik arriskutan ikusten. Produzitzen da, ikusten dugunez. Literaturaren errebindikapena goraki aldarrikatuz reazio gazte bat. Ustela saila eta Pott inguruan batipat. Besteak beste, gainerako gai-mota batzuen erabilera galtzearen arrisku gehiago sumatzen dut nik. Ikusi bestela azken urteotako liburugintzan zein liburu-mota nagusitzen den: euskararen inguruko liburu funtzionala, bateko; eta liburu literarioa, besteko.

Kontuan dut, baita, A.M. Güell eta M. Reixach liburu-ikertzaileek konstatatzen duten joera hau: «Un dels camps —potser *el camp*— privilegiats en la producció editorial dels països d'àrea lingüística petita és el de la literatura».

Idazleen erreleboa kezka zenean

Idazle baten adin egokia 50 bueltako hori omen da. Hala diote literatur aztertzaileek. Gurean gaur egun bada adin horretako idazle «profesionalik», baina ez garai batean. 70-80ko hamarkadetan idazleen gaztetasuna dela-eta bazen ika-mikarrik: horiengan zegoen esperantza optimistentzat (asmatu dutenak dira) eta ekoizkin gordin eta berdeegi ugari egin zutela salatzen zuten beste batzuek.

Gaur ez dakit idazle gazte eta berriak kezka-iturri izan daitezkeen, ea erreleborik dagoen.

Orduan bazen erreleboaren kezka, egia esan. Bi belaunaldien arteko talkarekin batera nahasian. Orduko nire hipotesia gaurkoa ere bada: 56ko belaunaldikoek emigratu egiten dute edo erretiradan daude, eta bidean dira 76ko belaunaldikoak. Koiuntura horretan gertatzen da, gertatzen bada, idazle faltaren sentazioa edo sormen krisia. Gerora ikusi da ez dagoela inolako hutsarterik urte horietan euskal literaturgintzan.

56ko belaunaldiaren emigrazioaz lehen ere jardun gara. Ordura arte euskarazko liburugintzan zein aldizkarigintzan jardun zuen hainbat lagun bestelako zereginetara igaro zen, batzuk politikara, beste batzuk erdarara, bete batzuk erdal medioetara edo elebidunetara. Bat-bateko efikazia politikoa- ren halako sukarrak kutsatu zuen idazle jendea ere.

Erreleboaren kezka beste nonbait ere sortzen da: aurreko belaunaldiek gutxi edo asko bazuten non saiatu plaza publikora agertu aurretik, barne aldizkarietan eta hola. 70eko hamarkadan sortzen diren organoak, baina, ez dira literatur plataforma, baizik eta informatiboak edo ideologikoak. Literatur organoek urte batzuk gehiago behar dituzte, eta tar-

te hori luze egiten zaio bati baino gehiagori. 1978-1982koak dira *Pott, Susa, Hegalez hegal, Zurgai, Oh! Euzkadi, Maiatz, Hegats*.

Emakume idazle eta literaturgileen esku-hartzea datu garrantzitsua da 80ko hamarkadan. 1986ko ekoizpenean 40 bat emakumezkoren parte-hartzea azpimarratu nuen, eta, zorionez, 1986ko emaitza haiek gaindituak gelditu ziren hurrengo urteetan. Normalizazioaren ikurra.

1986

Gazteak eta helduak

Ez dakit azken urteotan baino gehiago ala gutxiago, baina aurtengo liburugileen artean ere bada lehen aldiz liburua kaleratzen duen idazlerik. Eta, batez ere, bada zorionez idazle gazterik, aurreko urteetan bezala. Aurten ere, idazleen batezbesteko adina gaztea da.

Gertakari hau, idazleen gaztetasuna, ona eta txarra da. Ona da, positiboa, katea ez dela eten erakusten duelako, erreleborik badagoela, duela bospasei urte ikusten ez zena. Bistan da idazle hasi-berri guztiek ez dutela idazkintzan beti jarraituko, baina bati baino gehiagori modu onak ikusten zaizkio, bokazioa ere bai, eta bada, beraz, esperantzarik. Denboraldi bateko idazle asko ezagutu dugu, egia esan; alegia, ikasle-garaian edo bere bizitzako aldi batean idatzi duena eta gero utzi, bokazio-faltaz edo ingurunerik ezagatik. Ingurune kulturalak eta editorialak gaur egun idazkintzari ekiteko garantia hoberik eskaintzen du, garai batean baino.

Idazleen adinaren batezbesteko baxu hori, aldi berean, seinale txarra ere bada. helduagoen ausentzia adierazten du horrek, gutxienez hori. Aurtengo produkzioan ere zorioneko «belaunaldi erretiratu» horren hutsunea nabari da, zaharra go batzuk plazaratu diren bitartean (horien artean Jon Etxaide bat). Belaunaldi horrek ez du espero (eta behar) zena eskaintzen, salatu ohi dute gazteagoek. Zergatik ote? Agian, jatorburuan dago esplikazioa, bokazioan. Idazle izeneko mul-

tzo hori ez da agian «idazle sentitzen». Gutxi batzuek jarraitzen dute idazten, idazle bokaziodunek, eta beste askok beselako kultur lanetara jo dute, hizkuntz lanetara bereziki.

1986

Emakumearen esku-hartzea

Bakarka nahiz elkar-lanean, 40 bat emakumeak parte hartu du 1986ko liburugintzan, idazle gisa. Gazteak hauek ere, oso gazteak inoiz. Itzulpen-lanetan dabilta hauetako batzuk, baina gehien-gehienek sorkuntzatik jo dute.

Lantzen dituzten gai-eremuei begira, joera batzuk ageri dira.

Multzo on bat irakaskuntza liburutan ari da, metodo eta honelakoetan. Ez da harritzekoa, zenbat emakumezko dabilen euskal irakaskuntzan kontu eginda. Gutxiagok —eta gutxiagok— lantzen du haur- eta gazte-literatura. Mariasun Landa, Bibiñe eta M. Luisa Pujana, Enkarni Genua eta beste aurkitzen ditugu sail honetan, hauetako batzuk horretara ere emanak eta dagoeneko liburu-sail ederrarekin.

Helduen literaturgintzan bada gutxienez dozenaldi bat idazle, emankor eta idazle-bokazio erabakiarekin. Hauetakoak dira, Eukene Martin, Laura Mintegi, Tere Irastortza, Itxaro Borda. Eta azken ordukoen artean, Amaia Iturbide eta Laura Uruburu, adibidez.

Euskal liburugintzaren normalizazioaren ezaugarri positiboetako bat hauxe da, hain zuzen: emakumeen presentzia aktiboa. oraintsu arte datu folklorikoa zen emakume idazlea euskal literaturgintzan. Gaur, iaz bertan, 40 emakumeren lanaren emaitza eta lekukotasuna eskaintzen du liburugintzan.

Kanpotarren desenbarkua

Esangura negatiboa bilatzen dutenei aurrea hartuz, makina bat aldiz espresuki adierazi izan dugu «kanpoko» editorialaren adiera zein den guretzat, hau da, bere etxe nagusia Euskal Herritik kanpo duela.

Eta «desenbarkua» hitzarekin ez da adierazi nahi kanpoko editorialek euskarazko liburugintzan esku hartzen dutela, baizik eta irakaskuntzaren merkatu gatibura sartu direla zuzen-zuzenean.

1988an aipatu nuen nik, aipatu bakarrik, lehenbizi kanpotarren «desenbarkua», Alfaguarak Jon Juaristiren ardurapean literatur sail bat euskaraz abiatu zuenean. Kontzeptua, ordea, ez da nirea, Andu Lertxundirena baizik, eta lehenagokoa.

Fenomenoari berari, euskal editore ez direnen esku-hartzeari alegia, lehenagotik erreparatu nion. 1986an banioen «euskal merkatuan sartzeko desiratzen daudekeen enpresei aurre egiteko» bertako enpresak indartu behar direla.

Eta hurrengo urtean, 1987an, berriz:

ezin da ahaztu argitaratzaile espainolak hor daudela, azpiegitura indartsuarekin, itzulpenen bidez sartzeko ahaleginak egingen, bai ikasmaterialetan eta bai haur- eta gazte-literaturan: Santillana bati, Anaya bati, SM bati nekez egin dakieke aurre.

Hemen aipatzen ari garen adieran, kanpotarren edizioa ez zen gertatu «merkatua» heldua ikusi zuten arte, 80ko hamarkadan, aurrena haur eta gazteentzako liburuekin eta berehala irakaskuntzako ikasmaterialekin. Bat dator euskal editoreen antolatze prozesuarekin; beharrik mantoagoa, zerotik hasita egin beharrekoa baitzen, talde pedagogikoak eta editorialak horretarako sortuz eta finantziatuz. Ez da harriztekoa, testuinguru honetan, hemengoek kopeta ilunez begiratzea

kanpoko editorial handi-mandi horiei, Anduk Erein-etik (1988) eta Joxemari Sorsek Elkar-etik (1993). Oportunismoa, merkatua besteek landuta gero etortzea, errentagarritasun soila salatzen zieten. Geroztik ere mila aldiz salatu zaie kompetentzia desleiala.

Ikasmaterialekin lan egiten duten argitaletxeak kexu izan dira maiz Eusko Jaurlaritzarekin, hain zuzen ere tratamendu bera ematen zietelako haiei eta horiei, nahiz eta jakin hemengoek ekonomikoki desabantaila dutela, sekulako desabantaila, inbertsio handiak egin behar izan dituztelako merkatu txikirako. Haiek, kanpokoak, produktu amortizatuarekin datoz, eta bertakoek, bien bitartean, edukiak sortzeaz gainera lantaldeak sortu behar dituzte. Sekulako kostua, are eta handiagoa Hezkuntza Legeak aldatu diren bakoitzean.

Euskal editoreek arrazoi osoz bere alde diotena da, bertako ekipoak sortzen dituztela, pedagogian, editorialgintzan, ilustrazioan, eta aintzat hartu beharrekoa dela herri-nortasunaren identitate ezaugarriak lantzen euskal editoreek egiten duten ahalegina.

Alderdi horixe da ni neu gehien arduratu izan nauena ere. Ekonomiatik harago doa, irakaskuntzaren merkatua kanpoteik kontrolatzea eta ideologia hegemonikoa bertan ereitea. Eta ezarian-ezarian horixe da gertatzen ari zaiguna. Zein da gaurko hezkuntza sisteman gehien zabaltzen den ikuspegia euskal historiaz, euskal geografiaz, hizkuntzaz? Kanpoan sortua. Kezka horrek akuilatuz, *Jakin*-en aspalditxo hasi ginen ikasmaterialak arakatzen, *Egunkaria*-k eta *Berria*-k ere landu dute azterketa ildo hori, sakondu dute alor bera unibertsitatean. Zer ageri da? Hainbat eta hainbat testuliburutik Euskal Herria Euskal Autonomia Erkidegoa da, euskara EAEko hizkuntza da, Ipar Euskal Herria Frantzia da, Hondarribia eta Irun dira Frantziarekin muga, gure herri identitatearen legitimitatea espainiar Konstituzioan dago...

Ez da datu folklorikoa hori guztia, ikuspegi horixe baita gure haurrengan gehien zabaltzen dena, Eusko Jaurlaritzaren bedeinkapen eta guzti.

1988

«Desenbarkua» aipatu zenekoa

1988a askozaz bareagoa izan da. Eztabaida, kritika eta polemika horien luzapentxo bat edo beste kenduta, ez da izan markaz kanpokorik literatur sailean. Liburugintzan, aldiz, bai. Kanpotarren disenbarkua aipatu zen uztailen, Alfaguarak zenbait liburu aurkeztu zuela eta Jon Juaristiren ardurapean hain zuzen. Alde eta kontra azaldu ziren iritziak: literaturaren mesedetarako zela kanpotarren eskuartzea, zioten batzuek; oportunitatez gain arriskuak aipatzen zizuten beste batzuek.

Arazo hau, kanpotarren esku hartzea, areagotu eta larritu egin daiteke luza gabe. orain oraingoaz ez dira indarrean sartu: dozenatik gora dira 1988an liburugintzan esku hartu duten kanpotarrak, eta produkzio osoaren % 10 bat osatu dute. Baina zer da hau etxetzar hauen ahalmena kontuan izanik? Alfaguara-Desclée de Brouwer, Anaya, SM, Santillana editorialetan ari gara. Deskuidatuz gero etxe hauen indarra inposa egin liteke euskal liburugintzan, eta ez prezeski edo bereziki literaturan, irakaskuntza munduan baizik. Bertoko argitaratzaileen benetako erronka eta desafio larria irakaskuntza sistemaren aldaketan datza, honek aldean dakarren testugintzaren suntsiketean eta eredu berrien eraikintzan. Berrikuntza horri tertzioz eta azkar heltzeko ahalmenik, modurik eta bizkortasunik izango al dute gure editorialetan? Ez badute asmatzen, bi irtenbide daude: kanpokoekin elkartu edota kanpoko itzuli. Azken batean, kanpotarren morrontza bietan.

Egiaz eta benetako borroka (merkatu-borroka eta gatazka ideologiko-politiko) irakaskuntz liburuan dago, literatura guztien gainetik, eta borroka hau ari da gertatzen dagoeneko.

1999

Integrazio enpresariala

Argitalgintza komertzialaren barruan gero eta gehiago ematen ari den fenomeno da integrazio enpresariala. Esan nahi baita, argitaletxe batzuk ez direla independenteak baizik eta beste enpresa bati lotuak daudela. lotura hori ez da nahitaez

ehuneko ehun. Gehienetan bai, hala ere. Baina badira enpresa berbera direnak, izen aldaketa hutsa tarteko. Badira enpresa baten adar bezala funtzionatzen dutenak. Eta bada material mota bat (gehienetan material sentsibleena, ikas-materialak) amankomunean daukanik (Ibaizabal/Edelvi-ves). Integrazio enpresarialak, gure kasuan, kolore berezia hartzen du, hain zuzen ere kanpoko editorialean sarbidea suposatzen duelako, eta preseski testuliburuaren alorrean. Aipatu ditugun aukeretako batean sartzen dira Haritza/Anaya, Zubia/Santillana, Aizkorri/Everest, Giltza/Edebé. Honen ondoan bada argitaletxe bat edo beste euskal liburuak erdarazkoen alboan bilduma edo (gehienez) adar gisa publikatzen dituen. Gero/Mensajero edo Desclée De Brouwer baten lana ere honela kalifika genezakeela iruditzen zait.

Argitaletxe hauek indar handia dute produkzioan, ia %40. Hamar indartsuenen artean, gainera, berauek osatzen dute gehiengoa. Urtea joan eta urtea etorri indarra hartuz joan dira, eta segun-eta egoera politikoak nora egiten duen, askoz handiagoa har dezakete. Bertako enpresa betiko eta berriagoen egoera ere ez dut uste unerik goxoenean dagoenik. Oraingoz, tanteoak bakarrik izango dira, baina iruditzen zait erdal edizioaren lilurak tentatuta daudela batzuk. Ikusia dago eta ikusi dute, elementu berririk argitalgintzan eragile gisa sartzen ez bada behintzat, euskal edizioak ez duela barrerarik puskatzen. Liburuak ez du salmentan gora egiten, euskaraz ere ez. Hor hasten da erdarazko argitalgintzaren tentazioa, euskarazkoa osatzeko batetik, intzidentzia izateko bestetik eta biziraupen gisa hirugarren. Oraingoz, berriz diot, joera hau ez da barra-barra zabaldu, baina oker ez bango bada horren zantzu bat baino gehiago. Denbora eta etorkizun politikoak lekuko.

2000

Bi ahuldade-puntu

Zerrenda horretan garbi ageri da, bestalde, kanpoko argitaletxe baten adar edo taldekide diren argitaletxeen indarra edo pisua. Poztekoa da kanpoko presentzia eta ekarpena, zertan esanik ez da. Baina ahuldade-puntu bat ere badu honek

eta da garai zailetan erraz abandona dezaketela lantegia. Gure kasuan, gainera, kontuan izanik kanpoko editore gehienak ikasmaterialgintzan ari direla, bi ahuldade-puntu gehiago ere baditu zerrenda honek: kanpokoan kurrikulumak kanpoan egosiak izatea; eta, bi, bertoko ekipoak ez indartzea behar beste.

2004

Bertako curriculuma auzitan

Argialetxeek, plazaratu duten manifestuan, euskal curriculum bera auzitan ikusten dute mailegu bidezko doakotasunaren erruz. Aldi berean, hainbat gizarte eragile, bereziki irakaskuntza mundukoak, egunotan euskal curriculum berri eta edukiz beteriko bat lantzen dabilta. Nekez uztar daitezke bi jarrerak. Edozein curriculum berri sostengu gutxiagorekin geldituko da testuliburuak egiteko bertako enpresa editorialak ahultzen badira. Zer esanik ez, desagertzen badira.

Curriculum bera ere jokoan dagoela esan daiteke.

Indarrean dagoen egungo curriculum euskal edukien aldetik nahiko ahula da eta, hala ere, lanak dituzte zenbait testuk minimo horretara iristeko. Adibidez, Euskal Herria batzuentzat EAE da, beste batzuentzat Hego Euskal Herria eta besteentzat Euskal Herri osoa, Hego eta Ipar.

Beste modu batera esanda, bertan pentsatu eta egosten den materiala ez dela horrenbeste. Konstatazio hutsa da gaur egun euskaraz eskoletan zabaltzen den testuliburu asko guretik kanpo moldatuak direla bere jatorrian. Honako egokitu egiten dira, eta askotan hori ere ez, baizik eta itzuli eta kitto. Itxura batean uste den baino askoz ugariagoak dira itzulpenak testuliburuetan, nahiz eta sarritan aitortu ez. Itzulpenak mozorrotzeko joera nabaria dago, marketing arazoenatik edo auskalo zergatik.

2004ko ikasmaterialgintzan, nire taulan %20 da itzulpena. Hau da, itzulpen aitortua edo deklaratu. Eta ezkutukoa? Beste hainbeste eta gehiago. Itzulpen-egokitzapen-moldapen gisa agertzen direnak testuliburuaren %52 atera zaizkit.

Ez da garrantzi gabeko datua, bai curriculumari begira bai mailegu bidezko doakotasunak eragin dezakeenari begira.

Ekaitzari aurre egitea askoz ere errazagoa zaio itzulpenetik edo egokitzapenetik bizi denari, egin behar duen inbertsioa ez baita laurdena ere lantaldeak sortu eta landu behar dituenaren ondoan. Kaltetuenak, hortaz, bertoko enpresak izango dira.

Bertoko industriaren alde

1986an idatzi nuen gogoetan nire pentsaera, ordukoa eta gero landu dudana ere, nahiko ondo ageri da. Aniztasunaren alde, batetik, bai editorial formatuan, bai eskaintzan; eta bestetik, kultur industria indartzearen alde. Zertarako? Kultur kolonizazioa ekiditeko, pentsaera hegemonikoa (orain globalizatua deitzen dena, *de facto* anglosaxoia) ekiditeko; eta gure geure kultur politika propioa bideratzeko.

Ongi ala gaizki, ikuspegi bera edo beretsua etengabe ageri da nire analisisetan eta kritiketan. 90eko hamarkadan eta handik aurrera ia urtero kritikatu izan dut euskal argitaletxeen atomizazioa. Atomizazioa, nire ikuspegiaren, ez da aniztasunaren sinonimoa, ahultasunarena baizik. Aniztasuna ez dago auzitan euskal editorialgintzan. Auzitan dagoena industria propioa da. Euskarazko liburu ekoizleen piramide gerri lodikoa proposatu dut inoiz, hau da, titulu bakarreko argitarazle gutxiago eta 50-100 titulu urtean argitara emango duen argitaletxe gehiago.

Urtean berrehundik gora ekoizle edo argitaratzaile, berauen arteko gehienak titulu bakarrarekin, egotea ez da ona. Ugaltasun horrek ez du aniztasuna bermatzen, ezta etorkizuna ere. Erakundeetatik bultzatu den liburu politika ez dago gertakari horretatik aparte: nobedade-politika bultzatzeak eskaintza puztutzea ekartzen du, kanpoko argitaletxeen sarrera erraztu egiten du, editore ez direnen presentzia ere areagotu egiten du, egile-argitaratzaileen ugalketa ekartzen du. Liburu politika horren akats nagusia iruditzen zaigu guri argitaletxea aintzat ez hartzea: erakundeentzat berdin dio argitaletxe izan ala ez, berdin dio bertokoa edo kanpokoa izan.

«Indarra», «handia», industria» batzuen ustetan ez dira kulturarekin edo liburuarekin ondo uztartzen, kultura eta industria ura eta olioaren bezala hartzen baitituzte, bakoitza berean, elkarrekin nahasi gabe. Ikuspegi legitimoa da, noski, baina ez da nirea. Nik uste dut herri bezala ekoizpena planteatuta azpiegitura indartsuak behar ditugula, kultur politika propioak diseinatu eta burutu ahal izateko. Horrelakorik izan bagenu, gaur egun entziklopedi etxe on bat edukiko genuen.

Bertoko industria editorialak ahalbidetu behar du gure ikuspegiz mundua ikustea, geure mundua azaltzea, geuk ekoiztea, eta hori ezinbestekotzat jotzen dugu mundu globalizatu honetan koloniatxoa edo klontxoa izan nahi ez badugu. Joseba Jakak proposatu zuen estrategiarekin bat etorri naiz, zioenean, «aurrea hartu aurre egiteko», alegia, herri bezala inizatiba bertokoek hartu behar zutela eta politika propioa planteatu, editorialgintzan bezala liburu-dendentan, ekoizpenean bezala komertzializazioan.

Horrekin zerikusiri zuzenik gabe bada ere, bertokoen kritikan bat egiten duen beste ikuspegi bat ere bada, «kanpoeder sindromea» deituko nukeena, kanpokoia ederretsi eta etxekoa gutxietsi egin ohi duena.

Bertokoen indarrak erraz jaso ohi ditu kritika gupidagabeak, eta erraztasun berarekin barkatzen zaio kanpokoari eta ematen duen pausotxo bakoitza ere bero txalotu. Kolonizatuaren konplexuak janda gaudela zioen lagun batek. Bada holakorik gure politikarien artean (eta euskal kulturgingintzan ere), kanpokoien lilura eta kanpotarren bidez legitimitatea bilatzeko joera. Bertokoa susmagarri den leku berean kanpokoia aberasgarritzat jotzen da.

Kanpoeder politikarekin non aurki gaitezkeen urte batzuk barru, nik ez dakit. Neure buruari galdetzen diot, hori bai, non geundekeen gaur bere momentuan euskal argitaletxeek ikasmaterial propioak lantzea erabaki izan ez balute, kasu.

Ikuspegiaren garrantzia azpimarratzeko, prentsan agertu ziren bi anekdota ez dira anekdota huts. FNAC-Baionan euskal musikaririk apenas zegoen eta zegoentxoa andaluziar

musikarekin batera. Eta FNAC-Bilbon 1975ean zendu zen Gabriel Arestiren telefonoa eskatu zion euskal idazle bati dendako arduradun batek, noiz eta 2006an, heriotzatik 31 urtera!

Bilboko FNACen inaugurazioakoan gertatu zena paradigmaticoa da benetan. Julen Gabiriak kontatzen du bere blogean, 2007ko otsailaren 27an. «Istorio arestiar bat» du izena, eta istorioaren historia sinesgaitza da. Ezin sinetsirik nengoenez, ongi informaturiko lagun bati deitu nion, ea egia zen galdetuz. «Egia berdaderoa» dela erantzun zidan. *Se non è vero, è ben trovato* esatera nindoan baina ez da beharrik. Istorio honen lehen entrega bakarrik aldatuko dut hona:

Komunikazio zerbitzu batetik deitu zidaten aurrekoan, prentsaurrekoak-eta prestatzen dituzten horietako batetik. Neska gazte bat hariaren bestaldean. Fnac denda erraldoiak Bilbon sukurtsala irekiko zuela eta, euskal autore batzuen testuen bilduma atera nahi zutela esan zidan. Adi entzun nion. Kontua da, aitortu zidan, testuak baditugula, baina autoreen baimena nahi dugu, eta, bide batez, Fnac-en inauguraziora etortzera gonbidatu nahi ditugu, guretzat ohorea bla-bla. Esan zidan ea nik ba ote nituen autore horien helbide elektronikoa edo telefonoak. Eskatu nion esateko ze idazle ziren, eta zerrenda bota zidan. Zur eta lur geratu nintzen: hilda ez zeudenak hiltzear zeuden, edo zahartzaroaren aldirietan. Broma zela pentsatu nuen, baina banan-banan errepikatu zizkidan izen guztiak, aurrenekoan ondo entzun ote nion zalantzaz edo: Mikel Zarate, Koldo Mitxelena... euren telefonoak ote nituen.

Biderik laburrena hartuz eta heriotza baten berri ematea beti denez gauza lazarria, Euskaltzaindiaren telefonoa eman nion, pilota teilatuz aldatuz eta han hobeto informatuko zutela argudiatuz. «Eta azkena», segitu zuen neskak: «Gabriel Arestiren telefonoa baduzu?». Akabua. Une batez egia esatekotan egon nintzen, baina, ez dakit nondik, bai siku bat irten zitzaidan. Bai, esan nion. Ni ere harritu egin nintzen. Eta eman egin nion: garesti@gmail.com. «Garesti», bai, polita iruditu zitzaidan, eta, hitz-jokoa eginez, pentsatu nuen han

atzean istorio bat zegoela eta egindakoa ez zitzaidala batere garesti irtengo, alderantziz baino.

Presaka, helbide elektroniko hori sortu nuen, eta handik ordu pare batera neska haren mezua neukan. Dardaraz ireki nuen, une batez imajinatuz nire eskua Gabrielena izan zitekeela, eta, zurrumbiloan, pentsatu nuen neska hark urrea bezala gordeko zuela nire erantzun elektronikoa, egunero ez baitizu erantzuten literaturaren mito batek, are gutxiago hildako mito batek (baina hori ez zekien berak, eta ez nintzen ni izango egia aitortuko ziona).

Sarreratxo hau amaitzeko utziezadazue 1997an *Euskal kultura gaur* liburuan egiten nituen galdera berak egiten, topikoak baino bizialdi luzeagoa duten jarrera «politikoki zuzen» batzuen aurrean nire harridura azaltzeko:

Bertako industriaren defentsak ez dakit zergatik duen batzuen buruan konnotazio negatiboa. Ez da progresista edo demokrata nonbait. Baina nonahi ikus daiteke ikuspegi hori dela nagusi. Europak Amerikako kultur inbasioari dio beldur. Frantziako editorialgintza aztertzen denean, Hachette edo Groupe de la Cité-ren «duopolioa» kritikatzan dute barrura begira, baina abantaila handi bat ikusten diote horri: kanpokoei aurre egiteko gauza direla, eta eskerrak. Espainian berdin gertatzen da, gremioa, aztertzaileak eta Kultur Ministerioa kezkatu daude ari direlako ari kanpokoak sartzeko, erraldoi horiei aurre egiteko kapazitatearik ez dagoelako eta gainera Hegoameriketara esportatzeko ez dutelako bertokoek bategiten. Zergatik da negatiboa Euskal Herrian Frantzian edo Espainian positibotzat jotzen den jarrera bera?

1984

Argialetxeen indartzea, gauza ona

Argialetxeen indartzea gauza ona da. Kreatibitatearen dinamikari berea emanez eta autorearen papera salbatuz, noski, euskal editorialen indartzeari, finkatzeari, profesionaltzeari

abantaila asko ikusten diot. Liburugintza ateratzen da irabazle, kantitate, kalitate eta programazio aldetik. Eta ez hori bakarrik: argitaletxe indartsurik behar dugu presentean kanpotik datozkeenei aurre egiteko. hemengo merkatua komertzialki interesgarri gertatzen den orduko editorial erdaldunak etorri eta irents gaitzakete. Egun hori ez dago urruti. Jadanik hurbiltzapenik izan da, oraingoz haur-literaturan. Testugintzara joko dute gero, itzulpenaren bidez. Tinko eta finko egon behar da ordurako, protekzionismoan erortzea nahi ez baldin bada.

1986

Bi errealitate positibo

Euskal editorialgintzaren panoramari begira, bi errealitate aipatu nahi nituzke, hasteko. Biak positiboak. Liburu politika ezberdinen existentzia da bat. Eta bestea, liburu politika hau euskal talde edo enpresen esku izatea. Bata eta bestea, bi-biak dira munta handikoak kulturgintzaren normalizazio-bidean.

Onargarri eta onuragarri da aniztasuna. Modu askotara ezberdintzen dira egun talde argitaratzaileak: handiak eta txikiak daude; liburu-sail askotara zabaltzen direnak, eta soilki literatura lantzen dutenak. Diferentziak daude, hala-ber, komertzializazioan, idazleekiko harremanetan, etb.

Onargarri eta onuragarri da euskal kultur industria indartzea ere. Geure liburu politika geuk markatzeko bide bakarra hau da: industria argitaratzaile indartsua, finkoa. Euskal merkatuan sartzeko desiratzen daudekeen enpresei aurre egiteko eta kultur kolonizazioan ez erortzeko geure baliabi-deak gogortzea beste biderik ez dago».

1989

Argitaraketa sakabanatua

Argitaratzaileez zerbait gehiago ere esatea komeni da. Liburuen argitaraketa (erlatiboki) oso sakabanatua dagoela esan daiteke. Etxe edo talde askok gutxi produzitzen du. Ugaritasun hau aberastasun bezala hartu behar ote da? Hotz-hotzean, eta kanpotik begiratuta, seinale on bezala uler daite-

ke. Baina, nire ustetan, ahuldadea gehiago da, aberastasuna baino. Asko egotea onuragarri da, zalantzarik gabe, baina baldintza batekin: produktu desberdinak egitea. Gure kasuan horrela den neurrian, bego. Baina beldur naiz maiz samar bestela ez ote den, hots, produktu berdintsua egiten dela editorial handitan zein txikitan. Esan gabe doa badirela, zorionez, gaur gure artean produktu diferentziatu eta kalitatekora emanak dauden taldeak.

Argitaratzaile txiki ugari horien artean —eta gainerakoen artean— erraldoi bezala dager Elkar. Beronek bakarrik produkzio osoaren ia % 30 osatzen du. Honen parekorik ez dago egituraz eta indarrez. Kanpoko editorialei aurre egin diezaiekeen ia bakarra da. Zeren eta hurrengoak, Erein, oso behan aurkitzen bait da, % 10-11rekin. Eta honen erdiarekin hurrengoak. Eta 10-15 libururekin gehienak. Honi eranstekoa da, gainera, «egile-editore»en kopuru dexentea.

Kanpoko editorialak aipatu berri ditugu. Iaztik hona ez dago alderik kopuru orokorretan: produkzioaren % 10-12 inguruan dabil hauen denen lana, batean hartuta. Nobedadea beste nonbait da: lehengoz gain, Edébé eta Bruño sartu dira indarrean, irakaskuntzaren merkatuan (testuak gehi irakurgaiak), gainerako erdal argitaratzaileen bide beretik.

1993

Txikiak, txikiegiak

Euskal editorialgintzak buztinezko zangoak ditu. Euskal editorialak txikiak dira; enpresa gisa, ez ote txikiegiak? Merkatuaren esklabo ez izateko, kultur politika bat markatzeko eta ziurtatzeko gerora, kanpokoen erasoei aurre egin ahal izateko bertoko enpresak indartu behar badira, egitura txikiegiekin gabilta.

1996

Tamaina eta liburu-politika

Lanik handiena eta hoberena enpresa argitaratzaileen eskutik dator. hauen artean mila modutara planteata daitezke desberdinketak, tamainaren arabera (handi, ertain eta txiki), ja-

torriaren arabera (bertoko eta kanpoko), espezializazioaren arabera (entziklopediak, irakaskuntza, haur mundua, literatura, etab.). Sektorearen kezka nagusia da argitaletxeak txikiak, txikiegiak, direla enpresa gisa. Tamainak, enpresa argitaratzailearen kasuan, zerikusi zuzena du liburu-politikarekin, profesionaltasunarekin, errentagarritasunarekin, independentziarekin. Eta etorkizunarekin. Jai du euskal liburgintzak edizioa sektore gisa indartzen eta sendotzen ez bada.

1997

Argitaratzaile ugariegi

Euskal edizioaren atomizazioaz hitz egin genezake, azken datu horiek kontuan edukita. Izan ere, ehun argitaratzaile eta gehiago dira bi liburu edo gutxiago atera dutenak. Argitaratzaile horietako batzuk noizbehinkariak dira, edo iraupen gutxikoak, edo okasionalak, nahiz pertsona, talde, elkarte edo erakunde izan. Hauxe gain, 161etik 142 dira hamar titulu baino gutxiago argitaratu dutenak; gehien-gehienak, hortaz. Hamar-hogeiko titulu-produkzioan multzo polit bat dago, 12 argitaratzaile. Eta hortik gora, gutxi; 100 titulutik gora atera dutenak, zehazki, bi bakarrik.

Atomizazio honek euskal editorialgintzaren ahulezia islatzen du. Horren gutxi argitaratzen denean, gauza batek huts egiten du beste guztien gainetik: politika editorialak, bai produkzio-baldintzetan, bai produktua programatzerakoan, bai komertzializatorakoan eta irakurlearengana helduarazteko ahaleginetan.

1998

Ehuneko ehun argitaletxeen bermea

Orain arte aipatu ditugun ekoizle desberdinen arteko produkzioa laburbiltzen badugu, zera ikus daiteke, alegia, urteko produkzioaren % 40 bat argitaletxe komertzialetatik aparte ateratzen dela. Edizio mota honek, oro har, gauza batean huts egiten du, promozioan. Indar gutxiz kaleratzen dira ekoizle hauen tituluak gehienetan edo beti. Hauentzako guztientzako balio duen akats orokor honez gain, bakoitzak be-

re joerazko arriskuak ditu, hala nola, plangintzarik eza, profesionaltasun eskasa, zabalketa urria, etab.

Gauza batez nago gero eta konbentzituago: editorial handi edo txiki, ehuneko ehun argialetxe diren horiek bermatuko dutela euskal liburuaren geroa eta etorkizuna. Plangintza, dedikazioa eta profesionaltasunetik igarotzen da euskal liburugintzaren berme hori, nire ustetan. Eta noski: euskal liburuaren alde benetako apustua egitetik. Areagoko bermea da, egoera eta jokamoldeak ezagututa, sortzez, kapitalerik eta helburuz bertakoak izatea. De facto, kanpoko argialetxeen euskal adarren produkzio kopurua % 10 bueltan ibili da 1998an, eta lehen hamarren artean agertzen dira horietako batzuk produkzioa neurtzean.

Argialetxe «handiak», argialetxe «txikiak», aipatu ditugu goraxeago. Handi eta txiki, gure tamainan. Elkarlanean bat, adibidez, handia da gurean, baina gehienez ere erdi tamainako litzateke Frantziako edizioaren munduan. Eta hemen go txiki batzuk agertu ere ez lirateke egingo han.

2002

Argitaratzaileen tipologia

Taulak erakusten du zein ugari den, esaterako, elkarte, talde, fundazio eta enparauen multzoa, ehun bat dira. Urteko produkzioan %11,2 suposatu dute. Argitalpen publikoaren multzoa ere ez da txikia, ia 50, hauen artean udalak gehienak. Produkzioaren %11,5 zor zaie.

Bestalde, Unibertsitateak eta irakaskuntzaren munduak ere osatzen du bere multzoa, 17koa, ekoizpenean %11,8ko ekarpena izan duena. (Bistan da multzo honen barnean sartu dugula Elkarlanean/Ikastolen Elkartearen arteko koedizioa, eta horrek duela pisu berezia kopuru honetan.)

Euskal Herriko mugetatik kanpo ekoiztiriko edo hango argialetxe nagusi bati loturiko argitaratzaileen multzoa ez da hutsaren hurrengoa: 20 dira halakoak eta ekoizpenaren %11,4 suposatzen du beren lanak.

Multzorik handiena ez (53 dira) baina bai indartsuena da bertoko argialetxe komertzial eta pribatuek osatua. Hauen emaitzak osatzen du produkzio osoaren %50,9. Nahi adina

eztabaida daiteke, baina nekez uka azken hauen eskuetan dagoela euskal edizioaren berme behinena. Ikuspegi hori kontuan, nahiago nuke nik hauen indarra liburugintzan handiagoa balitz. Liburugintza politikak hori nabarmendu beharko lukeelakoan nago. Horregatik eta horretarako behar da enpresa editorialak indartuko dituen liburu politika.

2005

Atomizazioa, aberasgarri?

Nola baloratu behar den kopuru handi hori? Atomizazioa aberasgarri izan daiteke, aukera anitzen isla, ikuspegi asko eta askotarikoen berme. Atomizazioa negatibotzat ere har genezake, ahuldade ekonomiko eta kulturala adierazten duelako, merkatuan eragiteko indar falta. Eta argitaratzaile edo dena delako horietako asko eta askoren edizio lan hori puntuala edo okasiozkoa denean, zer nahi duzu esatea?

Atomizazioak aberasgarri izateko, goiko taularen beste konfigurazio bat beharko luke. Liburu bakarreko eragile gutxiago beharko luke eta ez %56,2. Eta batez ere urtean 20tik 60ra bitartean aterako lituzketenak oraingo %3,8 izan ordez %10 bat balira, orduan bai legokeela aniztasunaren bermea. Gaur-gaurkoz, ordea, ugaritasun horrek aniztasuna barik ahultasuna eta barreiaketa islatzen ditu.

Euskal liburuaren etorkizuna bermatzen dutenak ez dira taula horren goiko parteko argitaratzaile ugari horiek, eta bai beheko aldean dauden banakako beste hauek, kopuruz gutxi izanik ere.

Liburu politika

Liburu politikari egiten diodan aurreneko komentarioa lehen ordukoa da, 1977koa, hasi berritan. Unescoren taularen arabera egindako sailkapenean gure kultur egoeraren argazkia ikusi nuen, egoera diglosikoa, hainbat alorretan zegoen liburu gabezia, eta hor agertu nuen autonomi estatutuaren kultur eraginaren esperantza:

hemen espero daiteke autonomi estatutuaren kultur eragina: bizimolde ofizialetan, administralgoan, bizitza publikoan, harreman-molde berritan euskara sar dadin, ahalegin sistematiko serio franko egin beharko du aginte autonomikoak.

Hurrengo urtean zehatzago jo nuen eta subentzioen planteoa egin nuen, merkatuaren diskriminazioa gainditzearren.

1981ean liburu politikaz aritu nintzen luze eta zabal, hobe esan, liburu politikaren premia. Aurretiaz esanda utzi nuen neure egitekoa ez zela liburu politika definitzea, ezta gutxiago ere, baizik eta premiaren larriaz interesatuak ohar-taraztea:

[Nire lanen] xedea ez da sekula izan liburu-politikarik markatzea edo definitzea, urteko egoera deskribatzea baino.

Harago joan daitekeela? Bai, zergatik ez? Baina nik ez dut ur handitan sartu nahi, lehenengo, urtebeteko aldia aldi laburregia delako azpi-azpiko korronteei antzemateko: eta bigarren, liburu-politikan aritzea ez delako nire lana, ez nire debozioa. Besterik da egiten dudana egitea, politika honen beharra seinalatzea, edota puntu bat edo beste egingarritzat edo eginbeharrezkotzat ematea.

Anekdotak txiki bat kontatzea zilegi bekit. Eusko Jaurlaritza eratu berritan txosten bat egin eta Kulturako Sailburu

zen Ramon Labaieni aurkeztu nion, proposatuz Europan zehar, gutxiengoetan zehar nola laguntzen zen liburua estudiantzea. Labaienen ezezkoak arrazoi garbia izan zuen: aizu, guk nazio politika egingo dugu eta ez minoriena. Egiaz eta benetan, ez zen egin ez nazionala, eta ez erregionala.

80ko hamarkadan hainbat kritika zuzendu nizkion administrazioari, Eusko Jaurlaritzari alegia, pasibo ikusten nuelako (1981), aktiboago egon beharko zukeelako (1988), eta batez ere produktua bakarrik laguntzen zuelako, irizpide kuantitatiboz eta zikoitzez gainera (1984). Sistema horren pentzura doaz nobedade ugalketa eta eskaintza editorialaren inflazioa, adibidez.

2002an halako errepasso gisakoa egin nuen:

erakundeek, aho batez aitortzen da gaur egun, ez dute seriotan hartu liburugintzaren arazoa, ez baitira joan produktua diruz laguntzetik haratago.

Hasierako Eusko Jaurlaritzaren paradigma beretan jarraitzen duen Kultura Sailari aspalditxo jada eskatzen ari zaio aldaketa, errealitateak gainditua duelako subentzioen laguntza mota hori. Subentzioak (bakarrik) barik inbertsioak gauzatu behar dira orain, egiturak eta azpiegiturak indartze aldera.

1978

Subentzioa behar

Merkatuaren logika harian, ingurune honetan, euskal liburuak ez du erdarazkoarekin borrokatzeko ahalmenik. Erdarak zanpatzen du euskara. Euskal liburuak burua jaso nahi badu, subentziora jo behar du. Jai du, bestela. Modu askotariko subentzioa. Eremu txikiko hizkuntza guztietan hala jokatatu beharra dago. Eta halaxe egin ohi da Europako zenbait herritan. Liburuaren politikaren lehen ekintza, hauxe da, subentzioa.

1981

Erabakiak, ez adabakiak

Erabakiak behar ditu euskal liburuak eta ez adabakiak.

Liburuaren politika gauza serioegia da merkatuaren dinamika soilaren pentzura uzteko. Euskal liburu ahulegia da bere kasa bizi ahal izateko. Argitaletxeen lana, gaurko kondizioetan, ez da —ezin daiteke izan— soluzio, ezta hurrik eman ere.

Erabakiak, ez adabakiak. Lerro hauek idazten ari naizen momentu berean irakurtzen dut 12 milioi jaso dutela Gobernutik euskal argitaletxe eta aldizkariak. 12 milioi. Deus gutxi soluziona lezake 12 milioik: nik baino hobeto daki hori Administrazioak berak. Euskal liburuak ez du dirurik. Eta okerrago dena: ez du programarik. Harritzeraino pasibo, urruti, hotz, nag, geldi bide dago Eusko Gobernua. Zeren zain?

1984

Plangintzaren premia

Urteroko leloa dut hau. Aurten beste ahots batzu ere entzun dira tonu berean. Konkretuan pentsatzen hasteko unea etorria dateke.

Plangintza egon badago, baina sektoriala. Liburugintza bere osoan hartuta egitekoa den plangintza dugu eskas. Hutsuneak eta akatsak ikusi, eztabaidatu, aztertu eta sendatuko dituen plangintza: saio-, olerki-, antzerki-, kultur liburuaren eskasia, produkzioaren utilitarismo handiegia, liburu linguistiko-pedagogikoaren nagusitasuna, gaien arteko desoreka gehiegia, adibidez.

2005

Subentzioetatik inbertsioetara

Gaur egun euskara idatziaren mundua sustatzeko administrazioaren modu nagusia subentzio gisako diru-laguntzen bidezkoa da. Bai komunikabideetan eta bai editorialgintzan. Laguntza mota horren zehar-kaltetzat jo du Jorge Gimenezek «merkatuaren zikintzea». Ez da zehar-kalte bakarra segu-

ruenik, jauziak aurrera egin ordez daukaguntxoarekin konformatu eta goxo egotean ere badu agian zerikusirik. «Biziraupena kolokan» jar daitekeela-eta, urduri jartzen garenez, hobe geldi, hobe isilik, eta eman daitezkeen urratsak eman gabe zoritxarrez. «Zero arriskua» bide da leloa.

[...]

Inoren biziraupena kolokan edo auzitan jarri gabe, badela ordua iruditzen zait subentzioetatik harago inbertsioetara igarotzekoa. Subentzioak motz gelditzen dira kultur industriek behar dituzten planteamenduetan. Diru-laguntzen sistema publikoak apustu berriak egitea eskertuko luke sektoreak, laguntza logika aldatzea, ez bakarrik zehar-kalteak ekiditeko, baizik eta batez ere euskal kulturaren apustu berriei erantzuteko. Produktua laguntzetik harago, enpresa eta proiektu anbiziotsuak lagundu behar dira, egiturak eta azpiegiturak indartu behar dira.

Sorkuntza itzulpenaren aurretik

Urtea joan eta urtea etorri, behin ere huts egin gabe, aztertu izan ditut sorkuntza eta itzulpena errealitate beraren bi aurpegi bezala, txanpon beraren bi aurpegiak bailiran. Deskribapenetan ibili naiz beti ere, bataren edo bestearen proportzio egokia zein den erabakitzen ausartu gabe.

Proporzio zuzen edo jator hori erabakitzeko ez dago neurgailurik, ikusten denez. Nik ez dut aurkitu behinik behin. Begiratu dut inguruko hizkuntza hedatuetara, eta eredu edo praxi desberdinak ikusi ditut. Portugal batek gu baino gehiago eta Italiak ia gu adina itzultzen dute, proportzioak gordeta, noski. Beste muturrean legoke Frantzia bat, %5ekin, gu %28rekin gabiltzan artean.

Beste aldera ere begiratu dut, inguru hurbilagora, gutxiengoetara, hala nola Katalunia eta Galizia herrialdeetara, eta horietan ere ez dago eredu iraunkorrik, nahiz eta garbi dagoen gu besteen oso gaineratik gaudela itzulpenean, eta sorkuntzan azpitik, hortaz.

Itzulpenak apologeta sonatuak izan ditu urteotan, horien artean Xabier Mendiguren Bereziartu, edo Anjel Lertxundi edo Joxe Azurmendi, beste askoren artean. Bertute asko topatu diote itzulpenari, bai literaturaren garapenean, bai hizkuntzaren normalizazioan. Xabier Mendigurenek (1995) idatzia du sorkuntzaren parera iritsi behar duela itzulpenak.

Beste batzuk mesfidatiago azaldu dira. Itzulpena nagusitzea arriskutsu iruditu zaio Atxagari (1984), eta urte asko lehenago (1960) Koldo Mitxelenak abisatu zigun «herri oso bat itzultzaile bihurtzeak badituela bere arriskuak». Mitxelenaren irudiz, gorputza sorkuntza da eta «gorputzaren ondoren datorren isatsa» bezalakoa litzateke itzulpena. Badira

itzulpenaren atzean ahulezia, ezina, errazkeria, morrontza, dependentzia, kolonizazio kulturala ezkututzen dela diotenak. Horrelakoetan, *zenbat* itzultzen den eta *zer* itzultzen den bereizi behar dela gogoratu izan dut.

Iritzi desberdin horien artean igeri egin dut nik, iritzi finko bat gabe, baina, hori bai, beti Mitxelenaren kostatik hurbilago. Itzulpen politikan adostu daitekeen formula salomoniko batekin esango nuke, beharrezkoa dela itzulpena baina jatorrizkoa dela lehenestekoa.

1987

Euskal idazlego aktiboa urri?

Alderdi negatibotzat daukat, ordea —oso negatibotzat eduki ere— sorkuntzako liburuaren beheraldia. Aurten atera diren liburu guztien erdia pasatuxea da bakarrik kreaziozko liburua. Itzuliak edota berrargitaratuak dira beste guztiak. Iaztik hona, 5 puntutan jaitsi da kreazioa, eta 1985etik 10 puntu oso-osotan. Itzulpenaren eta berrargitarapenaren pisua gora doa urtetik urtera, kreazioaren pentsura noski.

Eboluzio ezezkor hori non gertatzen ari den ikusita, zer pentsaturik franko sortzen da etorkizunari buruz. Izan ere, haur- eta gazte-literaturan euskaraz sorturiko liburuak baino ugariago publikatu dira, aurten lehen aldiz, itzulpenak eta berrargitarapenak. Eta irakaskuntzako liburuetan ere bide bere-tsutik doa eboluzioa: itzulpena kreazioa adina da dagoeneko.

Zorionez, helduen literaturan eta euskararen irakaskuntzan mantendu egiten dira kreazioaren aldeko proportzioak.

Alarmargi gorriak piztu ote zaizkigu? Ez dakit. Baina badut susmorik, editorialek lan nekeza dutela harturiko erritmoari eusten eta merkatuaren premiei erantzuten. Produktzioa tamaina batean mantentzeko, ez da horren zaila itzulpenetik jotzea. Eta askoz errazagoa da berrargitarapenera jotzea. Zailagoa —mila aldiz zailagoa—, geuk geurez liburuak etengabe sortzea. Hemen dugu Akileren orpoa, euskal idazlego aktiboaren urritasunean. Itzultzaileak bilatzea, idaz-

leak aurkitzea baino askoz samurragoa da. Berrargitarape-
nak egiteko, aski da makineria editoriala. Euskal idazleria,
aldiz, urria da, eta hortik arazoak.

1992

Itzulpen gehiegi?

Nola ez, euskaraz sortu berria den liburua da aurten ere na-
gusi: %47, aurreko urteko balore beretan, proportzio ber-
din-berdinean. Kezkagarria zen orduan eta kezkagarria da
gaur proportzio hori, hots, erdira ere ez iristea euskal ekoiz-
pena. Konparazioak ezertarako balio baldin badu, katalanak
erditik gora dabilta (%52,1 1990ean) eta espainolak %76
urte berean.

Liburu itzuliaren proportzioa demasa da katalanekin kon-
paratuz: haiek %19 (1990ean) eta guk (1992an noski) %33,5.
Eta Estatu espainiarrean %26 urte berean. Datuak datu, be-
tiko auzira itzuli ohi gara beti: proportzio hori «normala» al
da ala gehiegizkoa? Ez dakit erantzuten. Hobe esan: eran-
tzun egoki baterako eremu txikiko hizkuntzen liburugintza-
ren azterketa egin beharko litzateke aurretiaz.

1995

Itzulpenaren proportzioak

1995eko argitalgintzan itzulpenaren pisua % 28,6 da. Zer da,
gehiegi?, gutxiegi? Ekoizpen osoaren erdira iritsi behar due-
la itzultako liburuak uste duenarentzat gutxiegi da. Aldiz,
sormenaren krisiaz mintzo denarentzat gehiegi izan daiteke.
Esan behar da, hori ere bai, lehen edizioan itzulpenaren
proportzio are handiagoa dela: zehazki % 31, hau da, lehe-
nengoz argitara eman den hiru liburutik ia bat da itzulpena.
Jakin ez dakit nik zein den proportzio egokia. Baina gogora-
tu nahi nuke auzia ez dela soilki *zenbat* itzultzen den baizik
eta (baita ere) *zer* itzultzen den, baina tira.

Euskal liburu itzuliaren proportzioa bere lekuan kokatzeko
bide egokia izan daiteke konparazio-bidez jokatzeko eta ikus-
tea inguruko kulturetan nola banatzen diren jatorrizko edo
sorkuntzazko liburua eta itzultakoa.

Herria	Jatorrizko lib.	Itzultako lib.
Euskal Herria	71,4	28,6
Katalunia	84,1	15,9
Galizia	90,0	10,0
Espainia	76,0	24,0
Italia	72,1	27,9
Portugal	61,9	38,1
Alemania	85,6	14,4
Frantzia ('94)	95,2	4,8

Galiziarren kasu bitxia aparte, ematen du jatorrizko liburuaren bidetik eta ez itzulpena gehitzetik doala herri garrantuetako liburugintza. Alemaniako kasuan garbi dago, eta zer esanik ez Frantziakoan. Harrizteraino autonomo da Frantzia liburugintzan.

Amets baten amaiera?

Ametsa, amets hutsa al da euskaraz bizi ahal izatea? Galdera bera liburuetara ekarriz: ametsa edo ameskeria al da gizarte euskaldun batek behar dituen produktu guztiak euskaraz argitara ematea?

Nahiz eta urteetako eskarmentuak erakutsi duen *de facto* alor guztietara ez garela ganoraz iristen, esparru guztietara heltzeko norabidean lan egin du euskal editorialgintzak. Eztabaidatu gabeko adostasun batean bizi gara, antza denez.

Inork jaramon egin ez bazidan ere, goiz, 1978an, plazartu nuen galdera, modu gordinean: euskara irits al daiteke esparru guztietara, erdararen laguntzarik gabe?

Liburugintza katalanari buruz bi azterlari katalanek eman zuten ikuspegi negatibotik abiatu nintzen. Honela zioten haiek 1978an:

Creiem que la producció del llibre català hauria de planificar-se tenint en compte el support de la producció en castellà. Els esforços i subvencions, en el camp de les publicacions catalanes no poden, ni de llung, cobrir tots el camps.

La producció en català haurá d'esser, doncs, selectiva: comptar amb la presència de la producció castellana.

Azken esaldi hori eman nuen argitara orduan, eta argi biltzen du haien jarrera. Ni kontra posizionatu naiz beti, mugak aitortuz bada ere. Urte batzuk beranduago, Luis Bonadak 1985ean ikusten zuen amets baten bukaeraren hasieran egon zitezkeela katalanak. Zein zen, bada, amets hori? Irakurle katalanaren premiak oro edizio katalanak estal zitzakeela.

Hurrengo hamarkadan, 1993an eta 1995ean, gurean Anjel Lertxundiri irakurri nizkion planteamendu beretsuak, gehienbat galdera moduan, neuk 15 urte lehenago egin bezala. Es-

parru guztietara ezin garela heldu konstatatzen du Lertxundik eta ezin galdera egin gabe utzi: «ez al gara bazter guztietara heldu nahiz, inora iritsi gabe gelditzen ari?». Bi urte geroago, zientziari buruz ari dela, eredu eleanitza proposatzen du autore berak.

Ikuspegiaren arrazoizkotasuna ukatu gabe, niri dardara sortzen dit joera selektiboaren aukerak, mamu handiak baitaude hautu horren azpian. Ezarian-ezarian ez al genioke euskarari estatus kulturala ukatuko? Ez al genuke euskara bigarren mailako egingo, folklorikoa? Ez al garamatza horrek kultur kolonia bilakatzera, diglosiara?

Horra galderak, zalantzak, mamuak.

Jokabide selektibo eta orohartzailearen arteko eztabaida berriz piztuko ez denik ez nuke esango.

1978

Ezin ala ekin?

Hutsuneen zerrenda luze honek badu esangurarik, noski. Honen inguruan, arazo larri bat bakarrik planteatu nahi nuke, oinarri-oinarrizkoa iruditzen zaidana. Euskarazko liburugintzak selektiboa izan behar al du, gai-mota batzuetara soilki mugatua? Hala da, izan, gaur, baina ezinbestean, espreski horretara jo behar ote da?

Non geldituko litzateke orduan gure belaunaldiaren egin-kizun historikoa, hots, euskara kultur-tresna bilakatzea eta kultur-eremu guztietara zabaltzeko asmo hura? Antoni Mª Güell eta Modest Reixach, kultur minorietako eta bereziki Catalunya egoera ikertu ondoren, konklusio honetara iristen dira: «La producció en catalá heurâ d'ésser, doncs, selectiva i comptar amb la presència de la producció castellana».

Oraingoz hauzia plazaratu besterik ez dut egiten. Honen inguruko eritzi-emate bat biziki onuragarri dakiguke, euskal liburuaren politika bat definitzeko orduan lehen mailako gaia bait da.

1980

Galdezka

Lehen ere inoiz egin dudan galdera larri batetara ekartzen gaitu egoera honek: Gauza al da euskara euskal gizonaren eta gizartearen bizimoldea gauzatzeko? (Kasu!: ez naiz ari euskararen ahalbide linguistikoez, baizik eta sozialez eta kulturalez). Alegia, liburu-politika bat erabakitzean euskararen ondoan erdarari lekurik eman behar ote zaio, eta, ematekotan, zein? Bego hor galdera, erantzunik gabe oraingoz. Niri ez, baizik eta langintza horretan diharduten guztiei eta aginte publikoei dagokie erantzutea.

1981

Uko egin gabe aurrera nola egin

1970 inguruan abiatutako liburugintzaren joerarik nabarmentenari uko egiten diogu azken urteotan. Xehetasun gehiagoz azaldurik, honela agertuko nuke esan nahi dudana: 1070 inguru horretan euskararen eta euskal liburuaren normalizazioa gai-eremuak gehitzetik eta ugaltzetik zetorkeela uste zen. Honela interpreta daitekeela uste dut JAKIN aldizkariak proposatzen duen liburu-programakuntza eta are garbiago R. Arregik muntatu nahi duen liburu-politika (gero *Lur* etxean hezurmamituko dena). Hona bi testigutzok, aski direlakoan. Liburugintza berri beharrezkoaz ari zela, JAKINeko editorialak honela zioen 1969an:

«Euskeraz behar ditugu liburua. Azken urteotan, euskeraz egiten dan lanik nagusia —ta gehiena— aldizkarien bidez egin da. Baina aldizkariak, betiere, zatika egin behar dute, ez sistema eta *planifikazio oso baten barruan*. Hoiene lana bai, baina gehiago egin behar da. *Kulturazko gai guztiak, sakonki, euskeraz ematen hasteko ordua da*. Ortografiaren eta terminologiaren batasun batekin. Baina nola? *Liburuak probokatu, egitarau baten barruan noski*, eta ez berekasa sor ditezen zai egonaz. Liburuak probokatu, ikastolari, alfabetatzeari eta euskal unibertsitarioei begiratu. Eta hau, euskeratu eta sortuz, bietara» (Nik azp.).

Urte berean, uztailean Rikardo Arregik proposatu zuen liburu-programakuntzaren funtsa haren hitz hauetan laburbil genezake:

«Zientziaren eta kulturaren gai guztiei buruzko liburu-sorta informe-ekarle bat behar litzake. Euskarazko kulturaren egoera kontuan hartuta, kulturazko gai gehienetan gabezia izugarria bait dago, premi-premiazoak dira liburuok» (Nik azp.).

Urte haietako joera «expansionistari» oraingo joera selektiboagoak, espezialduagoak hartu dio txanda. Azken urteotan —eta 1981ean bereziki— argi ikusten da gai-sail batzu indartuz doazela, eta beste batzu ahulduz edota hutsera etorri direla. Are gehiago: berrikitan oraindik produkzioak bi polo bezala izan baditu (irakaskuntza-literatura) gaur egun bipolarкета hori arriskutan dakust, literatura bera ere apalduz bait doa irakaskuntzaren inguruko liburuaren inguruan.

Urtean 2.500 titulu behar

Txillardegik goi jarri zuen listoia 1985ean, esan ohi den bezala. Hizkuntza zapalduen nazioarteko kongresu bat egin zen Cymrun, eta Txillardegi izan zen gure ordezkaria. Handik bueltan eredu batekin etorri zen. Islandiaren kasua jarri zigun begien aurrean. Alderaketa eginda, gurean baino ia bost aldiz gehiago argitaratzen omen zen han. Txillardegik hori esan zuenean, 1985ean, euskaraz 500 liburu agertzen zen, eta 2.500 behar! Hogei urte pasatu dira eta oraindik ere ez gara iritsi Islandiaren parera edizioan, 2.000 titulutan gaude eta!

Txillardegiri batzuek eskertu genion Islandiaren eredua, erakutsi nahita genbiltzalako euskal edizioaren sabaia jo ga-be daukagula.

Urte haietan ez dakit, baina 90eko hamarkadan bai ekoizpena murriztearen aldeko ahotsak entzun zirela. Kantitateari kalitatea hobestetik hasi eta beti bukatzen genuen kantitatea gutxitu beharrean. Kalitatea aipatzen denero badirudi kalitate eskasaren errua kantitateak duela. Frogatu beharko balitz, nahiko lan. Egia da liburugintza guztietan, eta gurean ere bai, lastoa garia baino ugariagoa dela, eta zenbait liburuk bera argitaratzeko erabili den zuhaitzak baino gutxiago balio dutela. Baina nork egin behar du zentsura?

Gainprodukzioa aipatzen den guztietan, hitzetik hortzera bota ohi da: irakurtzen denerako gehiago ekoizten da; edo beste hau: irakurtzen den guztia ezin da irakurri. Eta? Ez bata ez besteak salatzen du berez ekoizpenaren gehiegia. Eta nire ustetan ez dago. Katearen uztai ahula kontsumoan dago, eta ez produkzioan, nire ustetan. Gehiegi publikatzen dela dioenak nola zuritu behar du zerekiko argitaratzen den gehiegi?

Edizio globalaren gehiegiaz bat nator salatariekin, eta neuk ere makina bat aldiz salatu dut. Hala da herrialde askotan, eta batez ere Espainian. Behin eta berriz azaldu dut frantses ereduaren miresmena: tituluari etekin handia ateratzen diote, berredizioen eta formatu aldaketen bidez. Espainian merkatua zabaltzen eta lantzen ahalegina egin beharrean errazenera jotzen da: titulu berriak publikatu, eta kito. Euskal edizioan ere bai? Badago horretatik, baina ez da kalkoa.

Euskal argitalpenean kontuak ateratzen hasita, zenbat publikatzen da, bada, irakurle arruntarentzat, 700 bat?, kenduz gero irakaskuntzakoak, haur eta gazteentzakoak, txosten gisakoak eta gai lokalak?

Hizkuntza gutxituetako kulturek badute beste ezaugarri bat, eta da gai batzuk argitaratu egin behar direla nahiz eta publiko irakurle urria izan. Hizkuntzaren normalizazioak behar ditu gai horiek. Garai batean «gaurko irakurlearentzat» barik «biharko irakurlearentzat» idazten zela esan ohi zen. Jakina da: hizkuntza normalak irakurle errealearentzat lan egingen du soilki, eta gutxiengoek gaurkoaz gainera balizkoa eta etorkizuneko ere kontuan hartu behar dute nahitaez.

1984

Tokitan dago sabaia

Gailurra jo dugulakoan eta egoera artifizial bat muntatzen ari garelakoan ere badago norbait. Ez dut nik horrelakorik uste. Euskal kulturaren normalizazioak, nik uste, oraindik produkzio handiagoa behar du. Handiagoa eta ugariagoa, aberatsagoa, dibertsifikatuagoa. Tirada handiko eta txikiko liburuak, errentagarriak eta bestelakoak; irakurleria urrikoak nahi bada, baina kulturak eta literaturak aurrera egiteko beharrezko dituenak. Horrelakoak, bai, eta *best-seller*-ak, noski, hots, demografia irakurlearen pareko irakurle erreal dituztenak; berezko bizitza osasuntsua dutenak, eta bizitza propiorik izateko ahulegi direnak. Tokitan dago saturazioa. Gai-

lurra jo ez, baina normaltasunaren estabilizazio-neurrira iritsi ere egin gabe gaude eta.

Baina, kasu: eskaintza editoriala gehitzea *fuite en avant* izan daiteke, engainagarria. Benetan inportantea biztanleko liburu-eskaintza gehitzea litzateke, tiradak gehitzea. Eta nago, puntu honetan ez gabiltzala horren ongi. Irakurleen hazkuntza, dagoen neurrian gero, begetatiboa dela esango nuke. Euskaldun zaharren artean irakurle berriak sortzen eta eskolan irakurzaletasuna bultzatzen, ez dut uste ahalegin eta ekintza espezifiko handirik egiten denik. Adibidez.

2005

700 titulu gehiegi ote?

Tendentzia orokorra da Mendebalean, eta gurean, geroz eta titulu gehiago ateratzea. Aurtengo produkzioak ere koska bat gora egin du. Nik positibotzat daukat datua, ez uste dudalako titulu gehiago ateratzeak eskaintza kalitatez hobetu eta aniztu egiten duela nahitaez, baizik eta konbentziturik nagoelako gure eskaintza ez dela gehiegizkoa, eskaria dela eskasegia.

Ñabardurak azterketan zehar ikusiko ditugu, baina titulu ekoizpenari oso gaineratik begiratu hutsarekin zer ikusten dugu? Produkzioaren ia erdia haur eta gaztetxoentzat dela (ikasmaterial edo literatura gisa). Hori bateko. Eta besteko, beste liburu asko, erakunde publikoek-eta argitara ematen dituztenak, publiko berezi edo mugatu batentzat direla. Zenbat dira orduan publiko arrunt orokor eta zabalarentzat direnak? 700 bat? Eta hona nire galdera: 700 liburu (ezen ez 700 titulu berri) urtean gehiegi al da? Horregatixe diot euskal liburugintzan ez zaidala soluzio iruditzen tituluaren murrizketa.

Ekoizpenetik kontsumora

Aurreneko azterketan hasita, 1977an, banuen irakurleari buruzko kezka. Oso ondo ikasita baintorren kulturaren soziologiatik, alegia, liburua ez dela liburu irakurlerik gabe. Ekoizteak deus gutxi balio du irakurlerik ez badago, ez adiera ekonomikoan bakarrik baizik eta, batez ere, adiera kulturalean.

Lehen orduko kezka bikoitza zen, demografia alfabetatua-
ren urritasuna noski, eta horrekin batera eboluzioaren man-
tsotasuna. Euskalduntze prozesua martxan jarria zegoen,
baina ez liburu eta ez aldizkarietan ikusten zen uztarik.

Kezka eta kexu berarekin gaude gaur ere. 80ko hamarka-
dan euskalgintza hasi zen sentitzen irakurleagoa ez zela ari
hazten desio, espero eta behar genuen proportzioan, ez eta
ekoizpenaren progresioan ere. Badago porrotaren konstata-
zioaren antzeko zerbait: «euskaldun osoak» egiteko fabri-
karak lan eta lan ari eta merkatua hutsik. Sentiberatasun bere-
zia hartzen du gaiak zera ikustean, gazteen sektorea ez dela
txertatu behar bezala euskarazko ekoizpen idatziaren kon-
tsumoan.

1984an sustapen beharra azpimarratu nuen, egoera kons-
tatatuz eta salatuz aldi berean. Liburuaren bazterketa politi-
koa, profesionala eta mediatikoa salatzen nituen batez ere:
Eusko Jaurlaritza ausente, ganorazko katalogorik ez, promo-
ziorik ez, eta Euskal Telebistan presentziarik ez. Begien bis-
takoa da erakunde publikoen, komunikabide publiko eta
pribatuen eta sektorearen arteko sinergiak ez direla baliatu
liburuaren alde.

Geroztik ere gai horiek saltsan egon dira. Gabezia horie-
kin ez da harritzekoa euskarazko liburua ia hilda jaiotzea,

indar gutxirekin, edo erdarak itoa, eta ez iristea bere irakurle naturalarengana.

90eko hamarkadan sustapenaren premia leku askotan azpimarratzen da, komunikabideetan batez ere. Baina ez hainbeste liburuaren munduan, iruditzen zaidanez. Zeren eta, irakurketaren edo kontsumoaren gaia plazaratzen den orduko, merkatua lantzea edo zabaltzea proposatu ordez eskaintzaren murrizketa baita eskatzen dena. Gehiegi ekoiztea bailitzan arazoa eta ez gutxiegi kontsumitzea.

Paradigma aldaketa egin beharrean gaude. Ekoizpena deskuidatu gabe noski, gure arreta, serio eta sakon, kontsumitzailearengan jarri behar da. Irakurlekoa, ikuslekoa, merkatua, ez dira prozesu baten amaieran kokatzen eta kito, bai zik eta hastapenean bertan. Dagoen merkatua aztertu, zirikatu behar da, eta balizkoa bilatu.

Euskal kulturgintzak merkatuan arreta gehiago jartzen ez badu, jai du. Urria da berez, eta zaintzen ez dugulako ale batzuk galtzea dramatikoa izan daiteke, euskarazko ekoizpena defizitario bihur dezakeelako. Titulu guzti-guztiekin ez da irabazten, jakina da, baina ezina litzateke titulu guzti-ekin galdu eta hala ere ekoizten jarraitzea. Ezaguna da Joseba Jakaren errezeta:

Oso tasunean bilatu behar da errentagarritasuna [...]. Proporzioa izan daiteke, lau zati izanez gero, bat etekin argia ematen duena, beste bat epe laburrera etekinen bat emango duena, hirugarren bat oso epe luzera akaso errekuera dezakezuna, eta laugarren bat badago, ziur galera emango dizuna.

Frantses aztertzaileek «Loi Diderot» aipatzen dute horrelakoetan: hamarretik batekin arrakasta, laurekin gastuak berreskuratu eta bostekin dirua galdu. Errezetak errezeta eta formulak formula, gauza jakina da liburuak nahi baldin baditugu makineriak martxan jarraitu behar duela, eta kostua irabazia baino handiagoa denean, itxi egiten dela, edota subentzionatu. Zer subentzionatu, ordea, produkzio osoa? Ez da sanoa.

1977

Irakurle berririk bai?

Irakurlearen aldetik begiraturik, larritzeko modukoa da euskal liburuaren etorkizuna. Demografia alfabetatuaren urriaz aparte, irakur ohitura guti dago. Hori bagenekien. Baina eboluziorik ezak kezkatzen gaitu. Espero zitekeenaren aurka, irakurleria ez da hazten, estabilizaturik bide dago. Liburu tiradak ez doaz gora. Liburuek eskatzen duten hizkuntz maila eskaintzera ez dira iristen nonbait ez ikastola, eta ez alfabetatzea. Egoera honek zer pentsaturik ematen du. Aurten, gainera, badago egunkari eta aldizkarien konpetentzia ere. Liburuaren ondoan, irakurterrazak dira hauek, gaiaren aldetik noski, eta euskararen aldetik sarri. Pentsatzekoa da, orobat, liburu politikoa erdaraz argitaratzeak kalterik franko egingen zukeela. Bil-laburturik esanda, irakurle berririk nekez sortzen dela, eta daudenentzako euskal liburu bano izkribu tentagarriagoak ugaltu egin direla.

1995

Merkatua zabaldu beharra

Ez dakit nik produkzioa mantsotu edo jaitsi behar den ala ez horretarako. Ezetz esango nuke. Baina ziur nago produkzio hori bera luzaro mantentzeko ere kontsumoa indartzera, merkatua zabaltzera jo behar dugula aurrerantzean.

1996

ekoizpena eta kontsumoa kontrajarri gabe

Gaur egun gero eta onartuagoa dago liburuaren prozesuan merkatuari, promozioari, sustapenari arreta berezia jarri behar diogula. Hori aldarrikatzen ari naiz ni neu ere. Baina ezin dira kontsumoa eta ekoizpena kontrajarri, norbaitek egin duen bezala. Gauza bat da esatea orain arte ekoizpena izan dela kezka ia eskusiboa eta aurrerantzean kontsumoari jaramon gehiago egin beharko diogula. Eta beste gauza da ulertzea ekoizpena ziurtatua dagoela eta, hortaz, zertan lagundurik ez legokeela. Ekoizpena ez dago ziurtatua, ezta gu-

txiago ere. Gainera, ekoizpenaren baldintzak (argialetxe profesionalak, finantz laguntzak, etab.) zenbat eta finkoagoak izan hainbat eta bermatuagoa egon daitezke promozioa eta kontsumoa.

2005

Sobera al dugu eskaintza?

Gutziz inportantea da nire irudiko diagnosis ongi egitea: sobera dugu eskaintza? Ala eskas dugu eskaria? Berriz diot nire iritzian eskariaren eskasian dagoela gakoa. Hortik bi ondorio gutxienez atera daitezke: batetik, industria editoriala indartu egin behar dela; eta, bestetik, eskaria suspertu eta sustatu egin behar dela. Lehentasun kronologikoa luke, hipotesi horretan, sustapen politika indartsu batek. Gauza jakina da promozioak saltzen duela, promozioak. Munduko produkturik onena ere ezdeusa da merkatuan promozio gabe. Eta bestetik, hau ere gauza jakina da, euskarazko produktua ez dago merkatuan bera bakarrik eta isolatua. Boroa egin behar du doakoarekin (internet) eta erdarazkoekin. Eta biak datoz promozioaren olatuaren bizkar gainean. Euskal produktuek duten defizit handienetakoa, handiena ez bada, sustapen eza da. Bere burua ezagutzera eman ere egin gabe hiltzera kondenatuta daude asko eta asko.

2004

Merkatua kezka iturri

Ez naiz orain luzatuko, baina euskal liburugintzan (perspektiban ikusita) berrargitalpenik ezak kezkatzen nau ni, ez titulu kopuruaren tamainak. Beste modu batera esanda, ez sormenak baizik eta merkatuak. Ez baitut uste sortzaile aldetik epe ertainean behintzat gabeziarik edo ezinik gertatuko zaigunik. Nobedadeak sormenarekin du zerikusia. Eta berrargitalpenak merkatuarekin (eta ondorioz argialetxearen sendotasunarekin nahiz editorearen profesionaltasunarekin). Ez dut segurantzia bera merkatuan. Espero genuen eta behar dugun eran ez da hazten ari irakurleria edo erosleria. Are, irakaskuntzako «bezeria gatibua» aparte utzita,

zorioneko merkatu hori ez ote da murrizten ari? Intuizioaz gainera, azterketek ere eboluzio negatibo bera azpimarratzen dute: tiradak jaitsiz doaz eta merkatuan jartzen diren aleak gutxitu egin dira.

2005

Merkatuaren saturazioa?

Diagnosi askoren arrazoi giltzarri nagusia hauxe da: merkatua saturatuta dago, eta arintzera jo behar da. Liburu-denda baten egoera ikusi besterik ez dago: uholdeka iristen zaizkio titulu berriak eta ezin die denei erantzun. Inbutua da, gai-inezka dago.

Eta hori bera liburuaren kaltetan gertatzen da. Liburu onaren kaltetan batez ere. Liburu txarrak liburu ona zokoratu egiten du. Kantitatea kalitatearen aurka doa.

Ikuspegi horrek argudiaketa egokia du, baina soluzio zaila. Egia izanik ere liburu txarrak «zentsuratu» egiten duela liburu ona eta baliozkoa, zeinek erabakitzen du «kalitatea»? Ortega y Gasset ezagunak ere gauza bera zioen, eta berak liburu-zainak proposatu zituen ebazle. Bai, baina gero zentsura frankistak haren proposamena Estatuaren zentsura bihurtu zuen.

Inork egitekotan, sektoreak berak, editoreen elkarteek berak egin beharko lukete gogoeta eta, ahal izanez gero, proposamena.

Euskarazko liburuaren merkatura mimetikoki aplikagarria al da aipatu berri dugun ikuspegia?

Ez dakit. Edozein modutan, bi arazo desberdin daude hemen: bata, merkatuaren saturazioarena; eta bestea kalitatearena.

[...]

Niri hemen gehiago interesatzen zaidan auzia bestea da: euskal merkatua saturatua al dago?

Badira bi esaldi, egia izanik ere, errealitatea ezkututzen dutenak: «irakurtzen denerako gehiegi publikatzen da euskaraz»; «publikatzen den guztia ezin da irakurri».

Biak dira egia, berriz diot, baina irtenbidea ez da iradokitzen dutena: alegia, gutxiago argitaratu behar dela. Kontrara baizik. Produktzioa ikusi besterik ez dago, produktio mota

alegia, euskaraz bizi nahi duen gizarte edo herri baten ikuspegitik gutxi(egi) publikatzen dela ondorioztatzeko. Gure liburugintzaren soluzioa ez dator eskaintza murriztetik, eskaria handizetik baizik. Irakurri egiten da gutxi, ez gehiegi publikatu. Irakurketa da bultzatu behar dena, eskaria.

Irakaskuntzan dago gakoa

Edizioaren ikuspegitik berezia da liburu mota hau, oso berezia: lantalde editorial eta pedagogiko indartsuak exijitzen ditu, konposaketa kalitatezkoa, teknikoki zaila eta garestia du, literatura ez bezala azkar zaharkitzen da, promozio eta salmentabide bereziak ditu, eta gainera Eusko Jaur-laritzaren onespén bikoitza behar du, curriculumari dago-kiona eta hizkuntzaren alorrekoa.

Liburu mota honen garrantzia ere berezi-berezia da, kultura guztietan modu arretatsuan zaindu ohi dena. Kontu handiz begiratzen zaio sorkuntza intelektualari, adibidez. Sorkuntzaren aldetik, beste nonbait ikusi dugu, bi iturburu bereiz daitezkeela, kanpoan egina eta bertan egina, ñabardurak ñabardura. Merkatuko inplantazio aldetik ez dakit, baina titulu aldetik behinik behin kanpoan egosiriko edukiak dira nagusi. Itxura batean ez du ematen, itzulpenak izanik ere asko eta asko mozorroturik edo kamuflaturik agertzen baitira liburuaren kredituetan.

Esan dugu han ekoizpen propioa, jada minoritarioa badena, arriskutan egon daitezkeela, maileguzko doakotasunaren erruz.

Ikasmaterialek, testuliburuek, badute Damoklesen ezpata, eta oraingoan buru gainera erori zaie editoreei. Baina ez denei berdin. Hori gero ikusiko dugu. Bitxia da, izan ere, ikasmaterialek edizioa. Merkatu gatiburako lan egiten du, baina bera ere gatibu da, edizioz kanpoko faktoreen eraginpean dagoena baita. Lege bat aldatzea aski da sektorea hankaz gora jartzeko. Kasu honetan gertatu den bezala. Gertatu baino lau-pabost urte lehenago (2000) abisatu nuen bazela arriskurik: «zer gertatuko litzateke hauekin guztiekin testuliburu-»

legea aldatuko balitz, ezina ez dirudiena?». Bada, gertatu da, Hezkuntza Sailak doakotasuna mailegu bidez ezarri baitu. Doakotasunak ez dakar kalterik editoreentzat. Maileguak bai.

Eta okerrago dena: ez du berdin kolpatzen euskal editorea eta erdal editorea, euskal argialetxean irakaskuntza liburuak zentralitatea baitu, eta bestean ez.

Ez dakigu jakin ondoko testuetan ageri diren igarkizun beltzak beteko diren ala ez, ez jakitearren ez baitakigu mailegua nola aplikatuko duen Hezkuntza Sailak.

Azterlari alarmistaren sanbenitoarekin geldi gaitezke. Babiliteke. Asmatzea ere gerta liteke. Eta orduan? Orduan beranduegi. Ez ote litzateke zuhurragoa orain, garaiz gauden honetan, sektorearekin patxadazko gogoeta gitea?

1984

Irakaskuntza liburuaren nagusigoa

Ez da dudarik euskal liburugintza sustatu, mugitu, indartu eta posible egin, irakaskuntzak egiten duela. Irakaskuntzak sorterazten dituen premiei erantzun nahita, izugarritzko ahalegina egiten ari dira argialetxeak. Testu-beharra handia da zalantzarik gabe. Erantzuna eman ahal izateko argitaldarien taldetara jo behar izan dute. Liburugileen artean ugalduz doa talde-lana.

Ugalduz doa, halaber, haur- eta gazte-literatura. Ofizioko idazlerik badugu, horretara emandakorik. Helduen literaturgileak ere, gero eta maizago, ikusten denez, alor horretan sartzen ari dira, bai sortzaile bezala eta bai itzultzaile bezala. Bokazioz den ala bizi beharrez, ikustekoa da hori.

Hain da handia irakaskuntzaren garrantzia, non horrexek irensten bait du liburugintzaren parterik gehiena ezezik euskal argialetxeen arretarik, denborarik eta ahaleginik handiena. Horrexetatik bizi dira hauek, batetik; eta, bestetik, oso kontu handiko liburu-mota da eta lan-mekanika konplexua duena.

2000

Damoklesen ezpata

Euskal edizioaren ahuldadeak beste alde batetik ere kezkatzen nau. Aurrenekoen zerrenda ikusi eta berehala antzematen da argialetxerik handienek ikasmaterialgintzan oinarrizten dutela gehienbat euren indarra. Egia da hori Elkarrentzat, Ikastolen Elkartearentzat, Ibaizabalentzat eta Erein, Zubia edo Giltzarentzat. Zer gertatuko litzateke hauekin guztiakin testuliburuaren legea aldatuko balitz, ezina ez dirudiena? Beharpen librea jarri da indarrean oraingoz. Baina zurrumurruek badabilta lege ingelesaren antzekoren bat proposatuko ote den. Testuliburuaren iraunkortasun handiagoa eskatzen dute batzuek, testuliburuaren doantasanaren eskaria ez dabil aparte. Holako legeren bat baletor, zer? Zerbaitetik gorriak pasatu beharko lituzketelakoan nago. Eta euskaraz editatzeari ez ote lioke inork utziko?

2004

Eta aurrerantzean, zer?

Irakaskuntzako liburuaren gailentasuna deskribatzeko azken urtea aurtengo hau? Zabaldu denaren arabera, egia baldin bada EAEko Hezkuntza Sailak mailegu bidezko doakotasuna ezarriko duela, guztiz aldatuko da irakaskuntza liburuaren panorama, eta ez ikasliburuarena bakarrik, liburgintza osoan eragingo baitu, ekoizpenean (espirituala eta materiala) bezala komertzializazioan (banaketa, liburu-denda). Ez da zertan aditua izan behar mota horretako erabaki baten ondorioak neurgaitzak direla antzemateko. Ondorio horiek edozein kulturatan nabarmenak badira, are eta handiagoak dira gurean, bereziki handia delako gurean irakaskuntzako liburuaren pisua eta proportzioa.

Zorioneko mailegutzak ekar ditzakeen aldaketak zer-nolakoak diren jakiteko, liburu mota horrek sektorean duen garrantzia ezagutu behar da. Horregatik, hurrengo lerroetan liburu tipo honen pisua kuantitatiboki zein kualitatiboki zenbatekoa den azaltzen saiatuko gara. Eta ez hori bakarrik: azaldu nahi dugu, baita ere, Euskal Herrian sorturiko

liburuetan, balizko neurri horrek ez duela berdin eragiten euskarazko eta erdarazko liburuetan.

2004

Ikasmaterialgintzaren pisua liburugintzan

Hitz orokorretan gehiago luzatu partez, bil ditzagun 2004ko balio nagusiak lauki batean, irakaskuntza liburuari dagozkionez beti ere.

Informazio hau osatzeko ere Precisa etxetik darabilzkit datuak.

<i>Irakaskuntza</i>	<i>Zifra absolutua</i>	<i>Osoaren gain</i>
Tituluak	654	%41,3
Tirada	3.050	%37,9
Aleak	1.994.000	%56,9
Fakturazioa	20.447.000	%67,9

Urteko liburu ekoizpenaren baitan testuliburuaren garrantzia kuantitatiboki neurritz kanpoko da: titulu guztien %41,3 ikasmaterialek osatzen dute; tirada ere beste askok baino altuagoa du, eta batez bestekoaren ia %38 dago goitik; merkatuan jartzen diren ale guztietatik %56,9 irakaskuntza alorrekoak dira; eta batez ere fakturazioan jotzen du gailurra testuliburuak: %67,9 fakturatzen du liburu mota honek.

2004

Maileguaren eragina

Berriz diogu: mailegu bidezko doakotasunaren neurriak ez luke era berean joko erdal liburua eta euskarazkoa. Euskarazkoak heriotza kolpea har lezake, baina zeharka bakarrik harrapatuko luke erdarazkoa. Zergatik? Euskarazkoan eskolak duen zentralitatea ez duelako erdarazkoan.

Hitzetan luzatu partez taulen bidez argituko dugu gaia. Esan bezala, Precisa etxearen datuetan oinarritzen gara eta bi edizio mota bereizten ditugu, biak Euskal Herrikoak: erdarazkoa eta euskarazkoa.

Edizio mota hauek gaien arabera sailkatzen ditugunean argi asko agertzen da bi edizio ereduari ari garela, oso beste-lakoak baitira batean eta bestean gaien hierarkia, hala titulu-tan nola fakturazioan. Bien gai egiturak ikusiko ditugu ja-rraian, tituluen arabera aurrena eta gero fakturazio zifraren arabera.

Tituluen ekoizpena

<i>Gai eremua</i>	<i>Erdarazkoa</i>		<i>Euskarazkoa</i>	
Literatura	15, -	50,9	49,1	15,7
Haur eta gazte	17, -	5,9	94,1	34,2
Testu ez unibertsitarioa	24,5	21,8	78,2	41,3
Testu unibertsitarioa	15,3	96,9	3,1	1, -
Giza/gizarte	13,5	96,7	3,3	1, -
Liburu praktikoa	6,4	98,8	1,3	0,2
Dibulgazioa	3,6	53,7	46,3	3,6
Hiztegi/Entziklopedia	0,7	3,5	96,5	1,4
Besterik	4, -	81,8	18,2	1,6
<i>Guztira</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	

Taula honek hiruzpalau iruzkin egiteko bide ematen digu: a) Erdarazko edizioa euskarazkoa baino orekatuagoa da. Ustez huts egiten du zenbait alorretan, baina usteak erdia ustel: erdarazko edizioa «kanpotik» datorrenarekin osatzen baita. Ez dauka, hortaz, «osoa» zertan izan. Adibidez, haur eta gazteentzako liburuan ez du horrenbesteko indarrik, baina ezta eduki beharrik ere, liburu mota horren lekua argitaletxe espainiarrek betetzen baitute.

b) Euskal edizioaren indarra hiru eremutan dago, eta ordena honetan: ikasmaterialgintzan (%41,3), haur eta gazteen liburuan (%34,2) eta helduen literaturan (%15,7).

c) Taula horizontalki irakurrita, gai eremuz bakoitzaren parte hartzea zenbatekoa den ikusten da. Azpimarratzekoa da euskarazko edizioak zein gailentasuna duen erdarazkoaren gain ikasmaterialgintzan (%78,2 versus 21,8) edo haur eta gazteen liburugintzan (%94,1 versus 5,9).

Literaturan paretsu dabilta bi edizioak. Eta hiztegi edo entziklopedietan euskarak azaltzen duen nagusitasuna, sekulakoa ematen badu ere, ezdeusa da, hutsaren hurrengoa baita ekoizpena (%1,4ko indarra du edizioan).

Fakturazioa

<i>Gai eremua</i>	<i>Erdarazkoa</i>		<i>Euskarazkoa</i>	
Literatura	3,6	45,6	54,4	5,8
Haur eta gazte	12,6	45,8	54,2	20, -
Testu ez unibertsitarioa	32,2	27,8	72,2	67,9
Testu unibertsitarioa	21,8	99,7	0,3	0,2
Giza/gizarte	10,6	98,6	1,4	0,4
Liburu praktikoa	10,3	98, -	2, -	0,6
Dibulgazioa	1,7	52,6	47,4	2,3
Hiztegi/Entziklopedia	4,2	77, -	23, -	2,8
Besterik	3,1	100	0	0
<i>Guztira</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	

Fakturazioaren zifretatik abiatuta, hizkuntzen araberako bi edizio-ereduena indartu besterik ez da egiten. Gai eremu bakoitzak batean eta bestean duen pisua hain da nabarmena eta agerikoa! Iruzkin pare bat egingo dut atzera, begien bistakoa azpimarratzeko bada ere:

a) Erdal ereduan oreka modu bat ikusten da, baina ez euskarazkoan. Euskal edizioan testu ez unibertsitarioak hartzen du lehoiaren zatia: %67,9.

b) Ikasmaterialgintzari hurbileko beste sail bat erantsiko bagenio, haur eta gazte liburuarena alegia, irakaskuntzaren «merkatu gatibu» horren pisua neurritz gainekoa da: fakturazioaren %87,9.

c) Bertoko erdal edizioa hiru eremu tradizionaletan gainditzen du euskarazkoak: hasteko, eskolako liburuetan (%72,2 versus 27,8), eta, gero, helduen literaturan (%54,4 versus 45,6) eta haur eta gazteen produkzioan (%54,2 versus 45,6).

Argudio horietatik ondorio pare bat errepika daiteke: ikusirik testuliburuak zein pisu desberdina duen erdarazko eta euskarazko liburugintzan, bistan da Hezkuntza Sailak har dezakeen neurri horrek ez lukeela berdin eragingo euskal eta erdal liburugintzan. Erdal liburuan zeharkako eragina luke, eta guztiz kontrakoa euskarazkoan. Ikasmaterialgintzaren pisua bai titulutan eta bai fakturazioan hain da handia ezen balizko neurri horrek ezin bizirik uzteraino ahuldu dezake euskal edizioa, bere indargune nagusia desegin-da.

2004

Lurrikara sektorean

Datu hauek zehatz ezagutu gabe ere, ez da aztia izan behar hauxe berrikusteko: mailegu bidezko doakotasunak sekulako jipoia emango dio. Epe motzera ez bada epe ertainera, zenbait editorialek ikasmaterialgintza utzi egin beharko du, errentagarritasun faltaz.

Arrazoi dute argialetxeek balizko neurri horren ondorio txarrak azpimarratzean. Neurriak ez du afektatuko enpresa editoriala bakarrik, baizik eta kate osoa: hasteko testugile, itzultzaile eta ilustratzaileak; gero ekoizle materialak edo enpresa editorialak; eta geroago liburu-dendak, txiki eta ertainak aurrena eta independenteak oro azken batean. Zergatik? Testuliburuek eta horien ondoko ikasmaterialek pisu handia dute liburu-denda gehienen fakturazioan. Ez dakit zuzen edo zehatz liburu-denden fakturazioan zenbateko pisua duen liburu mota horrek, baina ez da batere txikia izango kontuan izanik testuliburuen %57,8 liburudendetan saldu ohi dela. Ekonomikoki ozta-ozta dabilen liburu-dendak (eta ugari omen dira) iluna du etorkizuna. (Testu hau idatzi ta neukala ezagutu dut EAeko liburu-dendarien aldarria ere, alarmargi gorriak piztuta.)

2005

Liburuaren ekosistema, kaltetua

Hiruzpalau urte barru ikusi ahal izango dira agian liburu mota honek hartu duen jipoia kalteak zenbatekoak diren. Orduan ikusiko da, bestalde, nola eragiten duen krisi horrek liburuaren produkzio osoan. Kalteak, gainera, produkzioa gaindituz, liburuaren komertzializazio eta liburu-dendetara, salmenta-gunetaraino, iritsiko dira. Sektoretik harago, liburuaren ekosistema osoa kolpatuko du Hezkuntza Sailaren erabakiak.

Liburu mota hau argialetxe handien oinarria da, oinarri sendoena. Irakaskuntzako liburuak produkzio osoan duen garrantzia edo pisua erakusten saiatu nintzen iazko azterketan. Aurtengoan, datuak gaurkotzeaz gainera, gogoratu egin-

go dut atzera: tituluetan %30,6 suposatzen du; tiradak batez bestekoak baino altuagoak ditu (2.436 vs 2.000); euskaraz ekoizten diren ale guztien erdia eta gehiago (%54) berea da; eta, azkenik, fakturazio osoaren %67,2 suposatzen du liburu mota honek. Neurri zuzentzailerik ez badago, epe ertainera euskal liburugintzak oso bestelako bisajea izango du. Eta ez da politagoa izango, gaurko arazo guztiei krisi larriarena erantsi beharko zaie eta.

Liburuaren bizi-esperantza

Gizakumearen bizi-esperantza, herrialde garatuetan, haziz doa, zenbat eta garatuago hainbat eta bizi-esperantza luzeagoa. Liburuan juxtu alderantzizkoa ari da gertatzen. Gero eta laburragoa da bizialdia. Tximeletaren antzo, jai, hegalditxo batzuk egin eta handik gutxira desagertu egin ohi da. Esaten da, aste gutxi batzuetakoa dela liburu baten bizitza. Kasu batzuetan paketeak ireki ere ez dira egiten liburu-dendetan. Nola bada, halako itomenarekin!

Euskal liburuaren bizialdia badirudi erdarazkoena baino luzexeagoa dela, zertan esanik ez hala erabakitzen dutelako bertoko liburu-denda nagusiek. Sei bat hilabete iraun dezake euskal liburu batek nobedade gisa. Ondoren, fondo gisa tratatu ohi da, eta halako batean deskatalogatu eta paper bihurtzen da. Esan ohi denez, hirugarren fase hori teknikoki behar baino gehiago atzeratzen da, autorea ez atsekabetzearren.

Laburra izateaz gainera, liburu askoren —eta euskal liburu ia guztien— bizialdia bat bakarra da. Hau da, sortzen den formatuan hiltzen da liburua. Berrinprimaketaren bat edo beste izan dezake, akaso berredizioa ere bai, baina formatu aldaketarik eta zirkuitu berririk apenas.

Hauxe da euskarazko liburu gehienen paraderoa. Beste bizitzarik ez balego bezala!

Bizitza bat baino gehiago eduki dezake liburu batek. Bizitza luzatzeko modu bat berrinprimaketa edo berredizioa da, guk hemen ezagutzen duguna. Beste modu bat da publikoz aldatzea, bai poltsiko liburu bezala edota kluberrako edizio bezala. Edizio berezituak ere beti dira posible.

Eta bada beste bat, edo mordo bat, liburu-dendetatik erretiroa hartu ondoren erabili ohi direnak, hala nola, kaleko sal-

menta, denda espezializatuena, internetekoa. Gurean, orain-tsu arte, ezezagunak ziren denak. Orain, bada aukera berri bat, Abarka, eta nik txalo jo nion eratu zenean, liburuarentzat aukera berri bat sortu zelako.

Liburuaren esperantza luzatzeko kontutan frantses edizioak eredu desberdinak ematen dizkigu. Aurreko pasarteetan komentatu ditugun modu guztiak eta gehiago gauzatzeko dituzte, arrakasta handiz. Liburuari limoiari bezala ateratzen diote zukua. Frantzia berredizioak tamaina handia du hasteko, eta gero bai klubetako edizioak eta zer esanik ez poltsikokoak merkatu bermatua dute.

1995

Liburuaren arrakasta

Arrakasta duen liburuak ale gehiago saltzen ditu noski. Baina ez da hori bakarrik. Behin eta berriz argitaratzeak frogatzen du arrakasta. Gainera, liburu hori bertsio desberdinetan atara ohi da: poltsiko-liburu bezala, irakurle-klubetan, etabar.

Euskal liburuak berrargitalpenaz gain ez du beste bizitarik. Merkatuko beste zirkuitotan ez da sartzen euskal liburuak.

[...]

Frantziak markatzen du eredu berri bat, lehen edizioa bera baino ere gehiago berrargitaratuz. Eredu horretara iristeko edota hurbiltzeko mila modutara eta mila aldiz gehiago landu beharko luke merkatua euskal edizioak. Zaila da bidea, eta bakarka joanda ezina. Baina nago kontsumoa areagotzeki datorrela gure salbazioa.

2000

Abarkarekin kalean

Esperantza-argi txiki bat piztu zait «Abarka»-rekin. Abarkak kalea zapaldu nahi du, azokak, okasiozko liburuaren zirkuituak. Abarkak aurrean duena ez da mauka, baina bai aukera. Izan ere, euskal liburugintzak badu gaur egun fondo handi

bat, katalogo bizian eta deskatalogatuan. Titulu horiek, behin liburu dendako bizialdi geroz eta laburragoa pasatu ondoren, erretiratu egiten dira, eta gutxi batzuk liburutegietan ezkututzen dira. Beste guztiak paper birrindu bilakatu ohi dira. Konbentziturik nago zer berreskuraturik asko dagoela desagerturiko liburu horien artean. Bat edo beste berreditatzen da, bai, baina zenbat? Eta beste guztiak? Kultura batek ezin ditu horiek ahaztu eta paperontzira bota, are gutxiago gurea bezalako transmisio ahuleko kultura txiki batek.

Erronka zaila du aurrean Abarkak edo bide horretatik abiatu nahi duen beste edozeinek: merkatu berria irekitzea, eta merkatu hori elikatzea. Gurean, egia esan, okasiozko liburua-
ren merkatuak ez du bizitza propio handirik. Sekulako gara-
pena du Frantzian, hemen ez. Jendearen ohitura berriak sor-
tu egin behar dira, hortaz. Eta gainera, jendearen premiekin
eta gustuekin asmatu, merkatua hornitu. Bada lanik.

2001

Eredu frantsesa, amets

Ematen du euskal editorialgintzak espainiar argialetxeen eredia jarraitzen duela. Jakina da eredu honek gorakada nagusia titulu berritan funtsatzen duela. Hori, niretzako, «fuite en avant» da, ihesa. Askoz gustukoagoa dut nik eredu frantsesa, sekulako indarra ematen baitie argialetxe frantsesek berrargitaraldiei eta hortaz merkatu berriei. Berrargitalpena, Frantziako edizioan, %60 hurbil da. Eta gurean %27.

Euskaraz bizi, baina nola?

Diglosia gora, diglosia behera ibili naiz 70 eta 80ko hamarkadatan. Hori izan da kontzeptu giltzarria, izarra, nire azterketetan, gizartean bezala bestalde. Geroztik nire azterketatik gaia desagertu da. Oker nabil: gaia ez da desagertu, kontzeptua baizik; hobeto esan, kontzeptuaren garapena. Zehatzago esanda, 1990ean ere aipatzen dut, eta 2005ean beste behin.

Bidenabar esan nahi dut «diglosia» kontzeptua adiera zabalean erabili izan dudala beti, eta ez filologiko hertsian.

30 urteotako azterketetan etengabe erabili ditudan bi adierazle nagusietatik bat hauxe da, diglosia. Eta bestea, titulu kopurua. Bata, esan dezagun kuantitatiboa; eta kualitatiboa, bestea. Liburugintza baten osasuna ezin daiteke neurtu tituluaren kopurutik soilki edo batez ere. Arazoa ez da bakarrik *zenbat* publikatzen den. Are garrantzitsuagoa da *zer* publikatzen den, gaia.

Argitalpenak ikusita, nola bizi liteke euskaraz? Orain arte ez da posible izan, eta gaur ere ez.

Argitara ematen den oro ordenatzeko Unescoren sailkapen taula erabili izan dut urtetan, eta azken aldion CDU sistema. Bietan eremu jakin batzuetan sailkatzen dira liburuak, gaiaren aldetik. Urteko argazki baten funtzioa du sailkapenak. Eta, gainera, alderaketak egiteko balio du, irizpide eta arau berberak baitira nazioarte osorako.

Sailkapenaren lehen funtzioa honela azaldu nuen 1979ko aurkezpenean:

Liburuen sailkapena da, nire iritzian, gure kultura idatziaren egoeraren argazkirik hoberena. Zer produzitzen dugun eta zer ez, hortxe ikusten dugu hori garbiki. Gure produkzioaren joerak eta hutsuneak, hortxe nabarmentzen zaizkigu.

Sailkapenaren bidez urtero jaso izan dugun argazki hori ez da euskaraz bizitzeko beharko genukeena. Liburugintza-ren gorputza «deformaturik», ez batere orekatsu azaltzen zaigu, deskonpentsazioa eta desoreka nagusi, liburu-pilaketa mutur batean, hutsa bestean. Sailkapenaren taula zera da, gure ezinen erakusleho, gure aukeren adierazle, zer produzitzen dugun, zer kontsumitzen dugun, dugun edo ez dugun «liburu politikaren» argazkia.

Auskalo zenbat aldiz esan eta berresan dudan hizkuntz komunitatearen egoera diglosikoa islatzen dela sailkapenean: liburu ugari irakaskuntzan, haur eta gazte literaturan, dezent literaturan, eta erabilera arrunteko, sozialeko, kultureko edo intelektualekoetan eskas. Uste dut aurkezpenetan urtero azpimarratu dudala bipolarizazioa, hots, publikatzen den gehiena irakaskuntzan eta literaturan kokatzen dela. Bi alor horiek kenduta, hutsaren hurrengo da irakurle arrunt barentzat publikatzen dena. Arazoa orain ez da garai batean bezala, euskara ez dela lanabes egokia gaia tratatzeko. Kuestioa da ez dela euskaraz kontsumitzen. Euskaldun osoak ere ez dituela euskarazko ekoizkinak kontsumitzen.

Nire lan hipotesi nagusia 1980ko liburugintzan dager labur bezainbat argi: «Gure ustetan Unescok klasifikaturiko 23 liburu-kategorietan zenbat eta gehiago hornitu, hainbat eta normalizatuago legoke euskal kultura».

1986

Desoreka gaietan

1986an argitara eman den guztia UNESCOren 23 gaietako sailkapenean banaturik, zer agertzen da? Gai-sailkapenaren orrialdeari begiratutxo bat emanez jabe gintezke eremu horietako batzuk hutsean edo erdi-hutsean daudela. Eta kontrara: beste batzuetan pilatu egiten dira liburuak. Begien bistakoa da sailarteko deskonpentsazioa. Desoreka. Bertatikago ikusita, alegia, zein liburu-mota den publikatua eta zein

falta dena kontutan izanik, esplikazio bila oso urruti joan beharrik ez dago: gure diglosi egoeraren ispilu da horretan liburugintza, eta gure kultur bizitzaren normalizaziorik eza-
ren ezaugarri.

Desoreka eta deskonpentsazioa aipatu ditugu sail hornitu-
tuen eta hutsen arteko aldea azpimarratuz. Oreka eta armo-
nia desegiten duena ez da sail hornitueneen betea, gehiegia,
baizik eta besteen hipertrofia, gutxia, ezteusa. Aurten, esate-
rako, 6 sail dugu batere libururik gabe, eta hamaika (11) ha-
marna liburu izatera ere iristen ez direnak. Denetara, bada,
17 gai-sailetan euskarak ez du presentziarik. Filosofia, sozio-
logia, politika, etnologia, natura, medikuntza, artea, geogra-
fia, historia... eta, areago, arte eta zientzia militarrek, merka-
talgoa, injinerutza, antolakuntza... horiek denak erdaraz da-
rabiltza euskaldunak, irakaskuntzan salbu. Tokitan dago eus-
kara kultur gai eta bizitza eremu guztietara zabaltzea!

Zergatik eta zertarako idazten da, orduan, euskaraz gaur
egun? Literatura lantzeko eta irakaskuntzarako, labur esan-
da. Produzitu den gehiena lau gai-sailetan biltzen da, ondo-
ko taulan ikus daitekeenez.

1990

Normalizazio bibliografikoa, urruti

Irakaskuntza eta literatur liburutik aparte, beste zenbat idaz-
ten da, bada, euskaraz? Deus guti, 100 bat liburu. Horiekin
«estali» behar dira gainerako premia kultural guztiak. Deus
gutxi, bai, hizkuntz komunitate bat normalizatzeko.

1990

Liburugintzaren atrofia

Urtea joan eta urtea etorri, irakaskuntzaren eta literatura-
ren ardatzetan biltzen den liburu-pilaketak, batetik, eta bes-
te kultur eremuetako liburugintzaren atrofiak, bestetik, nire
ustetan, gure hizkuntz komunitatearen egoera diglosikoa is-
latzen dute, edozein diskurtso teorikok baino argiago. Oker
aritzea da liburugintza honen egoeraren errua argitaratzai-
leei leporatzea. Askoz sakonagoa da arazoa: hizkuntz komu-

nitatean bertan dago gakoa, eta, beraz, neurri handi batean, hizkuntz eta kultur plangintzaren harian.

2005

Erdaraz kontsumitzen da

Zer gertatzen da? Erdaraz kontsumitzen ditugula gai horiek, erdaraz bizi dugula gehienbat eremu honetan sartzen diren liburuen mundua, adibidez, politika, soziologia, administrazioa, zuzenbidea, linguistika, historia, geografia, eta beste. Ikusi besterik ez dago, esaterako, politikariei buruzko liburuak zein hizkuntzatan argitaratu ohi diren.

Erreferente bila

Urteak pasatu ditut galdera-markarekin jarriz «normala», «gehiegi» edo «gutxiegi». Hau da, gure ekoizpena estandarra ote da? Homologagarria al da gure liburugintza? Gai banaketa hori bestetan ere berdintsua ote da? Gehiegi, gutxiegi ekoizten al dugu literaturan, edo ikasmaterialetan, edo gizarte zientzietan? Gehiegi, gutxiegi itzultzen al dugu? Egokia al da gure berrargitalpenaren tamaina? Errealitatea deskribatzeaz gain ezin egin baloraziorik, erreferentzia falta dela eta.

Nola jakin neurri edo tamaina zuzena? Ez dago jakiteko modurik, alderaketak eginez ez bada, pragmatikoki. Teoria mailan Robert Escarpit-ek eta bere eskolakoek eraiki zituzten parametro batzuk, baina hizkuntza handietarako balio dute, balio izatekotan. Hasi nintzen ingurura begira, Espainia, Frantzia, Italia, baina bai zera, antzekotasun gutxi ageri zen. Anormal hutsak al ginen? Azkenik, 90eko hamarkadan lortu nuen alderaketa gertuago eta egokiago bat, gu bezala normalizazio prozesuan dauden kulturetan, Katalunia eta Galizia. Erkaketa horietan ez da printzipiorik markatzen, baina ikusten dira lerro nagusi batzuk, elkarrengandik hurbiltzen gaituztenak.

Alderatzeko erabili ditudan parametroak nahiko adierazgarri eta esanguratsuak dira: titulu kopurua, itzulpen kopurua, berrargitalpen kopurua eta gaien banaketa.

1993

Liburugintza erkatua

Beti izan dut gogoia, eta egunen baten egin nahi nuke luze eta zabal, euskal produkzioa gure antzeko edo inguruko

kulturakoekin konparatzekoa. Beti egiten baitidate galdera bera: homologagarria al da gure liburugintza? Zertan da berdin eta zertan diferente, eman dezagun liburugintza katalanarekin, galegoarekin eta —zergatik ez— espainolarekin?

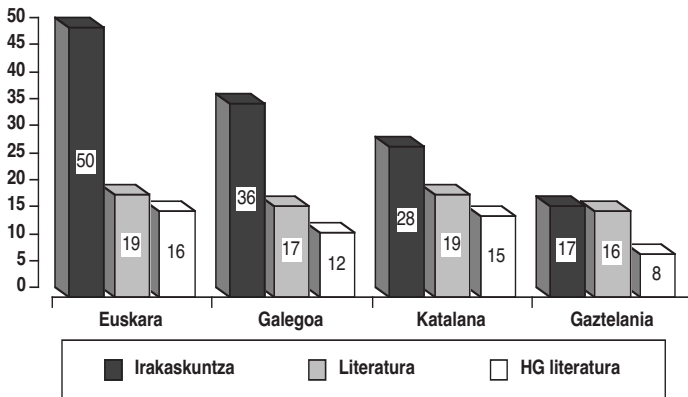
Oraingo honetan oinarritzko analisi bat eskainiko dut, aurrerakin gisa.

Kopuru nagusiak gogoratzea komeni da, hasteko: euskaraz 1.193 liburu aterata da 1993an; katalanez, 5.905; galegoz, 1.058; eta gaztelaniaz, 41.206.

Zenbat publikatu den da hori. Baina *zer* publikatu da?

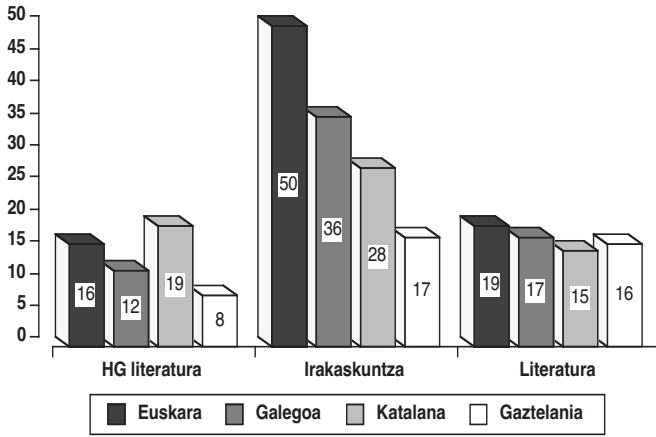
Lehen hiru gai-sailak berdinak dira guztiontzat: haur eta gazte-literatura, irakaskuntza eta hezkuntzakoa, eta literatura «tout court».

Hona, beraz, hiru gai-sail emankorrenak. Eta hona, dagoeneko, homologagarritasun-maila bat. Are inportanteagoa da jakitea herri bakoitzaren produkzioan proportzioak eta lehentasunak nola banatzen diren. Horixe da justu hurrengo grafikoetan ikus daitekeena.

Lehen grafikoan liburugintza bakoitzeko lehen hiru gai-sailak agertzen dira, garrantziaren arabera ordenaturik. Produkzio bakoitzean zein den sail bakoitzaren proportzioa ikusten da hor.

Lehentasun-ordena berdina dute lau liburugintzek: lehena irakaskuntza; bigarrena, helduen literatura, salbu katalanean; eta hirugarrena, haur eta gazte-literatura.

Bigarren grafikoan, hiru gai-sail nagusiak hartu, eta sail bakoitzaren barruan liburugintza desberdinen pisua irudikatzen da. Hemen agertzen dira diferentziak, aldeak. Gai-sailetako produkzioaren proportzioetan daude diferentziak. Bakoitza bere aldetik doa hor, eta ez da errazaz erreferentea bilatzea. Edozein modutan ere, berezitasunik markatuena euskarazko liburugintzarena da, hots, irakaskuntzarako liburuak duen presentzia izugarria baita aurten, produkzioaren erdia, esateko.

1995

Berrargitaraldi erkatuak

1995eko argitalgintzan % 76,8 izan da lehen edizioa eta % 23,2 berrargitarapena. Zer da hau, proportzio egokia ala ez? Ez dakit. Konparazio-bidez ikusita, hobeki kokatuko dugu gu-re egoera.

Herria	1. argit. (%)	berrarg. (%)
Euskal Herria	76,8	23,2
Katalunia	73,7	26,3
Galizia	86,6	13,4
Espainia	75,6	24,4
Frantzia	41,3	58,7
Italia	62,5	37,5
Britainia Handia	74,7	25,3
Alemania	74,7	25,3

Edizio galziarra dabil berrargitaraldietan ahulen, eta gero gu, nahiz eta gure eredia Espainia, Alemania eta Britainia handikotik oso hurbil dagoen. Frantziak markatzen du eredu berri bat, lehen edizioa bera baino ere gehiago berrargitaratuz. Eredu horretara iristeko edota hurbiltzeko mila modutara eta mila aldiz gehiago landu beharko luke merkatua euskal edizioak. Zaila da bidea, eta bakarka joanda ezina. Baina nago kontsumoa areagotzetik datorrela gure salbazioa.

1995

«Zer» itzultzen den, horra auzia

Jakin ez dakit nik zein den proportzio egokia. Baina gogoratu nahi nuke auzia ez dela soilki zenbat itzultzen den baizik eta (baita ere) zer itzultzen den, baina tira.

Euskal liburu itzuliaren proportzioa bere lekuan kokatzeko bide egokia izan daiteke konparazio-bidez jokatzea eta ikustea inguruko kulturetan nola banatzen diren jatorrizko edo sorkuntzazko liburua eta itzulitakoa.

<i>Herria</i>	<i>Jatorrizko lib.</i>	<i>Itzulitako lib.</i>
Euskal Herria	71,4	28,6
Katalunia	84,1	15,9
Galizia	90,0	10,0
Espainia	76,0	24,0
Italia	72,1	27,9
Portugal	61,9	38,1
Alemania	85,6	14,4
Frantzia ('94)	95,2	4,8

Galiziarren kasu bitxia aparte, ematen du jatorrizko liburuen bidetik eta ez itzulpena gehitzetik doala herri garatuetako liburugintza. Alemaniako kasuan garbi dago, eta zer esanik ez Frantziakoan. Harrizteraino autonomo da Frantzia liburugintzan.

Liburua krisian XXI. mendean?

Liburuaren mundua beti omen dago krisian, diote aztertzaile batzuek. Baina ohiko krisiaz gainera, oraingoan bereziki larritzen hasita dagoelakoan nago. Batez ere liburua merkaturua galtzen ari dela eta. Arrazoi askogatik. Arrazoi horietako bat internet izan daiteke, nagusia agian. Liburuak gerra galdua du alor batzuetan, entziklopedietan esate baterako.

Aspaldi irakurri nion liburuaren aztertzaile frantses bati bizikidetzat zer den ikasi beharrean zegoela liburua. Ikasiko ahal zuen dagoeneko! Orainsu arte, izan ere, kulturaren erreinuan liburua izan da monarka absolutua. Garai haiek joan ziren eta demokrazian bizi da orain, beste euskarriekin batera.

Lehiakideen presentziaz gainera bestelako kausak ere aipatu ohi dira, etxe barrukoak, liburuari berari dagozkionak, produkzioari, euskarriari, banaketari, kontsumoari, irakurketari.

Azken urteotan arazoaren inguruan gogoeta batzuk plazaratu ditut, exhaustiboak ez direla jakinda ere, akuilu gisa balio dezaketelakoan.

2002

Krisiaren ezpalak

Berrikitan izan da iritzi trukaketa edo eztabaidarik euskal liburugintza dela eta. Ez da lehen aldia, ziklikoki plazaratzen baita eite honetako gairen bat, eta azken aldion behintzat ia beti gai berak.

Krisi hitza ere ahotan hartua izan da. Nahikoa ziklikoa da hitz honen agerpen publikoa ere.

Klasikoa eta ohikoa da, baita ere, konponbide edo soluzioen bila saiatu beharrean erru eta errudunen zerrenda egitea aurrena. Erakunde publikoek dute errua, argitaletxeek dute errua, irakurleek dute errua. Sinplifikatuz diot, noski. Errurik gabe dagoenak bota dezala lehen harria, esanez bazter gezake arazoa. Bai noski, hiru mundu horiek, erakundeak, argitaratzaileak eta irakurleagoak, hirurak daude inplikaturik, eta hirurek daukate zer esanik edo eginik, edo hobeto esan, hiruretan dago zer konpondurik.

Erakundeek, aho batez aitortzen da gaur egun, ez dute seriotan hartu liburugintzaren arazoa, ez baitira joan produktua diruz laguntzetik haratago.

Argitaletxeek ez dute bere profesionaltasuna erabili sektorea indartzeko. Inertzia eta aprobetxategien filosofia gehiegi suma zitekeen beren jardueran.

Merkatuan gauza asko bildu dira batera: irakurzaletasunaren atzeratzea oro har, euskarazko irakurleen militantziaren balio gehigarria gesaltzea, eta belaunaldi berriengan (ikastolatik eta alfabetatze-euskalduntzetik irten behar zutenengan) jarrita genituen espektatibek huts egin izana.

Anekdotatik haratago joan nahi bada, azterketa behar da, noski. Soluzioa eragozten duen traba nagusia ez dago argitaletxeen zekenkerian, zenbait argitaletxeren sekretismoan. (Zer da sekretismoa?, zer da datuak ezkutatzea?, zer eman eta zertarako?, batzuek bakarrik dute informazioa jendarean uzteko obligazioa eta besteek ez?) Arazoa, editorialgintzarena, sakona da, konplexua, detektatzen ez horren erraza, nahi bada, eta soluzio bidean jartzen oso zaila, seguru.

Azterketa behar da, bai. Baina batez ere soluzioa bilatzeko borondatea eta gogoia dira aurreneko baldintzak. Premiak akuilaturik aurkituko dugu irtenbiderik agian. Borondatea behar dute erakundeek editorialgintza ekonomikoki eta teknikoki laguntzeko. Borondatea behar dute euskal produktuak merkatuan sustatzeko, irakurzaletasuna bultzatzeko, eskolatik hasita. Euskal argitaletxeek prest egon behar dute, ez informazioa eskaintzeko bakarrik, baizik eta mugitzeko, aldatzeko. Informazioa edo honen falta ez da daukagun arazo nagusia. Gutxi edo asko datuak ezagutzen ditugu, edo gutxienez «usaindu». Zehaztasunak badu, hala ere, bere

munta eta balioa, bai horixe; ez dut nik hori ukatuko, horretantxe saiatu izan naiz-eta nire bizitza osoan, kontuak zehazten, bereizten, ñabarduraz azaltzen. Baina azpimarratu nahi dudana bestea da: aurretiazkoa dela arazoa behingoz konpontzeko gogoia eta prestutasuna.

Arazoaz ari naiz, eta ez krisiaz (zer da krisia?). Ez dut us-te krisia hitza egokia denik. Ez behintzat azken aldiko gaiak izendatzeko. Zeren eta aitortu behar baitugu azken aldion aipatzen dena lelo beretsua dela beti: liburu gutxi saltzen dela, eta tiradak behera egin eta egin ari direla.

2005

Liburuaren mundua krisian?

Azterketa zehatzetan murgildu aitzin, zertzelada orokor batzuk egin nahi nituzke liburuaren egungo egoeraren inguruan. Hainbat kontu gure ekoizpenari zuzen dagozkioke, eta beste batzuk zeharka edo urrunagotik, baina on da jakitea zertan garen berdin eta zertan diferente.

Galdera-markarekin hasi naiz, ez bainago seguru krisi hitza egokia den egoera azaltzeko orduan. Bestalde, ez dut krisiaren objektua ere zehazten, horregatik diot «liburuaren mundua». Izan ere, liburuak ertz ugari ditu, oso gai konplexua da.

Krisiaz mintza gaitzkeen ez dakit, baina aho batez aipatzen da liburuaren egoera kezagarria. Eta urrats bat gehiagoko emanda, euskal liburuari dagokionean egoera larria azpimarratuko nuke nik. Besterik ez bada, liburuak oro har jasaten dituen joera negatiboak gurean are negatiboagoak direlako gure tamainaren txikia kontuan hartuta. Gure kultur industria txikia eta ahula da, oso ahula.

Zenbat buru, hainbat aburu

Krisiaren edo dena delakoaren diagnosis egiteko orduan, hipotesi desberdinak landu ohi dira.

Batzuen iritzian, irakurketaren krisia dago oinarrian. Balizko irakurleak, batez ere gazteak, muzin egin dio irakurketari. Errazago eta maizago kontsumitzen ditu irakurketa exijitzen ez duten bestelako produktuak, teknologia berrietakoak.

Beste batzuek diote irakurketa barik liburuaren formatua eta euskarria dagoela krisian. Irakurri orain ere irakurtzen dela eta asko, baina beste modu batez, pantailan. Eta aldatu dena, paper euskarriarekin batera, kultur paradigma dela.

Eskaintzaren gehiegian eta merkatuaren saturazioan bilatzen dute errua zenbaitek. Hauen esanetan, gaurko argitale-txe handiek errotazioa eta etengabeko produkzioa lehenesten dute, liburu txarrei ere paso emanez, eta horrek merkaturua gainezkatu du. Merkatuak ez du modurik produkzio hori guztia irensteko. Liburu-dendek leku mugatua dute, inbutua egiten dute, eta liburuen bizialdia laburtuz doa urte-tik urtera. Ondorio txar bat gehiago ere badakar horrek, eta da itzulketak ugartuz doazela, eta hori sekulako zama dela liburuaren komertzializazioan.

Ezaugarri horietatik oso aparte ez da egongo euskal liburua, baina kalko hutsa ere ez da agian.

Liburutik harago?

2001eko testu hau ez dago lekuz kanpo liburuaren munduan, kontrara baizik. Euskarazko liburugintzaren krisia testuinguru zabalago baten barruan kokatu nahi du. Euskal liburua merkatua galtzen ari dela? Bai. Baina ez da liburua bakarrik, euskal produktu asko dira, denak ez esatearren. Arazoari, hortaz, bere osotasunean heldu behar zaio, horra tesia.

Desesperantza puska bat ere badago testuan, eta hori ere kontestualizatu egin behar da. Zioak ordukoak dira, baina nago gaur ere ez daudela kadukatuak.

Adierazle bat edo beste azalduko dut, orduko testua esplikatze aldera.

Bat. Urte horietan sakon xamar ikertu nuen hizkuntz politikaren aurka eskuindar espainiarzaleek zeramaten deslegitimizazio-saioa. *Jakin*-en publikatu nuen. Ni oso kezkatuta nengoen, baina inguruko inor ez nuen ikusten modu berean. Bazirudien arduradun politikoek ez zutela letra bat ere irakurri, beren interbentzioetatik enteratu zirenik ere ezin zitekeen jakin. Euskalgintzan ere erreakzio motibaturik ez, nahiz eta testu horietan euskarari eta euskalgintzari presioa kentzeko ahalegina nabaria izan.

Niretzat, ordea, euskal produktu etako krisia eta diskurtso horren artean kausa-efektu erlazioa zegoen. Irratiz, telebistaz eta prentsez egurra eman eta eman... eta ondoriorik ez?

Bi. Gogoan dut Eusko Jaurlaritzako hauteskundeetan nola ikusi nituen estu eta larri hainbat euskaltzale, taldeetako arduradun edo enpresaburu, Mayor Orejak agintea har zezakeela eta. Ez zen gertatu holakorik, eta lasai etxera joan ziren. Inortxok ez zuen ondoriorik atera nonbait, zein ta-

malgarria den euskal kulturgintzaren egoera gure edizioa, gure aldizkarigintza, gure prentsa hari batetik zintzilik dagoenean. Morrontza hori, politikoki sanoa ez izateaz gainera, kulturalki zein ekonomikoki gure hondamendia da. In-dartzeko, ordea, bildu egin behar da, oinarrian elkartu. Baina hori hirugarren puntua da.

Hiru. Testu horretan ezikusiarrena egitea, elkartasunik eza salatzen dira. Arretaz ikertzeko arazoa iruditzen zait. Izan liteke batzuen itxikeria berean mantentzeko eta bere «txiringittoa» (barka) mantentzea uztartzen dela arduradun administratiboen interes ezkulturelekin. Baina nago hori baino gehiago ere badagoela. Zer gehiago? Alde batetik, gaur egungo egoera atzeraezintzat kontsideratzea, nahiz eta garbi dagoen ia-ia zimentarri gabeko etxea dela kultura, subentzioen gain eraikia alegia; eta beste aldetik, norbera bere txokoan mantentzea, ingurukoari hor konpon eginez, bista altxatu eta ikusi gabe den-denok txalupa berean gaudela, eta aurrera egiteko modua —modu bakarra— elkar hartuta joatea dela. Itsukeria iruditzen zait. Ez dakit belaunaldi kontua den, edo beste zerbait. Baina ez dut ahazten handik gutxira *Egunkaria*-ren aurkakoa gertatu zela, eta batzuek orduan ere «besteen» kontutzat eman zutela, beraiek diferentek zirela.

Holakoetan Bertold Brechtena etorri ohi zait burura. Bero, ez omen da Brechtena, Martin Niemoller artzain protestante antinaziarena baizik. Berdin dio:

Aurrena komunisten bila etorri ziren, eta komunista ez nintzenez, ez nuen hitz egin. Gero sozialista eta sindikalisten bila etorri ziren, eta ez bata ez beste nintzenez, ez nuen hitz egin. Gero juduen bila etorri ziren, baina judua ez nintzenez, ez nuen hitz egin. Eta nire bila etorri zirenean, ez zegoen nire ordezt hitz egin zezakeenik.

2001

Sektorearen kezkatik harago

Euskal liburuaren erosketa geratu bada, tiradak murriztu bada, iruditzen zait arazoa ez dela liburugintzaren sektorearena soilki. Bista altxatu behar da eta urrutirago begiratu. Nago, pesimistegi izan gabe ere, euskarak berak, euskal produktu askok ez dutela garai bateko (edo nahiago bada, oraintsu arteko) tirarik jendearen aldetik. Sektorez sektore joaten bagara, gehienetan edo beti ageri da joera hau, atzerakada ez bada gerakuntza. Batzuetan besteetan baino nabarmenago (edo ageriago, berdin ez dena). Euskalduntzearen alorrean gertatzen ari dena ez da gertakari bakana.

Begien aurrean gertatzen ari zaigunaren aurrean, begiak itxita gaudela ematen du. Euskalgintzak bere osoan ez du erreakzionatzen. Afektatuaren gain uzten da «krisiaren» kudeaketa, besteok libre bageunde bezala. Oraindik euforia saltzen ari gara eta beldur naiz enteratzen garenerako hutsak ez ote garen egongo, edo zuloz beteta, hau da, ez ote den beranduegi izango. Euskalgintzako solidaritate faltak kezkatzen nau. Arazoak sektorializatu egin ohi ditugu, baina sektorea bera ahula da, trinkotasun eskasekoa eta ez da gauza sentitzen erantzun globala emateko. Bien bitartean gainerako sektoreak lasai, beste aldera begira, arazoa beraie-na ere ez bailitzan. Solidaritate falta nagusi dugun fase arriskutsu batean gaudelakoan nago.

Euskararen mundua, laburtuz esateko, dentsitatea ez dakit baina ingurunea behintzat bai, galtzen ari delakoan nago. Berorekin izotz-mendiari gertatzen zaion gauza bera. Honen atzetik hipotesi edo galdera potoloagoak egon daitezke: euskara zertarako ikasi, baldin gero ikasteko eta lanerako behar ez bada? Geure etxean ere euskara baino «interesgarriagoa» bada ingelesa? Euskara zertarako erabili, baldin gaztelaniaz edo frantsesez osoki eta guztiz bizitzerik badago? Eta gainera: benetan uste al dugu euskararen unibertsoaren aurka esan eta egi(te)n den guztiak ez duela inolako eraginik? Zer egi(te)n dugu politikoki diskurtso horri aurre egiteko? Isiltasuna ez da soluzio. Euskara baztertzailerik eta politikoki konnotatu gisa salatu izan denean, euskalgintzan zer egin dugu gure diskur-

tsoa gaurkotu eta zabaltzeko? Zer egiten da (dugu) euskarren prestigio soziala bermatzeko eta indartzeko?

XXI. mende honen hasieran euskararekiko jarrerak aldatzen ari direlakoan nago. Atxikimendua zegoen lekuan ausentzia dago orain. Sektore batzuk, sentiberenak edo aurreneko ilaran edo kalearen parean daudenak, hasi dira ausentzia horren ondorioak pairatzen, baina ezin da pentsatu arazoa sektoriala denik. Goizago edo beranduago euskalgintzako sektore guztiak ukitu, jo edo astinduko gaitu honek, elkarte askok begiak ixtea erabaki badute ere. Aurretiazko medizina da soluzioa eta ez gero itzulerarik gabeko bidean suhiltzailearena egitea.

30 URTEOTAKO GRAFIKOAK

Irudi bidezko irakurketa

Liburuaren bestelako irakurketa bat proposatzen dugu hemen, nahi bada bigarren irakurketa. Irudi bidezko irakurketa hau ez da bestearen apaingarri. Hura osatzen du, nahi bada, baina autonomia da.

Irudi batek mila hitz balio omen du. Hala izango da agian. Hala izanda ere, liburu honetako testuan irudiko mila hitz baino askoz gehiago dago, esan nahi baita, testu idatzian informazio aberatsagoa aurkituko duela irakurleak, zehaztapenak, ñabardurak, informazio gehiago. Irudi bidezko irakurketak zerbaitetarako balio badu, batez ere balio du begiratu batean, kolpe batean informazioa jaso eta finkatzeko, oinarrizko informazio nagusia.

Irudien eskutik antolatu dugun irakurketa hau testu osoaren laburpena ere bada. Hemen daude datu nagusiak, liburugintzaren ezaugarri printzipalak, titulu kopurua dela, urteko eboluzioa, nobedade-berrargitalpen-itzulpenen berri dela, gaien argazkia eta argitaratzaileen esku-hartzea eta horien emaitzak. Esan bezala, laburpenaren balioa du.

Hitzez lagunduko dugu irudia ondoko orrialdeetan. Grafikoz grafiko ez dugu jardungo. Serie tematikoetan sailkatu ditugu grafikoak, eta multzo bakoitzari eskainiko diogu iruzkina. Labur, baina ez motz, espero dezagun.

Aurrerapen gisa emango ditugu orain hainbat informazio, grafikoz grafiko gabiltzala gogoan edukitzea komeni den gida bailitzan.

- 30 urteotako produkzioa 31.524 liburukoa izan da. Horietatik %75 nobedadeak izan dira, lehen edizioak. Bigarren edizioa, hortaz, %25 izan da urtealdi osoan. Zertan esanik ez da ehuneko hori ez dela bera izan aldi guztietan, ez eta liburu mota guztietan ere. Urtealdi eta gai bakoitzari dagokiona bere lekuan ikusiko dugu.

Nobedadeen barruan jatorrizko liburuak %66 suposatu du. Eta itzulpenak %34, batzuetan gehiago eta bestetan gutxiago. Adibide bakar bat ematearren, haur eta gazteentzako argitalpenetan %65 izan da itzulitako liburua, eta literaturan %20.

- Urtealditan antolatu dugu azterketa, bosna urtez, alderaketak adierazgarri egin asmoz. Adibide gisa bi muturrak hartuta, hasierakoa eta oraintsukoa, nabarmenak dira aldeak, bai liburu tipotan, bai produkzioan, bai argitaratzailleen esku-hartzean. Esaterako, ekoizpen osoan 1976-80 urtealdiak %4,5 suposatzen du, eta mende berrikoak %30.

Hazkunde hori garapen iraunkorraren bidetik egin dela esan genezake, proportzio egokian urtetik urtera: 4-6 puntu artekoa izan da urtealditik urtealdirako garapena, berdintsua, eta hori seinale ona da. Batean gorakada handia eta hurrengoan jaitsaldia, hori litzateke txarra, seinale txarra.

- Gaiekin, gai multzoekin, behin eta berriz topo egingo dugu grafikoetan. Komeni da, grafikoek ematen duten argazkia ongi interpretatu ahal izateko, gaion indarra gogoan izatea.

Liburu mota bakoitzak ekoizpen orokorrean daukan pisua adierazten duen honako taulan garbi dago bi mul-

tzo behintzat bereiz daitezkeela: aurreneko laurak alde batetik, eta beste laurak bestetik. Bien arteko aldea ere nabarmentzeko datua da.

Gai-sail hornituenetik ahulenera, hona zerrenda:

<i>Gaia</i>	<i>Ekoizpena (%)</i>
Irakaskuntza	31
Haur eta gazteentzako liburua	24
Giza eta gizarte zientziak	19
Helduen literatura	16
Zientzia eta Teknika	4,5
Erljioa. Teologia	2
Orotarik	2
Aisia liburua	1,5

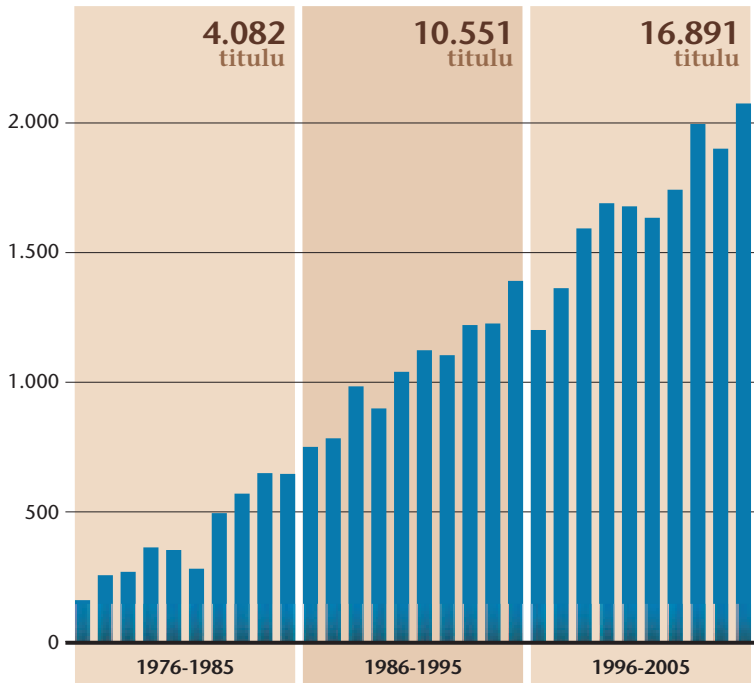
Tituluak urtez urte

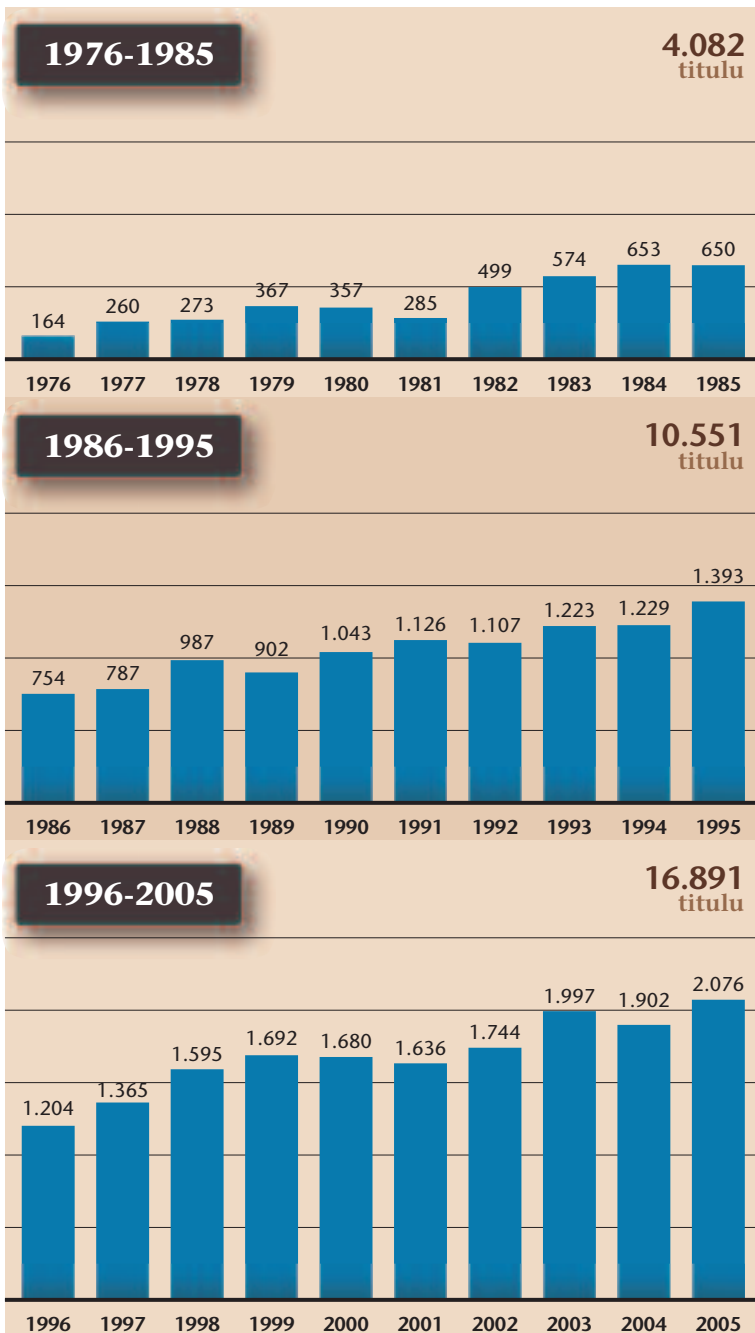
Azterketa osoan bosnako urte multzoak bereizi baditugu ere, tituluak dagokienez behin bederen urtez urte ematen dugu informazioa.

Bi grafikoetako informazioa bat bera da, hamarna urtez banaturik bietan. Lehenak segida egoki islatzen du. Bigarrenean hamarkadaz hamarkada maila nola igo den ageri da garbi.

Hamarkada bakoitzak zer suposatu duen ekoizpenean, hori ere esanguratsua da:

<i>Urtea</i>	<i>Tituluak</i>	<i>%</i>
1976-1986	4.082	13
1986-1995	10.551	33,5
1996-2005	16.891	53,5

Nobedadeak, berrargitalpenak, itzulpenak

Bi modutara azalduko ditugu ezaugarri horiek. Lau grafikotan, nobedadeak eta berrargitalpenak bezala itzulpenak urteetan zehar izan duten eboluzioa marraztu dugu. Hurrengo bi grafikoetan berrargitalpena eta itzulpena hartu eta bakoitzak liburu motetan zer-nolako pisua duen ageri da.

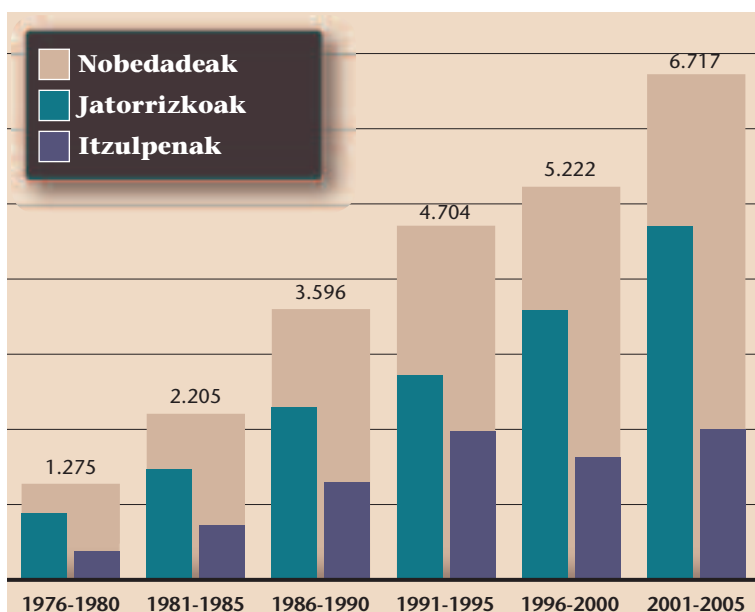
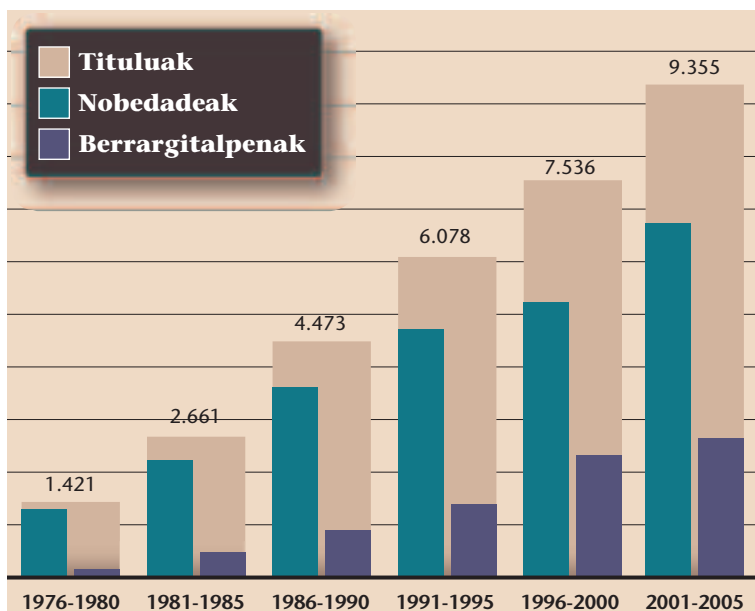
Goazen irudiz irudi:

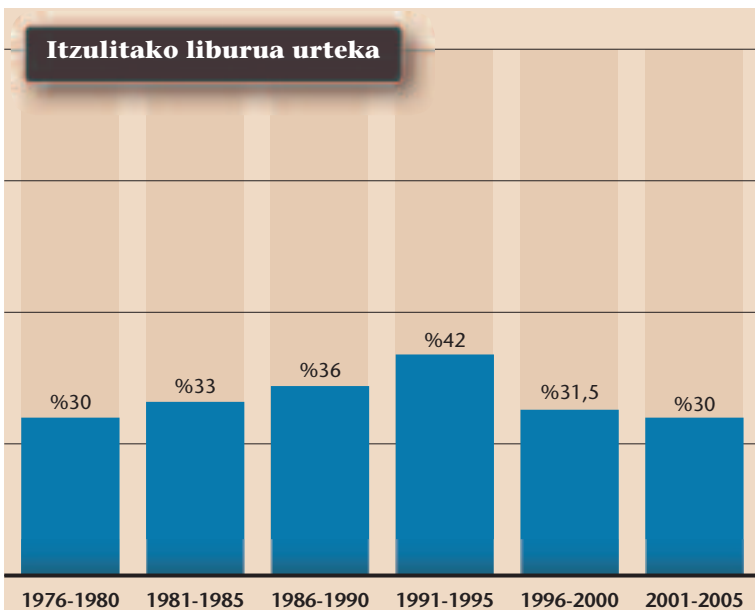
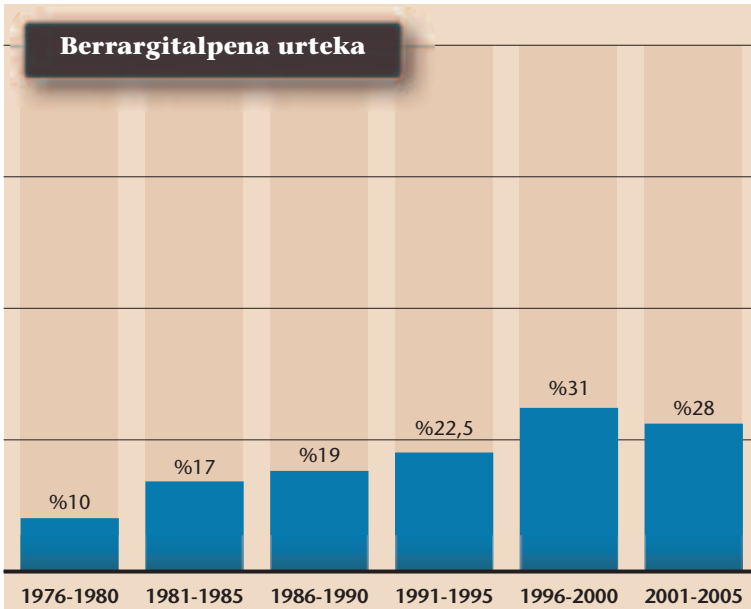
- Lehen grafikoak aldi bakoitzeko produkzio osoa ematen du eta horren barruan zenbat den lehen edizio eta zenbat berrargitalpen. 1996-2000 urtealdiko liburugin-tzan du pisurik handiena berrargitalpenak: %31.
- Bigarren grafikoak lehen edizioa aztertzen du, 23.719 titulu, hots, produkzioaren %75. Itzulpenak indar handiena 90eko hamarkadaren hasieran du, %42ra iristen baita.
- Hirugarren grafikoak erakusten duena da urtealdi bakoitzeko ekoizpenaren barruan zein den berrargitalpenaren esku-hartzea. Produkzio osoaren baitan berrargitalpena %25 bada, hortik gora egin du azken hamarkadan, 1996tik hona. Zer ikusia izan lezake horrek irakas-kuntza liburuaren gorakadarekin eta argitaletxeen finkatzearekin.
- Hurrengo grafikoak, itzulitako liburuari dagokiona, lehen edizioakoa da, eta horren barruan urtealdiz urtealdi liburu mota horren pisua azaltzen du. Oro har batez bestekoa guztiaren %34 delarik, 10 urtetan gaude horren gaineratik, 1986tik 1995era. Ez ahaztu urte horietan zer gertatzen den: haur eta gazte liburuak koedizioan egiten direla kanpokoekin, eta 1990 aldera sartzan direla euskal edizioan Madril eta Bartzelonako argitaletxe handiak.
- Beste bi grafiko falta zaizkigu komentatzeko. Historiaren haritik gaietara igarotzen gara orain, bai berrargitalpenaren kasuan eta berdin itzulpenarenean.

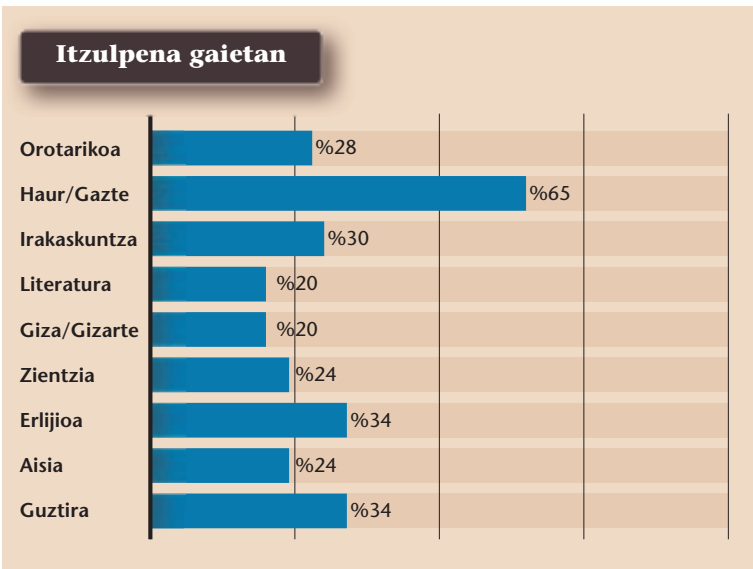
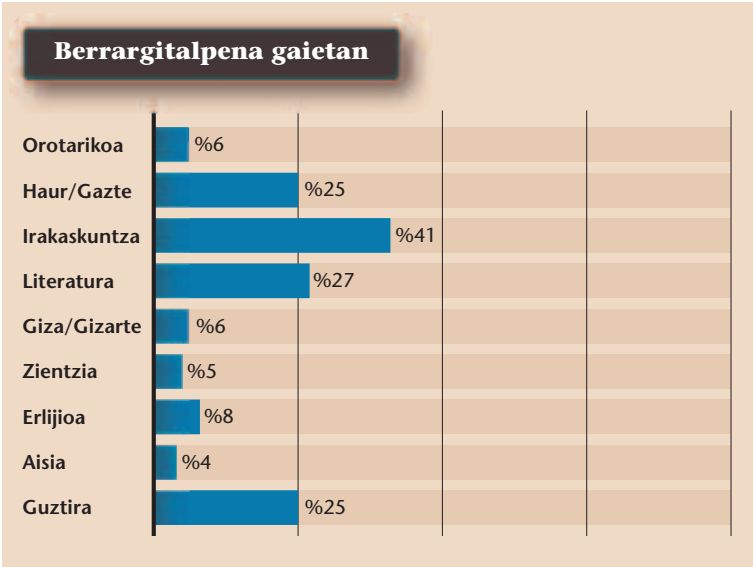
Galdegaia hau da: liburu mota bakoitzaren baitan zein da berrargitalpenaren pisua eta nobedadeetan itzulpenaren indarra?

Berrargitalpen orokorraren batez bestekotik (%25) oso goitik dabil irakaskuntzako liburua %41ekin. Paretsu bi dabilta: haur eta gazteentzako eta helduen literatura. Eta gainerakoak, behetik, hobeto esan, oso behetik dabilta.

Itzulpenaren argazkia beste bat da. Nobedade guztien %34 bada itzulpena, haur eta gazteentzako argitalpenean hamarretik sei baino gehiago da itzulitako liburua: %65. Bat dabil batez bestekoaren paretsu eta beherago gainerakoak, baina ez berrargitalpenean ikusi dugun desproporzioan.

Gai nagusiak

Hainbat azpimultzo osatzen diren eremuak dira hauek: irakaskuntza, giza eta gizarte liburua, literatura.

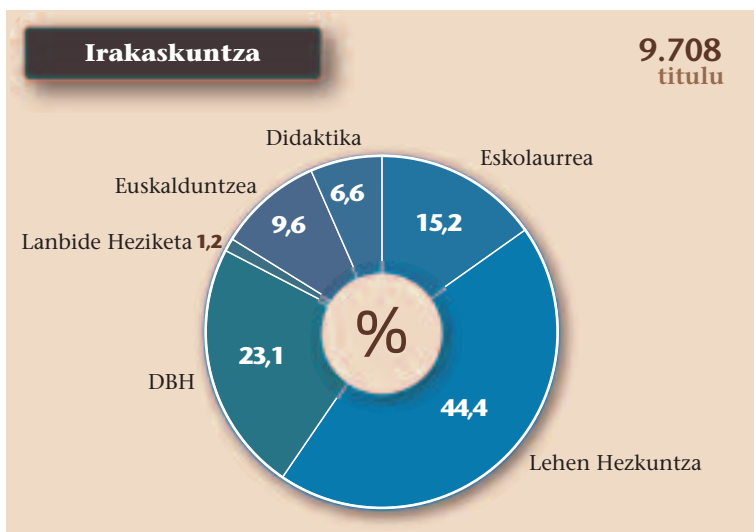
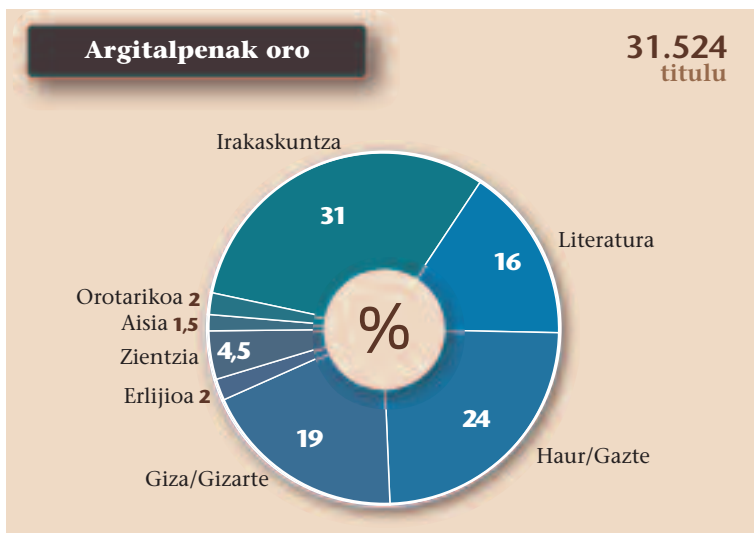
Eta guztien aurretik jarri dugu gai multzo guztiak biltzen dituen grafikoa.

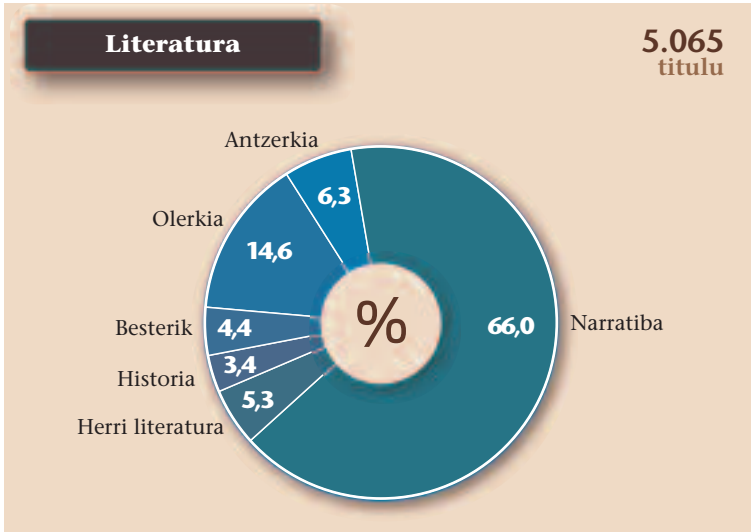
- Aurreneko grafikoak 31.524 tituluak hartzen ditu aintzat, eta bakoitza dagokion gaian kokatua dago. Lauki bezala sarreran eman dugun informazio bera da. Irakaskuntzatik aisiara doan proportzioa seinalatzen du.

Bi sail hornituenak irakaskuntza eta haur zein gazteen-zako liburua dira, biak, dakigunez, unibertso beretsura zuzenduak. Hauxe da, euskal liburugintzaren ezaugarri nagusienetakoa, aldi berean indargune eta mehatxu, produkzioaren %55 gure haur eta gaztetxoengana zuzentzen dela.

- Irakaskuntzaren alorreko ekoizpenean, Lehen Hezkuntza liburua da nagusi. Lehen Hezkuntza aurrena eta DBH segidan; bien artean, %67,5.
- Helduen literaturaren baitan, genero batek hartzen du %66. Narratibak, noski. Literaturaren 30 urte horiek narratibarenak izan direla esan daiteke. Hurrengo generoaren bila %14,6ra jaitsi behar da.
- Giza eta gizarte zientzien liburuez bi gauza esan daitezke: bata, grafikoak ederki islatzen duena, eta da badirela lau edo bost azpisail nahikoa orekatuak: historia, filologia, artea, soziologia, zuzenbidea.

Bigarren puntua ez da horrenbeste ageri hemen, baina oinarrian dago. Zera da, tituluak guztira 6.000 bakarrik direla, bestela esan, ekoizpen osoaren %19, hogeita hamar urtetan. Zerbait ematen du, baina ez da gauza handia. Ez baita ahaztu behar eremu honetan unibertsitate osoa kabitzen dela bere fakultate guztiekin: filosofia, soziologia, zuzenbidea, artea, historia, filologia eta beste.

Gaien garapena

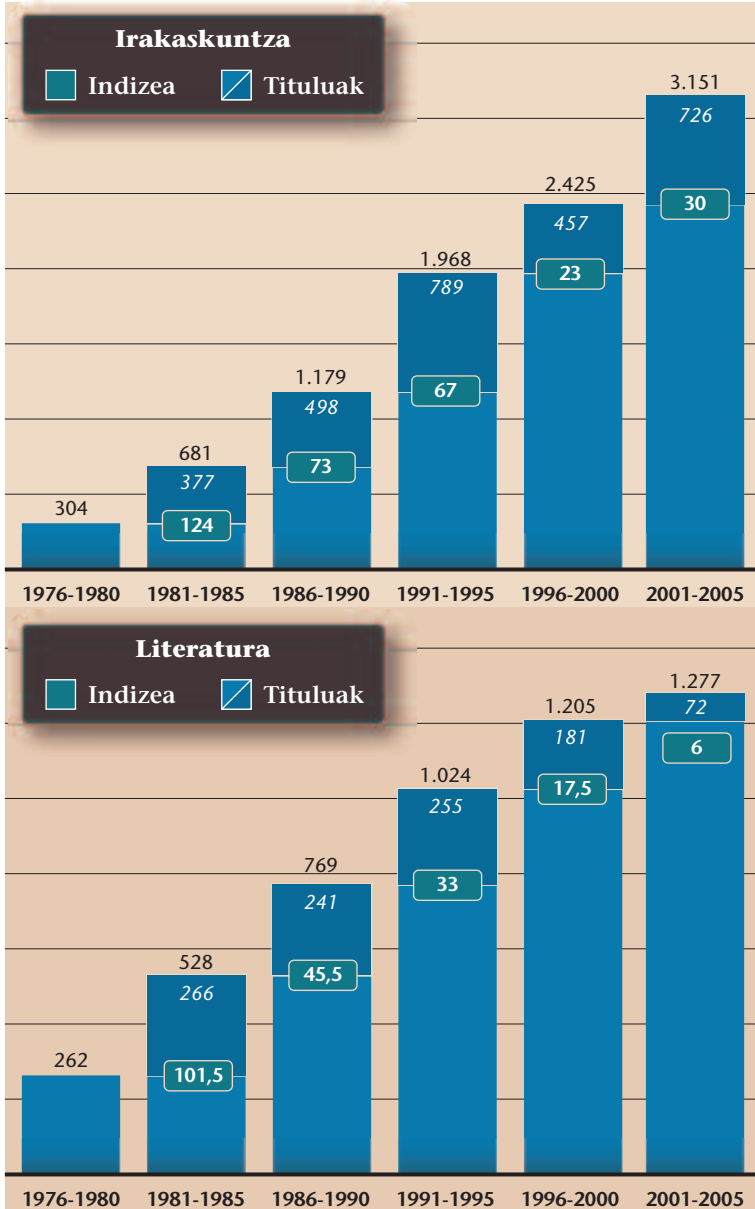
Bi aldagai nagusi elkartzen dira hemen: gaiak eta urteak. Bilatzen dena da zein izan den gai bakoitzak ibili duen bidea 1976tik 2005era. Ezagunak dira jada gaiak: irakaskuntza, literatura, haur eta gazteentzako liburua, orotarikoa, giza eta gizarte zientziak, erlijio liburua, zientzia eta teknikakoa eta aisia liburua.

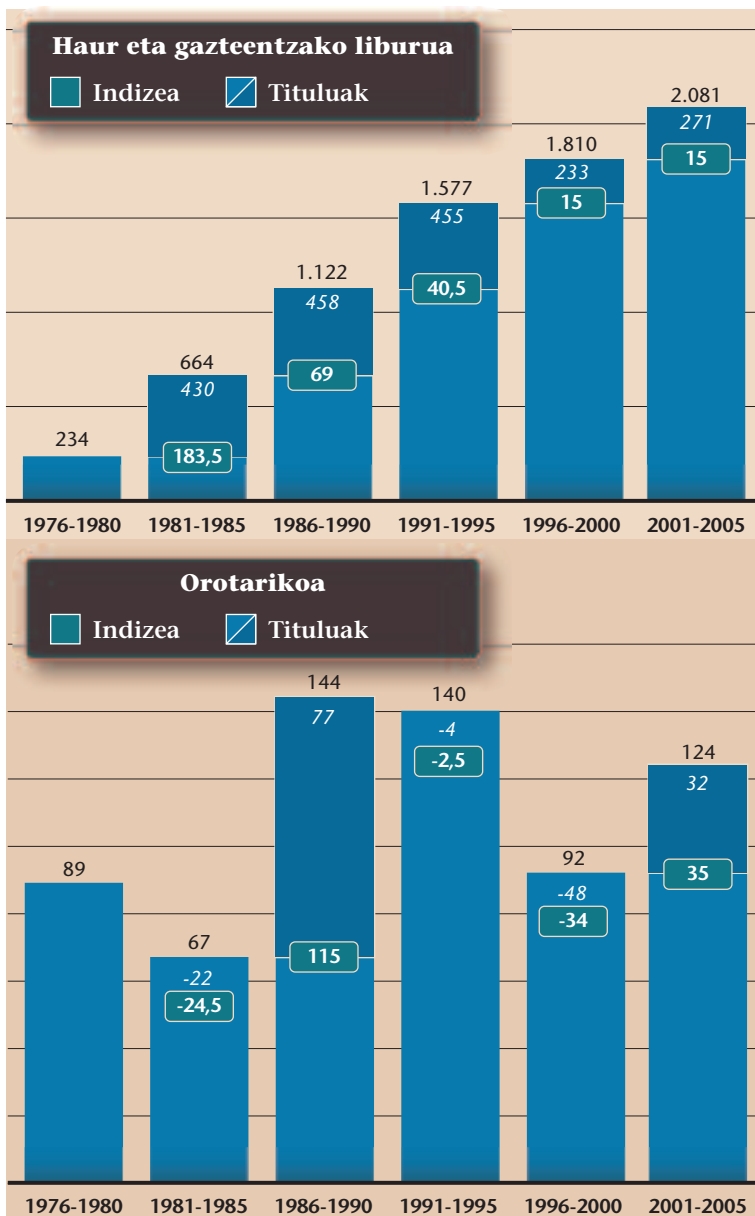
Banan-banan ageri direnez, bistan geratzen da bakoitzaren bide propioa, honek edo hark zenbat egin duen gora edo behera, eta noiz eman duen saltoa.

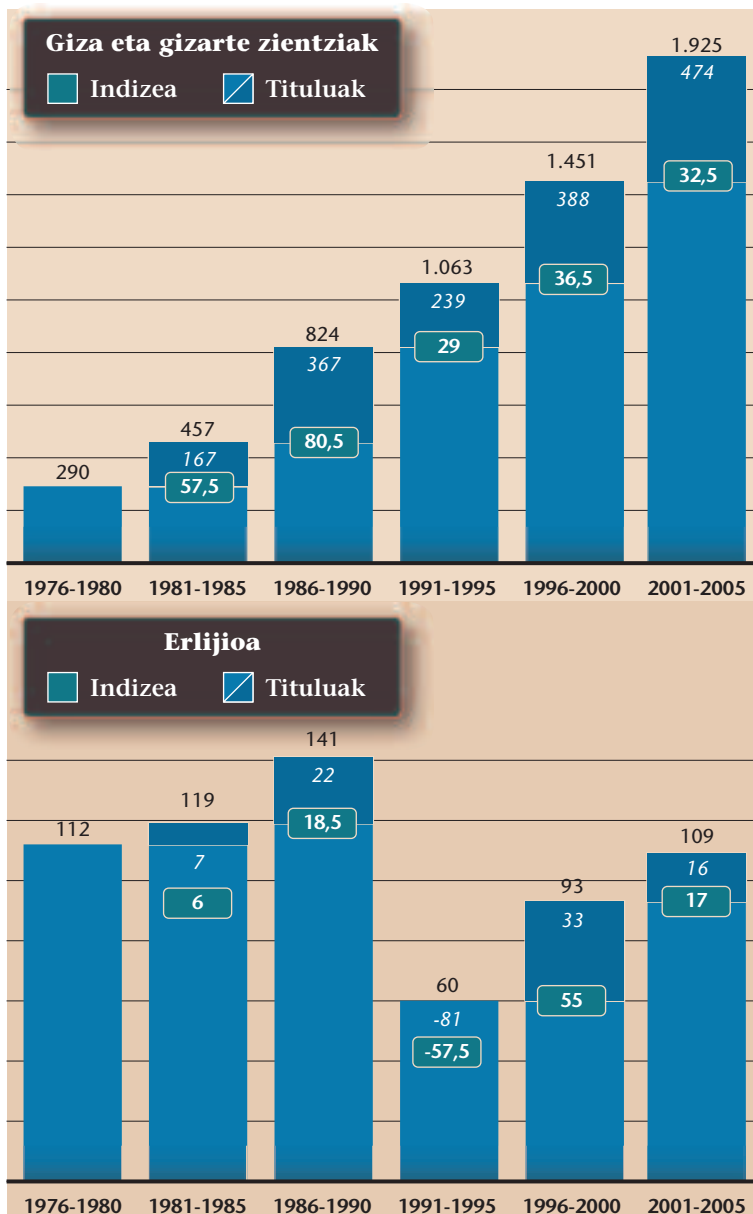
Grafiko bakoitzak informazio ugari ematen du: urtealdiko kopuru orokorra ageri da zutabe bakoitzaren goi aldean. Urtealdi bakoitzetik hurrengora zenbat hazi den ere ageri da bertan, hazkundera denean. Zifra bi gehiago ere bai zutabe barnean: batek indizea adierazten du; eta besteak hazkundera titulutan. Hazi ordez jaitsi egin bada, minus zeinuarekin agertzen dira balioak.

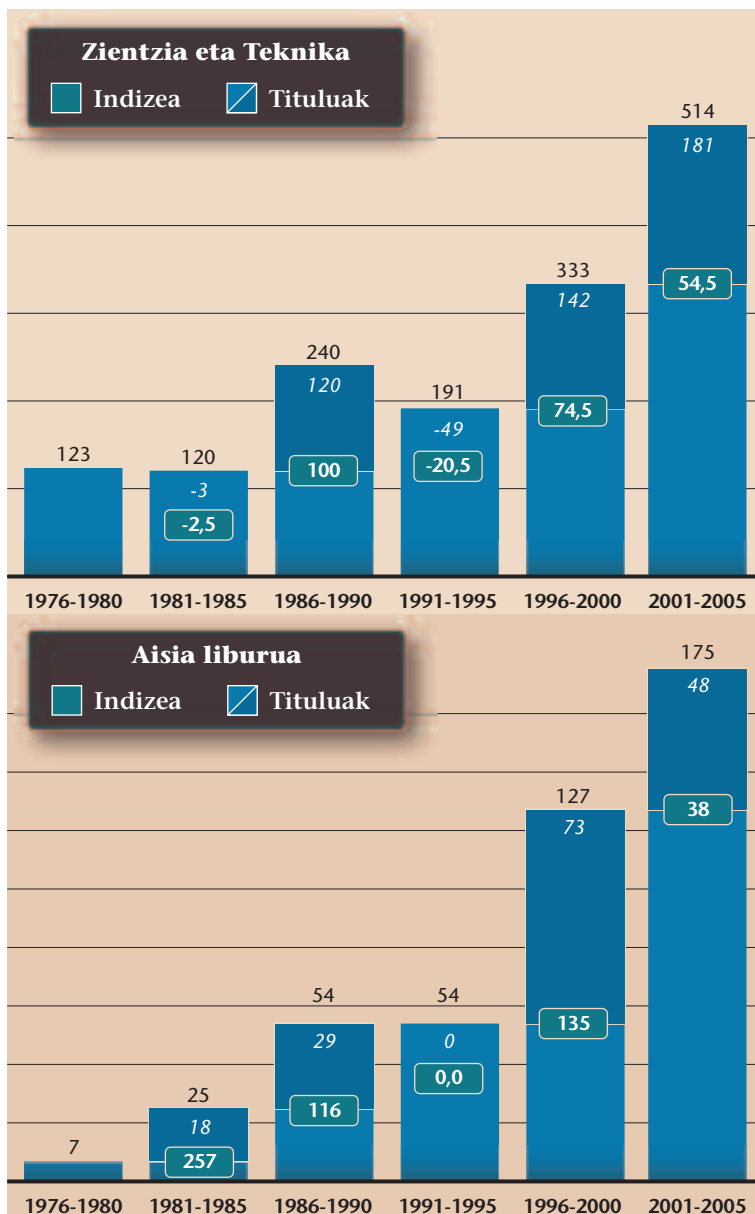
Urtealdi bat da bereiz seinalatzekoa, aldaketa alditzat jo daitekeena. 90eko hamarkadaren lehen bost urteez ari naiz, hainbat aldaketa ematen baitira urte horietan. Liburu minoritarioarentzat krisi garaia dela esan daiteke: orotarikoak, erlijioak, teknikakoak tituluak galdu egiten dituzte, aisialdia mantendu ozta-ozta. Irabazten ateratzen direnak oraingo nagusiak dira: irakaskuntzakoak, literaturakoak, haur eta gazteentzakoak eta giza-gizarte zientzietakoak. Bide berriak hartu edo indartu egiten ditu liburuak urte horietan. Arestian esan dugu urte horietan sartzen direla kanpokoak eta hemengoak definitu, finkatu eta indartu.

Liburu mota bakoitzak ñabardura ugari du, noski, baina uste dugu ohar orokor horien argitan erraz ikusi eta interpretatzekoak direla, hitzen laguntzarik gabe.

Argitaratzaileen ekoizpena urtealdika

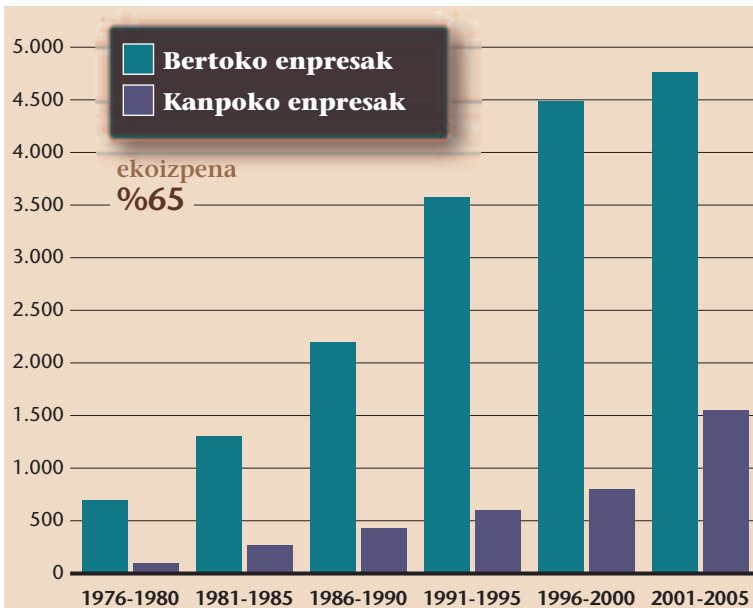
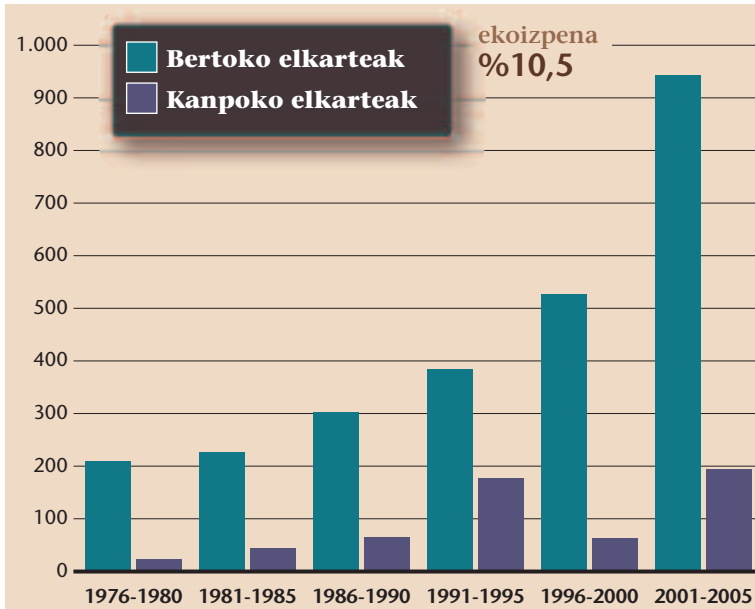
Liburugintzaren mapa egin nahi izan dugu, ikuspegi bezala ekoizleen jatorria hartuta. Argazki horretan sartzen dira, bertoko eta kanpoko, enpresa eta elkarte, argitaratzaile pribatu eta publiko, besteak beste.

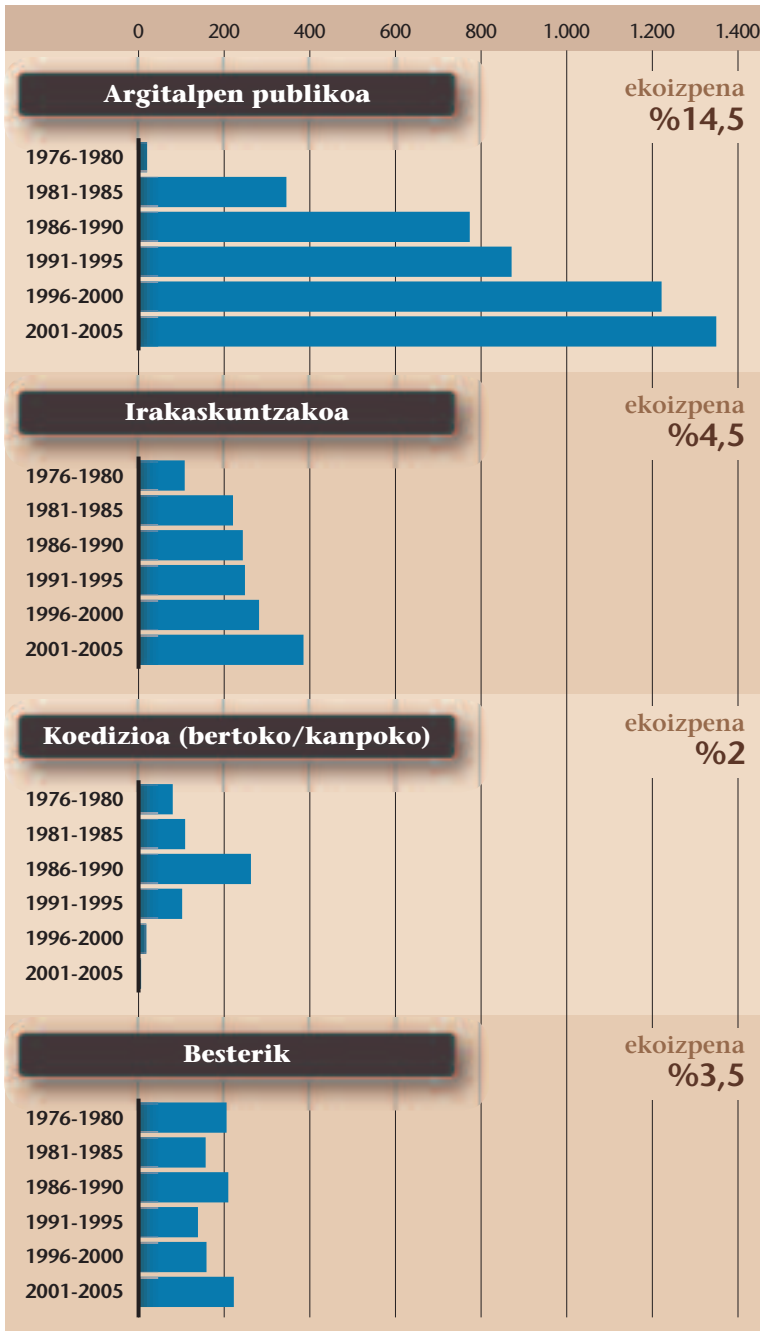
Horiek guztiak (eta gehiago) apartatu ditugu, eta bakoi-tzak zer eta noiz ekoitzi duen ikusi, argazkia bainoago filma sortuz.

- Argitalpen publikoaren lekua, aurrena, leku eztabaidatsua beti. Gurean %14,5eko indarra du, eta hori bezain inportantea da indartuz doala, grafikoak argi salatzen duenez.
- Elkarreak jarri ditugu hurrena, bertoko eta kanpoko. Bertokoak dira nagusi, noski: bertokoek %8,5 eta kanpokoek %2 produzitu dute.

Elkarte horien barruan daude hainbat eta hainbat talde, fundazio, okasiozko bilgune eta elkarte. Pentsa zitekeen argitaletxe profesionalak indartzearekin gutxituz joango zirela horiek, baina ez, kontrakoa da joera.

- Enpresak, argitaratzaile profesionalak, alegia, dira garrantzizkoenak. %65 ekoizten dute, bertokoek %53,5 eta %11,5 kanpokoek. Grafikoak erakusten du azken hamar urteotan kanpokoak indartuz doazela, bereziki azken bost urteotan. Konstatazio hori indartu egingo da hurrengo grafiko batean, non ikusten baita kanpokoak mende berrian urtez urte ari direla indartzen. Datu esanguratsu bat ematearren: 2004an irakaskuntza liburuaren %45,5 kanpokoaren emaitza izan zen. Harrigarri gertatzen da datu hori irakaskuntza sistema propioa daukan Erkidego batean.
- Irakaskuntzako liburuan ez dugu sartu sektoreak enpresa pribatuekin elkarlanean egindako edizioa. Bere soilean %4,5 da guztira, baina beste hainbeste litzateke koedizioa aintzat hartuz gero.
- Bertoko eta kanpokoaren koedizio lanak ez du pisu handia (%2), baina bai esanguratsua garaia: 1986-90 urteetan nagusitu zen, kanpoko editoreak zuzenean sartu bezperan.

Argitaletxe nagusiak

Argitaratzaile publikoak eta pribatuak bereiz kontsideratu ditugu. Eta pribatuetan, bertokoak eta kanpokoak.

Edizio publikoan Eusko Jaurlaritzak dela nagusi esatea, deus ez esatea bezala da. Bere argitalpen zerbitzu propioari erantsi behar zaizkio beste asko, horien artean bertan dauden Eustat, HABE, Emakunde, HAEE/IVAP.

Eusko Jaurlaritzaz gainera, ondoren Foru Aldundiak datoz oso atzean, Gipuzkoakoa buru dutela baina tropelean. Nafarroako Gobernua, gobernu izanik ere, horietatik ere atzen-duta doa.

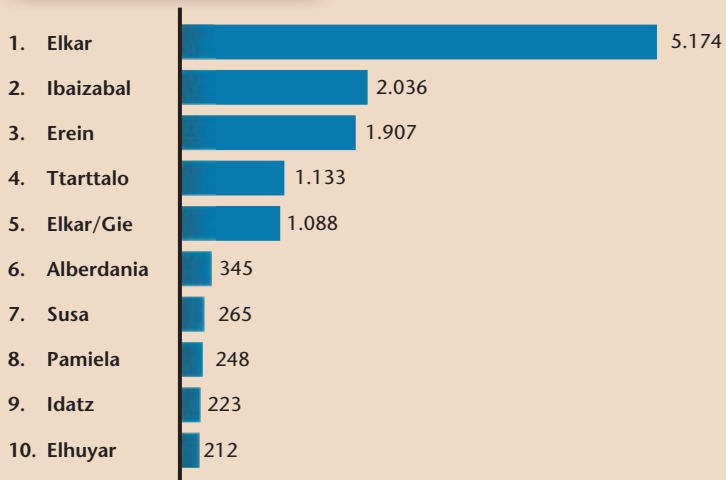
Bigarren grafikoa bikoitza da, edizio pribatuari dagokiona, eta bertan bertokoak eta kanpokoak aparte ematen direla.

Bertokoen artean Elkar nabarmentzen da, urruti buruan. Gogoratu izan dut beti, errealismoaren izenean, guretzat handia izanik ere auzoko kulturetan ertaina ozta-ozta litza-tekeela.

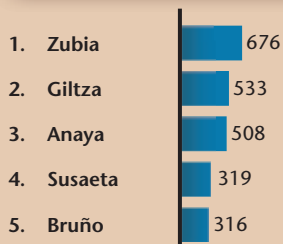

Argitaletxe nagusiak

Bertokoak

Kanpokoak

Argitaratzaileen ekoizpena gaika

Bost grafiko hauek ekoizpen tematikoa ikertzen dute argitaratzailearen ikuspegitik.

Lehen hiru grafikoek tematika orokorrari egiten diote so, eta azken biek gurean hain inportanteak diren ikasmaterialei.

Lehenengo kasuan hiru argitaratzaile-mota hartu ditugu: bertoko editoreak, kanpoko editoreak eta elkarlanean edizioa egin dutenak.

Tipologia horren barruan, ekoizle mota horietako bakoitzaren produkzioa analizatu dugu. Zer produzitu dute hemengo ekoizleek, zer kanpokoek eta zer argitaratu da kanpoko eta bertokoek elkarri eskua emanda?

Hiru grafikoak banan-banan begiratuta, harritzeko modukoak dira edizio politika desberdinak.

- Bertokoen produkzioan lau gai nagusietan nahiko orekatua dago emaitza, ezaguna den bezala. Irakaskuntza da nagusi, baina ez dira lotsa beste hiru. Liburugintza orokorraren ezaugarritzat eman ohi duguna, gaztetxoei zuzenduriko liburugintza dela gurea, hemen ere egia da, baina ez proportzio berean: %46,8. Eta osoan %55 da. Tarte horren esplikazioa hurrengo taulan dago.
- Kanpoko argitaratzaileen liburu politika nora zuzentzen da? Garbi dago, ezin garbiago. Irakaskuntzara gehiena (%55,8) eta haur eta gazteengana hurrena (%35,8). Bien arteko batuketak %91,6 egiten du. Beste modu batera esanda, kanpokoek gurean editatzen duten ia guztia haur eta gazteei zuzenduriko liburu eta materiala da. Argigarrri, ezta?
- Bertokoek eta kanpokoek elkar hartuta argitara eman dutena ez da asko, eta gainera garai jakin batekoa da, 1990 aurrekoa. Hori guzti hori bai, eta gainera, helburu jakin batekin egina: haur eta gazteentzako materialaz hornitzeko irakaskuntza.
- Hurrengo bi grafikoak elkarren osagarri edo argigarri dira. Irakaskuntzara mugatuak biak, aurrekoetan ikusi

baitugu sail hori dela indartsuena, produkzio partekatuena duena eta bertan neurtzen direla batzuen eta besteen indarrak.

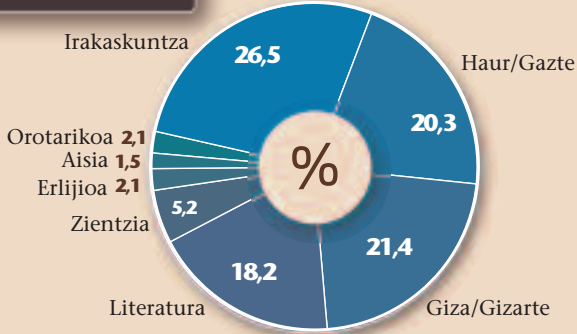
Bietako aurreneko grafikoak erakusten du gero eta indartsuago datozela kanpokoak, azken zutabeak garbi salatzen duenez.

Eta bai, azken zutabe hori urteka jarrita urtetik urtera indar erlazioa nola aldatuz doan ageri da. Badaramatzagu hiru urte (dagoeneko lau edo bost izango dira) emeki-emeki kanpoko produkzioa nagusitzen ari zaigula. Ohartu nahi nuke, gainera, «bertokotzat» jotzen den guttia ere ez dela beti hemen sorturikoa egiaz eta benetan. Mozorroturiko curriculumik badago eta ezkututzen den kanpo-jatorririk ere bai, non eta ikasmaterialetan.

Argitaratzaileen ekoizpena gaika

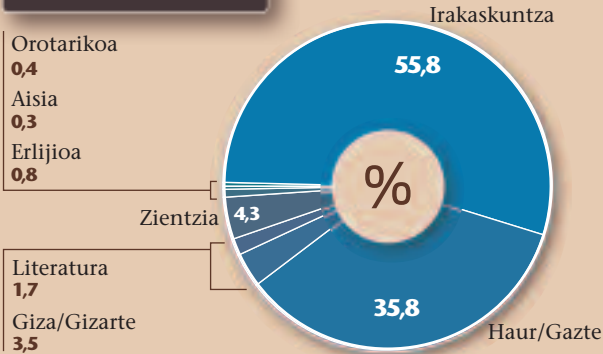
Bertokoak

27.250
titulu

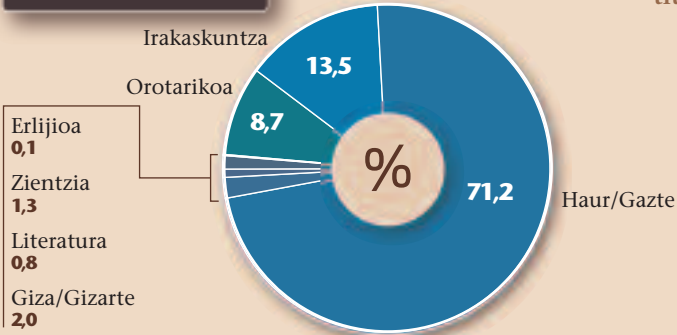
Kanpokoak

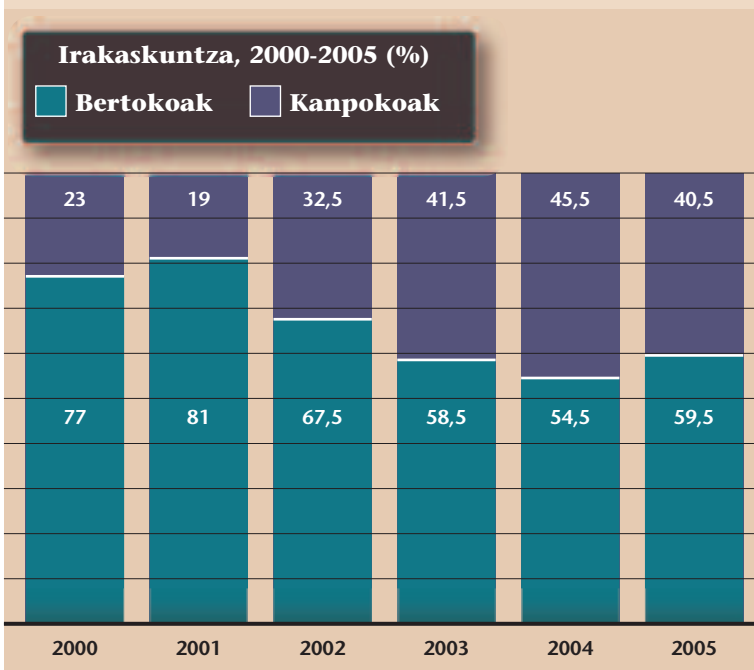
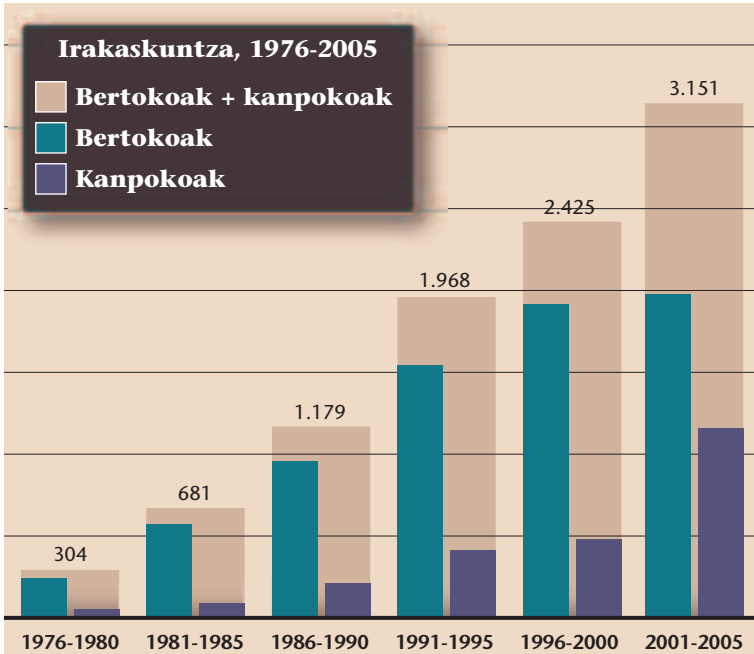
4.274
titulu

Koedizioa (b/k)

598
titulu

Argitaraldiak

Titulu asko, gehienak noski, lehen bizialdian hiltzen dira, hots, argitaraldi bakarrarekin, 30 urteotan 23.719 titulu hain zuzen ere. Horien ondoan badira asko, zorionez gero eta gehiago, beste argitaraldi bat edo gehiago dauzkatena: %25 edo 7.805 titulu.

Esan gabe doa berrargitalpenak ez duela esanahi bera lehen eta orain, 1976an eta 2005ean. Orain edizioa askoz errazago da teknikoki, biltegiak garestiago dira, merkatua hobeto ezagutzen da... eta hori guztia dela-eta doitu egin ohi da botaldi edo tirada bakoitza. Hori ukatu gabe, dena den, berrargitalpena beti da titulu baten arrakasta neurtzeko tresna egokia. Berrargitalpenak, izan ere, titulu baten bizitza luzatzea esan nahi baitu.

Argitaraldien mailaketa ageri da aurreneko taulan: taula horrek erakusten duena da argitaraldi maila bakoitzeko zenbat titulu atera diren 30 urteotan.

Hurrengo tauletan argitaraldi gehieneko titulu batzuk aukeratu ditugu, literaturakoak bakarrik, txiki eta handienak. Zerrendatik at uzten ditugu gainerakoak, horien artean edizio maila altua daukaten ikasmaterialak.

Argitaraldiak (1976-2005)

Argitaraldi bat.....	23.719 titulu
Bi argitaraldi.....	3.066
Hiru argitaraldi.....	1.502
Lau argitaraldi.....	913
Bost argitaraldi.....	623
Sei argitaraldi.....	438
Zazpi argitaraldi.....	302
Zortzi argitaraldi.....	228
Bederatzi argitaraldi.....	167
Hamar argitaraldi.....	135
11 eta 20 argitaraldi artean.....	353
21 eta 30 argitaraldi artean.....	32
31 eta 35 argitaraldi artean.....	5

Helduen literatura: 10 lehenak 2005ean

<i>Autorea</i>	<i>Titulua</i>	<i>Argitaletxea</i>	<i>Argitaraldiak</i>	<i>Lehen urtea</i>
Sagastizabal, Joxean	<i>Kutsidazu bidea, Ixabel</i>	Alberdania	35	1994
Zabaleta Urkiola, Inaki	<i>110. Street-eko geltokia</i>	Elkar	29	1988
Arretxe, Jon	<i>Ostegunak</i>	Elkar	26	1997
Irigojen, Joan Mari	<i>Babilonia</i>	Elkar	24	1989
Atxaga, Bernardo	<i>Behi euskaldun baten memoriak</i>	Pamiela	22	1991
Garate, Gotzon	<i>Izurri berria</i>	Elkar	18	1984
Zubizarreta, Patxi	<i>Eztia eta ozpina</i>	Alberdania	18	1995
Sarrionandia, Joseba	<i>Narrazioak</i>	Elkar	18	1983
Garate, Gotzon	<i>Goizuetako ezkongaiak</i>	Elkar	18	1986
Iturbe, Arantxa	<i>Ezer baino lehen</i>	Elkar	16	1992

Haur eta gazteentzako liburua: jatorrizko 10 lehenak 2005ean

<i>Autorea</i>	<i>Titulua</i>	<i>Argitaletxea</i>	<i>Argitaraldiak</i>	<i>Lehen urtea</i>
Ormazabal, Joxantonio	<i>Pernando Amezketarra</i>	Elkar	19	1981
Ormazabal, Joxantonio	<i>Kittano</i>	Elkar	18	1995
Mendiguren Elizegi, Xabier	<i>Irakasle alu bat</i>	Elkar	17	1995
Atxaga, Bernardo	<i>Bi letter jaso nituen oso denborra gutxian</i>	Erein	17	1984
Mendiguren Elizegi, Xabier	<i>Ezin da ipuinik asmatu ala?</i>	Elkar	16	1989
Iturralde, Joxemari	<i>Londresen nago aitonarekin</i>	Erein	15	1987
Ormazabal, Joxantonio	<i>Maripertxenta</i>	Elkar	14	1986
Ormazabal, Joxantonio	<i>Esaera zaharrak eta txiste berriak</i>	Elkar	14	1981
Mendiguren Elizegi, Xabier	<i>Patakori</i>	Elkar	12	1992
Atxaga, Bernardo	<i>Sugeak txoriari begirutzen dionean</i>	Erein	12	1984

Haur eta gazteentzako liburua: itzulitako 10 lehenak 2005ean

<i>Autorea</i>	<i>Itzulitzailea</i>	<i>Titulua</i>	<i>Argitaletxea</i>	<i>Argitaraldiak</i>	<i>Lehen urtea</i>
Jürgen Press, Hans	Iparragirre, Pilar	<i>Eskubeltz taldearen abenturak</i>	Elkar	19	1984
Gosciny, René	Tapia, Imanol	<i>Nikolas Txiki</i>	Elkar	17	1982
Rodari, Gianni	Ormazabal, Joxantonio	<i>Jolas egiteko ipuinak</i>	Elkar	14	1981
Balzola, Asun	Lertxundi, Anjel	<i>Indiana Jones-en zamarra</i>	Erein	12	1988
Gosciny, René	Agirre, Ramon	<i>Nikolas Txikiren oporrak</i>	Elkar	12	1983
Lyons, Pam	Mendiguren, Inaki	<i>Mutil arteko neska</i>	Elkar	11	1990
Gosciny, René	Agirre, Ramon	<i>Nikolas Txikiren errekreoak</i>	Elkar	11	1982
Orwell, George	Elexpuru, Juan Martin	<i>Abereen etxaldea</i>	Elkar	10	1982
Blyton, Enid	Azkune, Lazaro	<i>Bostak berriro Kirrin uhartean</i>	Elkar	9	1981
Nöstlinger, Christine	Mendiguren Bereziartu, Xabier	<i>Ingeles bat etxean</i>	Elkar	9	1991

TIRADAK
ALEAK

Iritziak urtez urte

Esan al daiteke merkatua galtzen ari dela euskal liburua?

Tituluen eboluzioa gora eta tituluen eboluzioa behera ibili naiz urtero, baina tiradaren isurialdea deskuidatu gabe. Zer gertatu izan da? Nola heldu tiraden azterketari informazio zehatz eta fidagarririk gabe? Mende berriarekin heldu nion zuzenki gaiari, Precisa azterketa etxearen datuez baliatuz, nahiz eta iruditu «puztuegiak» zeudela. Behin baino gehiagotan agindu ere egin dut tiraden azterketa bat. Ea ordu hori heldu den!

Tituluen gorakadak aipatzearekin batera maiz edo beti azaldu nahi izan dut datu horren garrantzi partziala. 1977ko lehen azterketan bertan nioen «tiradak ez doaz gora», horrek zer pentsaturik ematen zuela gaineratuz.

1983an ere galdetzen nuen «tituluak bai, baina tiradak?».

Hor egon da kezka beti, baina ezin sakondu, esan bezala, datu fidagarri ezagatik. Horren lekuan, beste nazioetakoak zeharbegiratzen nituen. Nagusiki ageri zen joera tiraden jai-

tsierarena zen. Arrazoietakoa bat teknikoa zen seguruenik, alegia, teknologiaren erraztasunengatik botaldiak egokitu daitezkeela orain; baina aztertzaileen arabera baziren beste faktore batzuk, nagusiagoak, hala nola, tituluen inflazioa, merkatuaren saturazioa eta liburuaren kontsumo murrizketa.

Arrazoiak arrazoi, ondorioa nabarmena zen, latza, tiradak egunez egun txikiagoak ziren. Eta horrekin lotuta zetorren nire galdera: eta euskal liburugintzan? 2000. urtean Precisa-ko datuak esku artean hartu nituenean, errealitate horixe bera konstatatu genuen. Eta hurrengo urteetan beste hainbeste, larritasun handiagoz, bi motiborengatik: bat, jaitsieraren erritmoa moteldu barik bizituz zihoalako; eta bi, jaitsiz-jaitsiz berehalako batean aurkituko garelako errentagarritasunik batere gabe.

Oker ez banago, tituluko ale kopuruaren murrizketa da sektorearen kezka nagusia ez bada, larrietako. Badu motiborik larrituta egoteko. Bi kalte nabarmen dakartza horrek: bata, ekonomikoa; eta bestea, ez bigarrena, kulturala.

Betidanik baxuak ziren tiradak laster errentagarritasunik ezaren ertzean aurki daitezke, eta orduan akabo edizioa.

Galera kulturala ere begien bistakoa da, ale kopurua gutxitzen bada, liburuaren demokratizazioak atzerapausoa ematen baitu: liburu, gero eta esku gehiagotan jarri ordez, minoritario bihur daiteke.

1983

Ale gutxiago

Optimismoari draga jarriz, eta liburuaren osasun-termometroa irakurketa dela jakinik, erants dezadan ez dakigula gauza handirik irakurketari buruz. Titulu gehiago ateratzen da, hori bai, baina tiradak ere handiagoak ote? Alegia, biztanleko liburu-eskaintza handiagoa ote gaur? Hori bait da inportantea. jakin ez dakit, informazio-iturri fidagarrien faltaz. Ditudan zeharkako eta zatikazko informazioekin uste dut ti-

tuluen gorakada honek ez duela berdinek izan aletan. Bestalde, Rafael Callejak dioena: «Hay, que considerar con cierta cazorra cautela las cifras que afectan a la edad de las señoras, a la renta de los ricos y a la tirada de los libros y periódicos».

2000

Tiradak behera

Ez daukat berri zuzenik eta ezin ba jakin zertan den justu-justu titulu bakoitzaren tirada edo ale-kopurua. Denek diote beheranzko joeran sartuta daudela. Baina ez dakigu zein tamainatan dauden gaur eta egonkortasun puntuan ote dauden edota aldapa behera egin behar duen oraino, eta noraino.

Iaz aipatu nituen Precisa azterketa etxeak zabaldutako zifrak, niretzako altuegiak. Aztertzaile hauen arabera batez besteko tirada 3.453 zen 1998an. Nahi bai. Joxemari Sorsek aipatzen zuen batez bestekoa uste dut errealitateari egokituagoa dela, 2.000 ale ingurukoa, alegia. Ikasmaterialak eta haur eta gazteentzako liburuak hortik gora lebilzke, eta zifra horretatik behera liburu soziokulturala eta literatura. Editorialen laguntza banu, gustura ekingo nioke tiraden ikerketari, erraz egin daitekeela uste baitut.

Gureak ez baina beste batzuen zifrak ezagutzen ditugu: Frantzia tituluko 8.262 ale botatzen dira; Italian, 5.132; eta Espainian, 3.760 ale. Bada alderik kultura batetik bestera. Frantzia titulu bakoitzari Espainiakoaren bi halako probetxua eta gehiago atera ohi zaio. Harrigarria eta inbidiarria da hori.

Kopuru diferentzia horiek argigarriak dira edizioaren «funtza edo egia» ezagutzeko. Baina kezka ez dator diferentzia horretatik, baizik eta ale kopuruak duen etengabeko behera-joretatik. Titulutan gora doa liburugintza, bai, baina ale kopurutan behera. Frantzia, esaterako, 1980tik hona, 14.702 aletik 8.262 alera jaitsi da. Urte asko daude tartean, bai, baina izugarria da jaitsiera. Eta horrek biziki kezkatzen ditu editoreak. Espainian zifra gorenak beti izan dira apalagoak, eta jaitsiera ere ez da hainbestekoa, baina izan bada, eta ez txikia: 1990ean titulu bakoitzeko 5.104 ale atera ohi ziren eta hamar urte beranduago titulu batek 3.760 ale ditu.

Zer dakar honek? Deskuidatuz gero titulutan irabazten duguna edo gehiago gal dezakegula aletan. Eta hortaz, eskaintza editoriala hazkunderik gabekoa izan daitekeela. Espainiako kasua lekuko: titulu gehiagorekin ale gutxiago atera ohi da azken urteotan; 1998an 256.569 ale atera ziren Espainian, eta 2000. urtean 233.962 ale atera dira, nahiz eta bi mila titulu gehiago kaleratu. Azken batean, titulu gehiago bai, baina eskasagoa da eskaintza editoriala. Bistan da gero eta probetxu gutxiago ateratzen zaiola liburu bakoitzari, guztion kaltetan.

Berriz diot ez dakigula zehatz-mehatz zertan garen euskal liburugintzan, eta pena da. Datu zehatzen faltan, inpresioak dira nagusi bazterretan.

Tiraden murrizketa liburuaren krisiarekin, euskal liburuaren beherakadarekin lotuko du agian norbaitek. Edozein aitzakia aski izaten baita alderdi negatiboak aupatzeko. Libelo edo Garizumako predikuen tonu handiusteko eta guzti. Azterketen lekuan ikuspegi kritiko eta apokaliptikoa bada, hobe. Horrek du orain estimazioa. Inpresio eta bizikizun subjektiboak errealitate objektiboen pare altxatzen dituzte gainera, norbere frustrazioak ere gizarte porrot bihurtzen dituzte. Titulu asko ateratzen badira, puztuegia dago euskal liburugintza. Tiradak murrizten badira, hondamendi bidean dago euskal liburugintza. Durangon norbere liburu saltzen ez bada, ez da libururik saltzen Durangon. Euskal edizioak, berezi-berezia, bitxia, txikia eta politta ez bada, ez du batere interesik; normala ez bada, marjinala da. Beti gaizki.

[...]

Tiraden murrizketak seguru baduela irakurketaren krisiarekin zerikusirik, seguru. Baina arrazoi askoz gehiago ere badaude tiraden murrizketa esplikatzeke orduan, teknologiarri dagozkionak, bai fotokonposaketan edo inprimaketan eta baita ere eskariak eta banaketa antolatzeke orduan. Argitaletxeen inbertsioen errotazio etengabeak eta finantziazio-kostuen apaltzeak ere badu zeresanik. Hori bai, tiraden murrizketak badu liburuarentzat ondorio zuzen-zuzen eta txar pare bat: titulu berria ez da iristen ahal saltoki guztietara; eta bi, fondoko liburu presentzia galduz doa

egunez egun, etengabeko nobedadeek agintzen duten merkatuan.

2001

Sektorearen kezkak

Titulu kopurua bi puntutan jaitsi izana ez da berez kezka-garria. Baina aitortu behar da produkzioaren maila altu horrek errealitate gordinagoak ezkuta ditzakeela. Aipatu dugu bat eta da edizio-agente txiki asko egon ez balira, modu nabarmenean jaitsi zitekeela edizioa. Edizioa sostengatzen duten handiek frenatu izana bada esanguratsua.

Liburugintzaren sektorea kezkatuta badago egongo da motiborik. Gehiago jakiteko salmentaren informazio zehatza beharko genuke. Tiradak zenbatekoak diren, esaterako. Eta salmentaren gorabeherak nola joan diren.

Tiradak beheranzko joerarekin aspalditik datozela gauza jakina da. Joera nahikoa orokorra da beheranzkoa, antza denez. Espainian, esaterako, urtetik urtera ale gutxiago atera ohi da: 1998an 4.246 alekoa zen batez besteko tirada eta 2001. urtean 3.496 alekoa da. Etengabea da jaitsiera, aurreko urtetik ere 7 puntu jaitsi baita jada beste hainbeste jaitsia zen espainiar edizioko tirada.

Euskarazko liburuaren tiradaren berri jakiteko iturri bakarra dugu, Precisa azterketa etxea. Oraindik publikatu gabeko duen txostenean datu hauek azaltzen ditu:

<i>Liburu mota/Urtea</i>	1999	2000	2001
Literatura	1.433	1.837	1.649
Haur/gazteentzakoak	2.606	2.411	3.220
Irakaskuntza ez unibertsitarioa	4.321	3.476	2.753
Lib. unib. + Zientzia	2.240	645	848
Giza/gizarte zientziak	1.254	10.156	1.239
Liburu praktikoa	3.360	5.804	2.196
Dibulgaziokoa	2.661	6.109	4.664
Hiztegiak/Entziklopediak	5.645	5.103	4.469
Batez bestekoa	3.136	2.902	2.920

Atalez atal begiratu gero badira zifra harrigarriak. Liburu praktikoa eta giza/gizarte zientzietakoetan zera gertatzen

omen da, diote Precisakoek, titulu gutxi direla eta botaldi oso desberdinekoak izan daitezkeela. Harrigarria da, baita ere, haur eta gazteentzako liburuaren tirada igo izana, ezpadaze kolorezko liburu gehiago atera delako. Zernahi gisaz, bada gauza bat argi eta garbi gelditzen dena hemen eta da tiradaren beheranzko joera hori, batez bestekoan ikusten dena, eta atal batzuetan are nabarmenagoa dena.

Zehaztasunetara joz, atal bakoitzaren barruan liburuak eta liburuak bereizi beharko genituzke, gainera. Literaturan, esate baterako. Ez dira tirada berdinak egiten narratiban, olerkian, saioan. Are gehiago: ezta generoaren barruan ere: gaur egun, zorionez, autorearen sona, edo sari eta bekaren eragina edota kanpoko bestelako gertakarien isla modu esanguratsuan sumatzen da liburuaren salmentan. Gustatu ala ez, irakurlego normalizatua dugun seinale da inpultsoz erostea, kanpainetan, eskaintza berezietan.

2004

Errentagarritasun ezaren atarian?

Galdera moduan formulatzen dut nik hemen baina uste dut editoreek galdeikurra kendu egingo lioketela.

Urteak daramatzat seinalatuz, eta inoiz azpimarratuz, ez itsutzeko, eta gutxiago norbere buruari iruzur egiteko, optimismoaren laino txurietan ez galtzeko alegia, tituluak gora doazela eta. Joera kontrajarri batean baitago liburugintza aspaldi, gurean eta inguruko kulturetan: tituluak gora joan bai baina abiada handiagoan tiradak behera. Eta ondorioz eskaintza editorial gutxiago biztanleriarentzat, esan nahi baita, balizko irakurle gutxiagorengana iristen direla tituluen aleak. Azalpen bat baino gehiago daude hori adierazteko, baina niri interesatzen zaidan kontu bakarra orain zera da, azken batean eskaintza editorialaren murrizketa kuantitativoa dakarrela horrek.

Dinamika horrek gurean bestelako konnotaziorik ere badu, gainera. Tirada eta ondoriozko ale-kopurua jaitsi eta jaitsi doazenez, noiz arte jasan dezake egoera hori euskal editoreak? Noraino jaitz daitezke tiradak? Susmoa dut errentagarritasunik ezaren atarian dagoela euskal edizioa. Euskal

edizioa behintzat. Tendentzia berbera izanik ere ez baitira berak euskarazko eta inguruko erdaretako argitalgintzaren baldintzak. Bestelako merkatuarekin jokatzeko dute hauek, bestelako tirada maila batean dabilta eta bestelako baliabideak dauzkate editoreek. Eusteko, irauteko, jaisteko marjina daukate hauek, eta ez hainbeste euskal editoreek. Euskal edizioa, berriz diot, inflexio-puntu batean aurki daiteke, nahiz eta hori editoreek esan behar duten, nik baino informazio zuzenagoz.

Arrisku hori agerian jartzeko, edizioan gauzatzen ari diren tendentzia nagusi horiek aztertuko ditut hemen. Eta horretarako Precisa azterketa etxearen informazioa erabiliko dut. Informazioaren koherentziatik oso-osoan hartuko ditut datuak, nahiz eta badudan zalantzarik informazio batzuei buruz. Izan ere, tituluetan kopuru desberdina dugu haiek eta nik. Eta horrezaz gainera, uste dut Precisa ematen dituen tiradak puztuta daudela, puztuta jaso dituelako seguruenik. Nire iturrien arabera batez besteko tirada gaur bertan 1.600 inguruan dabil.

Eskaintza editoriala elkarri jositako hiru osagaiz hornitzen denez, ondoren hiruak ikusiko ditut: tituluak, tirada, ale-kopurua.

a) Tituluaren eboluzioari erreparatzen badiogu, zenbait urtetako gorabehera txikiak salbu, ez da krisirik ikusten. Nik Precisa baino titulu gehiago ematen dut, 300 bat gehiago, baina joeretan berdintsu gabilta. Precisa datuetan ere azken bost urteotan ez dago jaitsierarik.

b) Tiradaren eboluzioan dago gakoa. 2000 urteko euskal liburuaren batez besteko tirada 2.900 bazen, 2004an 2.211 da. Ez da bat-batean apaldu, baizik eta urtez urteko joera negatiboa da. Kontua da orduan baino ia 700 ale gutxiago plazaratu ditugula orain.

Batez besteko tiradaz ari garenean, ezin da ahaztu badirela liburu motak hortik behera daudenak. Precisa horien artean jartzen ditu literatura, haur eta gazteentzako liburua, liburu unibertsitario nahiz zientziazkoa eta giza eta gizarte alorrekoa. Batez bestekoa igo hiru liburu motek igotzen dute euskaraz: ikasmaterialgintzakoek, liburu praktikokoek eta

hiztegi eta entziklopediek. Jakina da deus gutxi publikatzen dugula euskaraz liburu praktikoan sailean, askorik ez entziklopedietan. Igoera bultzatzeko gelditzen zaigun bakarra testuliburu edo eskola liburu da. Bistan da, hortaz, gainerako ekoizpena neurri handi batean liburu honetako etekin ez elikatzen dela. Eman dezagun orain liburu mota hau krisiak jota gelditzen dela Hezkuntza Sailak har ditzakeen neurriengatik. Ez dut zertan azpimarratu horrek dakarkeen hondamendia euskal edizioan.

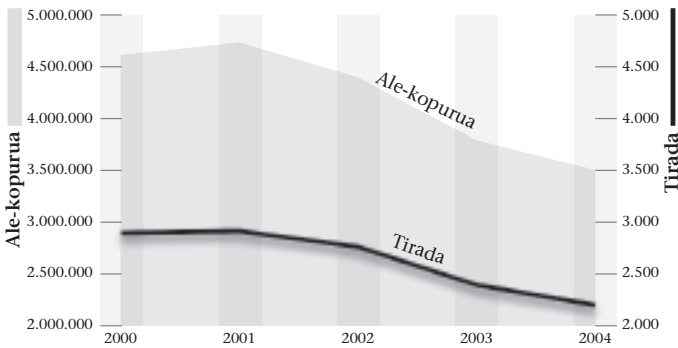
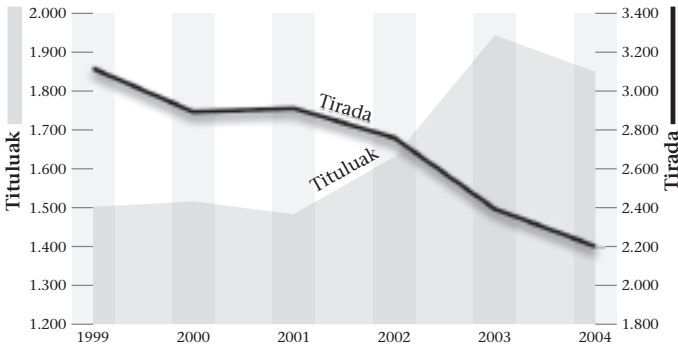
c) Ale-kopuruaren eboluzioa, bistan da, beste bien konbinaketa edo konportamenduaren ondorioa da. Jakina da, hortaz, emaitza. Precisaren informazioaren arabera, 2000 urtean euskaraz 4.611.487 ale zabaldu ziren guztira. Eta 2004 urtean 3.502.182 ale. Kontuak eginda, 1.109.305 ale gutxiago zabaldu dira. Galera ez da huskeria. Izugarria da bost urtetan euskal liburuak galdu duen ale kopurua: ia-ia lautik bat gutxiago plazaratzen da.

<i>Urtea</i>	<i>Tituluak</i>	<i>Tirada</i>	<i>Ale kopurua</i>
2000	%100	%100	%100
2001	97,9	100,6	102,6
2002	109,6	95,4	95,3
2003	128, -	82,8	82,1
2004	121,8	76,2	75,9

Iturria: Precisa.

Berriz diot aurreraxeago esandakoa: ataka gaiztoan dagoe la euskal liburugintza alderdi ekonomikotik, merkatuan in-tzidentzia galtzen ari delako hain zuzen. Ez dakit zein mai-lataraino jaits daitezkeen tiradak, baina askoz gehiago ez, errentagarritasun minimoari eutsi nahi bazaio. Liburu defi-zitarioen kopurua handituz badoa eta ez-defizitario diren eskola liburu batzuk baztertzen badira, nola bizi? Adminis-trazio publikoaren diru laguntzetatik? Beste neurri batzuk hartu ezean, ahulduz joango dira liburugintzako profesio-naltasuna eta industria kulturalak.

Ale gutxiago merkaturatzeko joera hau larria da kultural-ki ere. Gizartean indarra galduz doala esan nahi du, bere eragina urrituz doala, geroz eta jende gutxiagorengana ari dela iristen.

Arestian aipatu dudan konklusio berera nator atzera: joera hau arriskutsua da, eta tituluaren gorakadak ez du konpensatzen beste aldetik dagoen galera. Joera arriskutsua dela jakinik ere ez dakit zenbateraino den larria, baina nire ustez behinik behin larriki kezkatzeko modukoa bai. Larritasunaren sakona sektoreak baloratu beharko du.

2005

Liburuko 900 ale gutxiago merkatuan

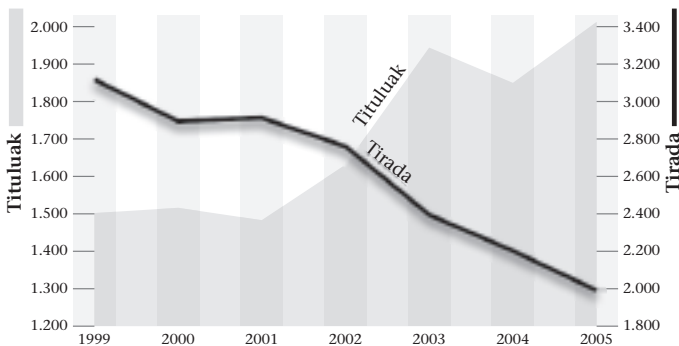
Ezaugarri finkoa da hau ere, bai munduan eta bai gurean. Han eta hemen joera bera izanik ere, ondorioak ez dira berdin-berdinak leku guztietan. Jakin badakigu Frantzia eta Espainiako tiradak ere garai batetik hona erdira etorri direla, baina haiek orain ere 7.800 eta 4.600 aleko tiradak dauzkate, hurrenez hurren. Jaitsiera hori kezka bizi dute arduradunek.

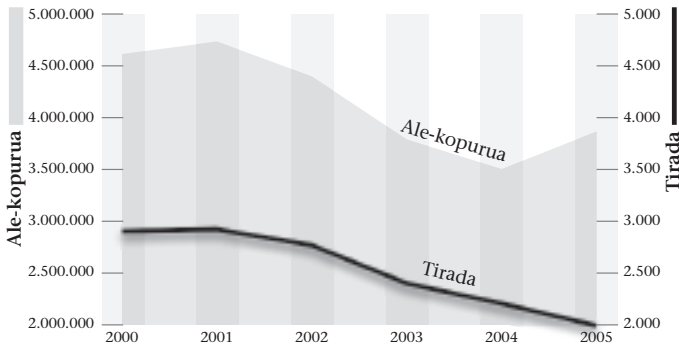
Joera, berriz diot, gurean ere bera da, baina zifrak askoz baxuagoak. 2000ko edizioan batez besteko tirada 2.900 ale omen zen. Eta 2005ean 2.000koa da. Liburuko 900 ale gutxiago banatzea ez al da esanguratsua bezain kezkarria?

Gurean 2.000 aleko tirada asko ala gutxi den ez dakit. Zifra hori, gainera, «batez bestekoa» da, eta nork ez daki maila horretaraino igotzeko tira egiten dutenak ikasmaterialak direla eta horien ondoan liburu praktikoak eta hiztegi eta entziklopediak? Aurrenekoak, ikasmaterialak, «merkatu gaitibu»-ra doaz, eta besteak ez dira ugari. Esan gabe doa, hortaz, zifraren maila horretatik behera, oso behera, daudela beste batzuk, hala nola, helduen literatura (1.019 ale), haur eta gazte literatura bera ere (1.924 ale), giza eta gizarte zientzietakoak (1.178) eta berdin zientzia edo teknikari dagozkionak (1.178). Ikasmaterialen tiradizoa desagertzen bada, zein litzateke batez bestekoaren kopurua? 1.200?, 1.000?, 700? Eta errentagarri al da hori? Baldintza horietan mantendu al daiteke editorearen profesionaltasuna?

• *Ale gutxiago merkatuan*

Tirada txikiagoak egitea ekintza editorial hutsa izan liteke, hau da, teknologia berriek erraztuta edizioak momentuko eskarira doitzen direla. Baina ez da hori bakarrik, tamalez. Ez da hori batez ere, tiradak murrizten diren hein berean ez baitira biderkatzen berrargitalpenak. Dakigunez, tiradak murriztu dira, bai, baina deboluzioak ez dira desagertu. Gure kasuan tiraden jaitsierak arrazoi nagusi bat dauka: merkatuan gutxiago saltzen da. Ez da ahaztu behar, gainera, nobedadeen erdiak eta gehiagok itzulketa edo deboluzioa izan ohi dutela.

Aleen murrizketaren datuak hor daude: baldin 2000 urtean 4.611.487 ale zabaldu baziren (ekoitzi behintzat), 2005ean 3.787.000koa da urteko ale-kopurua. Hau da: 824.500 ale gutxiago bost urteren buruan.

Errealitate hori guztiz kaltegarria da enpresarialki zein kulturalki. Editore profesionalaren lana eteteraino irits liteke ale-murrizketa hori. Eta kulturaren ikuspegitik ere oso ezkorra da, azken batean eskaintzaren demokratizazioa baita gutxitzen dena, esku gutxiagotara iritsiko baita euskal liburua.

Gaurko talaiatik

Inkesta

Liburu honi begira azterketa sakonagoa egin nahi izan dut, ustezko informazioei eta bestek ziotenei behingoz zifra zehatzaagoak jartzeko asmoz.

Artez edo zuzen iturrietara jotzea bezalakorik ez dago hola-lakoetan, eta hori egin dut. Ekoizleei zuzendu natzaie, argitaratzaileei, zein den batez besteko tirada galdetuz.

Urteko ehunetik gora izanik libururen bat kaleratzen duten agenteak, atera kontuak zenbat lirakeen 30 urteotakoak. Ezin bada denengana zuzendu. Gaur egunekoan artean «etxe argitaratzaile» kontsidera daitezkeenengana zuzendu naiz, eta arestian aipatu dudana bezala, nahiz eta ez ditudan guzti-guztien erantzunak jaso, balekoa da eskuratutako informazioa, nagusiek erantzun baitiote inkestari. Merkatuko zirkuituan (irakaskuntza barne) banatzen diren tituluen %78,2 hartzen dute erantzuna eman duten argitaratzaileek. Tirada normalizatuaren proportzioa are handiagoa da.

Tiradaren batez bestekoak eskatu dizkiet, modu zehatzean baina barne sekreturik altxatu gabe emateko moduan.

Metodologia

Hona edukiak puntuz puntu:

- *Urtealdiak*. 30 urte asko dira banan-banan ikertzeko. 30 urteok aztergarri egiteko bost urteka banatu ditut liburu honetan. Tiradaren datuak jasotzerakoan ere bai.
- *Argitaraldiak*. Lehen argitaraldia eta berredizioa bereiziz eskatu ditut erantzunak. Tiradetan zerikusi zuzena baitu argitaraldiak.

- *Liburuaren tipologia.* Zertan esanik ez da liburu motatik liburu motara alde handia dagoela salmentan bezala ekoizpenean. Zazpitan banatu ditut liburuak: narratiba eta olerkia literaturan, bi; haur eta gazteentzako liburua; irakaskuntzako liburua; hiztegi eta entziklopediak beste multzo batean; «liburu praktikoa» da seigarrena eta zazpigarrena da «bestelakoa».

Bai «liburu praktikoa» eta bai «bestelako liburua» ere sail irekiak dira, oso irekiak, eta erantzule guztiek ez dute agian liburu mota bera sartu sail berean. Nik neuk bada-
kit zein liburu sartu ditudan bakoitzean, baina ezin neza-
ke esan editoreek berdin egin dutenik. Liburu praktikoa
sartzen ditut: literaturako beste generoak, aisia liburua,
historia, etab. Eta «bestelako» liburuan doazke giza eta gi-
zarte zientzietakoak eta liburu kulturala oro har.

- *Liburu arrakastatsua versus arrunta.* Zalantza handiak izan ditut nola izendatu, baina ez dut hoberik aurkitu. Ongi ulertu dute editoreek zer galdetzen nuen, alegia, titulu batzuek (gaiagatik, autoreagatik, promozioagatik edo dena delakoagatik) salmenta espektatiba handiagoa dute beste batzuek baino, ezta? Bada horixe. Bestela esan, jakin nahi nuena da zeintzuk diren liburuen «zerua» eta «zorua», hau da, gehien botatzen dena zenbat den eta zenbat normalean argitara ematen dena.

Batez bestekoa ateratzeko beharrezkoa nuen biak jakitea. Baina ez hori bakarrik. Jakin beharra dago zenbat diren bakoitzeko, zenbat arrakastatsu eta zenbat arrunt, ez baitira erdiz erdi. Proportzioka banatu ditut batzuk eta besteak, diferente gainera liburu moten arabera. Horrela iritsi naiz batez besteko hauetara.

Argitaletxeekin kontrastea

Jakin behar nuen, azkenik, batez besteko tirada horiek errealak diren ala ez. Nola jokatu? Lau argitaletxetako datuekin alderatu ahal izan ditut. Lau argitaletxe, bi handi, bat

ertaina eta laugarrena txikia. Argitaletxe horietan sukalderraino sartu naiz, neuk maneiatu ditut datuak, eta ez lagin gisa baizik eta unibertso osoa. Hainbat doikuntza egin ditut informazio berriaren arabera.

Metodologia urratsez urrats azaldu nahi izan dut, uste baitut liburuaren eboluzioa deskribatzea helburu duen proiektu anbiziotsu honek zimentarri sendoak dituela. Argitaletxe bakoitzak ez du bere burua ehuneko ehun errekonozituko kasu guztietan, tarteko baitira politika editorialak, baina emaitza orokorra guztiz fidagarria delakoan nago.

Baina zertarako da garrantzizkoa tiraden berri izatea?

Eskaintza editoriala

Tiradak ezagutzea ez da berez inportantea, ez bada eskaintza editoriala zenbatekoa den jakiteko.

Eta argitalgintzaren osasunaren termometro gisa, hori ere bai.

Eskaintza editoriala zer den? Euskal argitaratzaileek merkatuan jartzen duten liburuaren zer-nolakoa den eta zenbatekoa.

Bi faktore gurutzatu behar dira horretarako: batetik, zer liburu mota eman den argitara; eta, bestetik, tituluko zenbat argitaratu den. Bigarren puntu hori batez besteko tiradari esker dakigu orain. Zer eta zenbat argitaratu den, bestalde, nire datu-base bibliografikoan daukagu eskura. Biak elkar-tuz iritsi gara ondoko taula eta grafikoetan agertzen den informazioa osatzera.

Hona iristea nuen helburu, orain baino lehen ere, hau da, eskaintza editoriala zehaztea, horrela bai baitakigu liburu tipo bakoitzak aldi desberdinetan zenbateko presentzia soziala izan duen. Asko hurbiltzen gara, horrela, liburuaren kontsumoa ezagutzera. Besterik da irakurketarena.

Eginkizun dira biak, kontsumoaren ezagutza eta irakurketaren azterketa fidagarria. Aurrenekoa, kontsumoaren azterketa, Behatokitik egingarri ikusten dut, noiz ez badakit ere, urte gutxi barru.

Hiru aldagai aipatu ditugu oraintxe: titulua, tirada, alea. Hirurak elkarren ondoan alderagarri jarrita ondo baino hobeto atzeman edo ikus daitezke liburugintzaren joerak, gero grafikoetan mamiturik ageri direnak.

	<i>Tituluak</i>	<i>Aleak</i>	<i>Tirada</i>
Narratiba	11	8,7	1.829
Olerkia	2	1,3	1.071
Haur/Gazte	24	24	2.233
Irakaskuntza	29	41	3.158
Hiztegia/Entzik.	1	1,2	2.333
Liburu praktikoa	8	6,6	1.633
Bestelakoa	25	17	1.250
	100	100	

Tirada hirugarren ilaran jarri dugu, tituluen eta aleen arteko berdintasun/desberdintasunak hobeki atzeman daitezzen. Esaterako, diferentzia bat nabarmena da irakaskuntza liburuan aurki daitekeena: titulu produkzioaren %29 suposatzen du, baina ale-kopurutan %41 da. Tiradan dago galkoa, zertan esanik ez da.

Diferentzia nabarmen hori aparte, gehien-gehienak paretsu dabilta, puntu bat edo beste behera aleetan, egia esan. Pare-parean dagoena haur eta gazteentzako liburua da. Eta ale produkzioan zortzi puntu galtzen dituen, «bestelakoa» saileko liburua dugu, liburu kulturala.

Tiradak: gaiak eta garaiak

Ondoko emaitza hauek aurten bertan, uda aurretik, euskal editoreei egin nien galdeketa batean dute oinarri. Erantzunak aztertu, bateratu eta zenbait argitaletxeren bahetik igaro ondoren eratu dut ondoko taula.

Taula honek bere soiltasunean argi eta garbi azaltzen du euskarazko liburuen botaldiak nondik ibili diren 1976tik honako bidean. Susperraldi bat edo beste tartean egon bada ere, oro har esan daiteke aldapa behera joan dela tirada, eta txarrena da ez dakigula noiz eta non geldituko den, nahiz eta badirudien jaitsiera moteldu egin dela, hainbat alorretan bederen.

Joera edo tendentzia orokor horretan badira aldeak liburu tipo batetik bestera, edo aldi batetik bestera. Gaiak eta garaiak desberdindu behar dira, taulan agertzen den bezala.

Gaietan begia jarriz eratu dugu bigarren taula bat (tiradak 1976-2005). Taula horrek erakusten du gai bakoitzaren balantzea-edo, 30 urteko bidean zer galdu den, zer irabazi den. Grafikoetan zehaztasunez agertuko dena, laburbildurik ageri da hemen. Zer komentatu ugari ematen du taulak. Nik puntu bat bakarra aurreratuko dut, niretzat ezustekoa: bidean ale gehiago galdu ditu berrargitalpenak lehen edizioak edo nobedadeak baino, dezente gehiago. Hau da, tiradak murriztu egin dira bai nobedadeetan eta bai berredizioan, baina uste nuenaren kontra nobedadeetan baino gehiago berrargitalpenetan. Besterik da, nahiz eta osagarri den, berrargitalpenak asko ugaritu direla. Hala ere, aletan liburugintzak izan duen hazkundera gehiago dagokio nobedadeko liburuari berrargitalpenari baino. Hau ez, hau ez da ustekabea niretzat, nahiz eta zabaldua dagoen lehen edizioan galtzen dena berredizioak errekueratzen duelako ustea. Neurri batean bakarrik da horrela.

Edizio motak duen garrantzia dela eta, ondoko aurkezpen guztietan bereizita ematen ditugu lehen argitaraldia eta besteak.

Tiradak liburu-mota eta urtealdika (1976-2005)

	1976-1980		1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005	
	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.
Narratiba	1.700	1.500	2.800	2.300	2.700	2.500	1.800	1.600	1.600	950	1.600	900
Olerkia	1.200	1.000	2.100	1.000	1.700	1.000	1.200	700	1.000	650	800	500
Haur/Gazte	3.900	2.000	3.400	2.900	3.400	2.300	1.900	1.200	1.900	1.000	1.900	1.000
Irakaskuntza	3.500	3.000	3.000	4.000	3.500	3.500	3.400	3.000	3.200	2.600	3.000	2.200
Hiztegia/Entzik.	2.000	5.000	2.000	1.000	1.500	800	3.500	3.500	2.500	2.000	2.800	1.400
Liburu praktikoa	3.000	1.500	3.000	1.200	1.700	1.500	1.500	1.000	1.500	1.100	1.500	1.100
Bestelakoa	2.000	1.000	2.000	1.000	1.800	1.200	1.200	750	1.300	750	1.200	800
Batez bestekoa	2.471	2.143	2.614	1.914	2.329	1.829	2.071	1.679	1.857	1.293	1.829	1.129

Tiradak (1976-2005)

	<i>Nobedadeak</i>		<i>Berrargitalpenak</i>	
	<i>Indizea</i>	<i>Aldea aletan</i>	<i>Indizea</i>	<i>Aldea aletan</i>
Narratiba	- 6	- 100	- 40	- 600
Olerkia	- 33,3	- 400	- 50	- 500
Haur/Gazte	- 51,3	- 2.000	- 50	- 1.000
Irakaskuntza	- 14,3	- 500	- 26,6	- 800
Hiztegia/Entzik.	+ 40	+ 800	- 72	- 3.600
Liburu praktikoa	- 50	- 1.500	- 26,6	- 400
Bestelakoa	- 40	- 800	- 20	- 200
		- 4.500		- 7.100

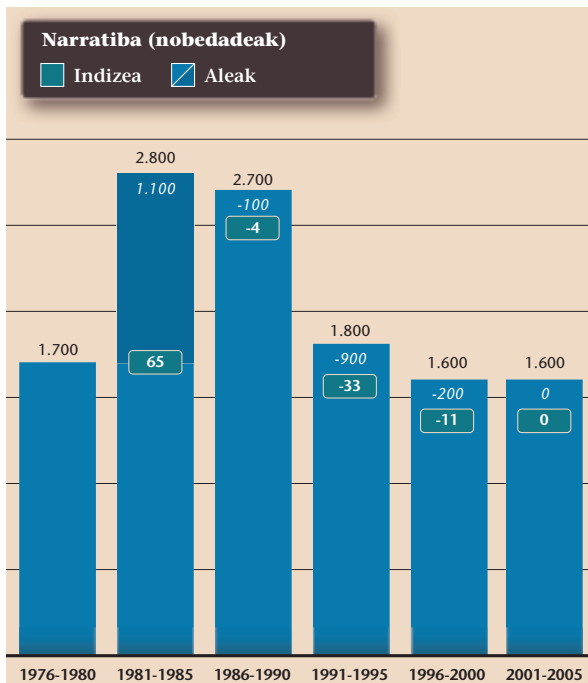
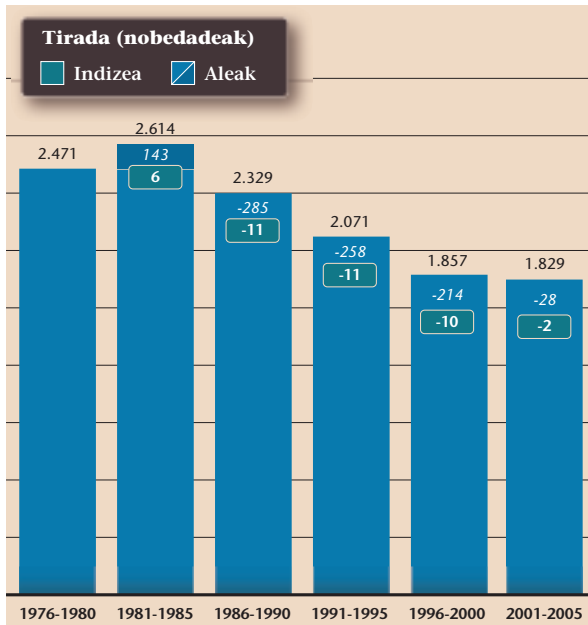
Tiradak nobedadeetan

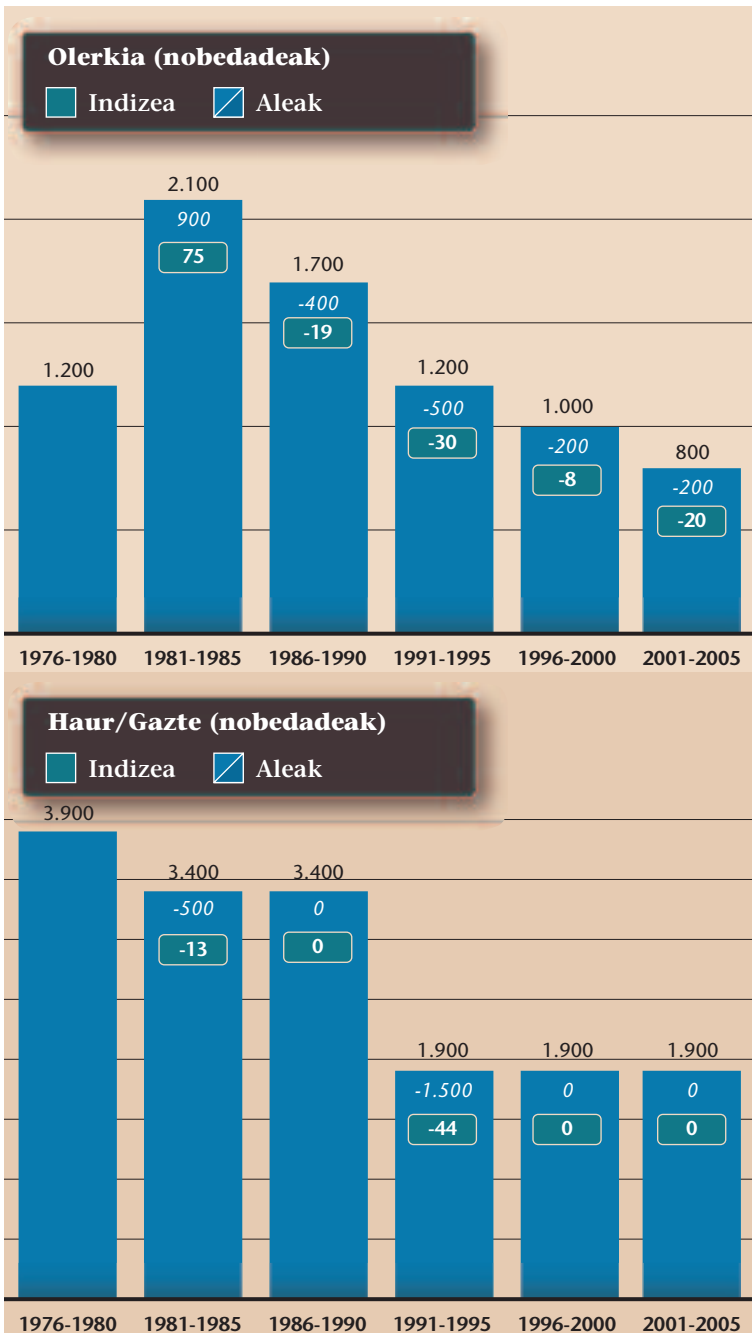
Banan-banan, liburu motaren arabera, jarrai genezake tiradaren eboluzioa. Urtealdi bakoitzean markatzen da indize gisa eta zenbaki absolutuetan zein izan den tiradaren gorabehera. Egia esan, gora baino gehiago izan da beherako bidea. Baina arestian esan duguna errepikatuz, ez da kasu guztietan une berean gertatzen, ez eta kopuru bera aldatzen batetik bestera.

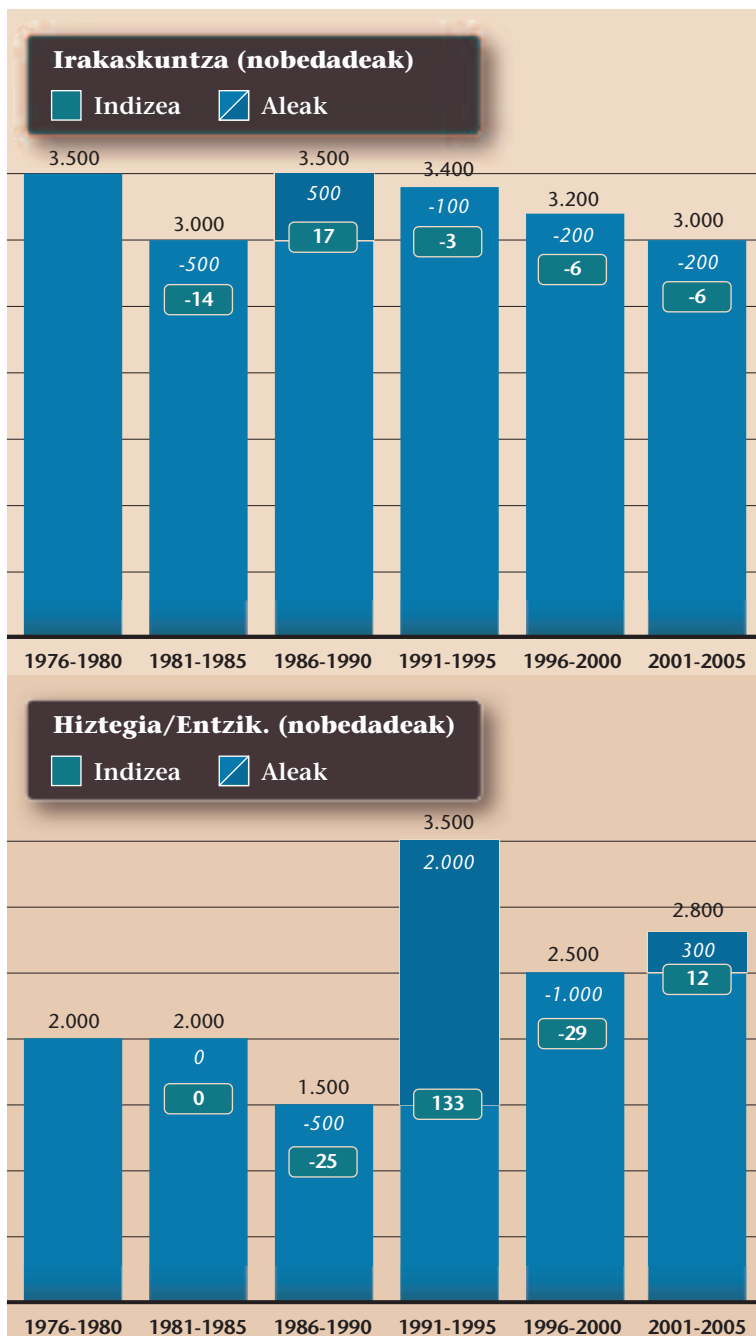
Batzuek asko galdu dute, eta besteek ez horrenbeste. Gutxien galdu duena literatura izango da, eta gutxien-gutxiena narratiba. Ikasmaterialek ere ez dute asko galdu. Galdu bari irabazi egin dutenak hiztegi eta entziklopediak dira. Baina horiek azalpen berezia behar dute, sarri ekintza editorial bereziak izan ohi direlako.

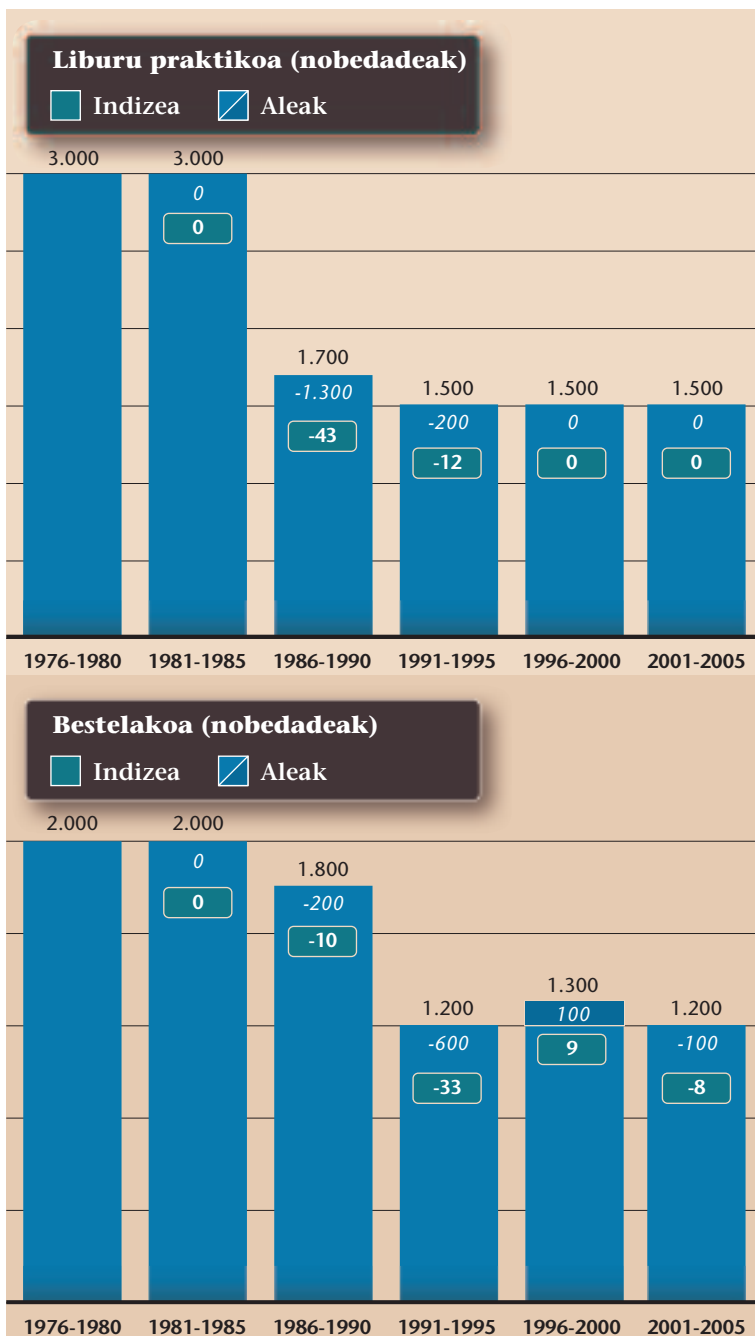
Beheranzko bide hori, salbuespenak salbuespen, ez da koiunturala. Joera da, joera, etenik gabe gertatzen dena, eta gainera modu dosifikatuan. Merkatuaren egoerari, aldaketa gertatu ahala, egiten zaion doikuntza ematen du. Liburu mota batzuek 80ko hamarkadatik hartu dute beherako joera hori. Hamarkada horretan, hala ere, susperraldirik ere badago, hurrengoan ez bezala. Hurrengo hamarkadan, bigarren doikuntza bat egiten delakoan nago, merkatuari gehiago begiratu eta lehiakide berriak plazaratzen direnez zenbaitek birkokatu beharra dute.

TIRADAK. ALEAK

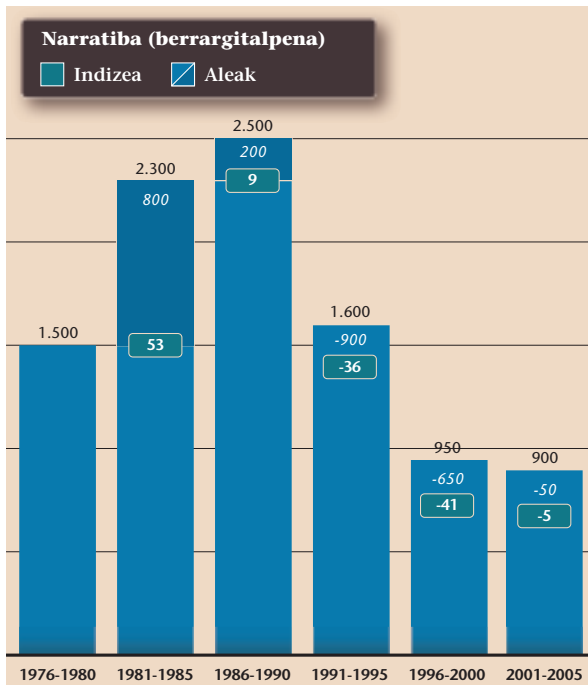
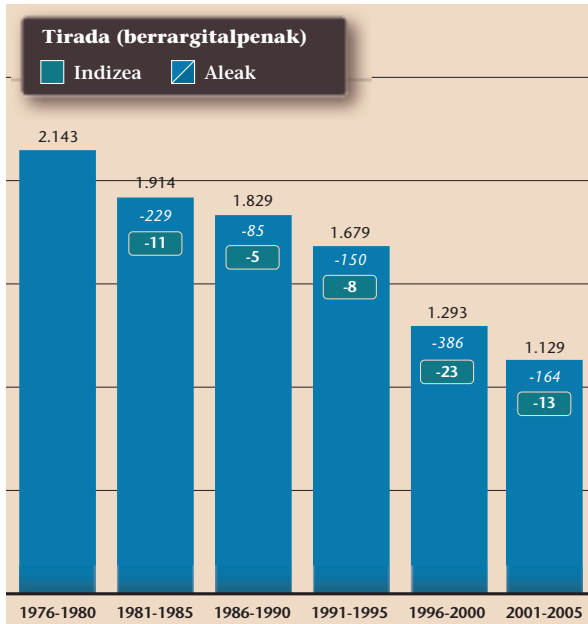
Tiradak berrargitalpenetan

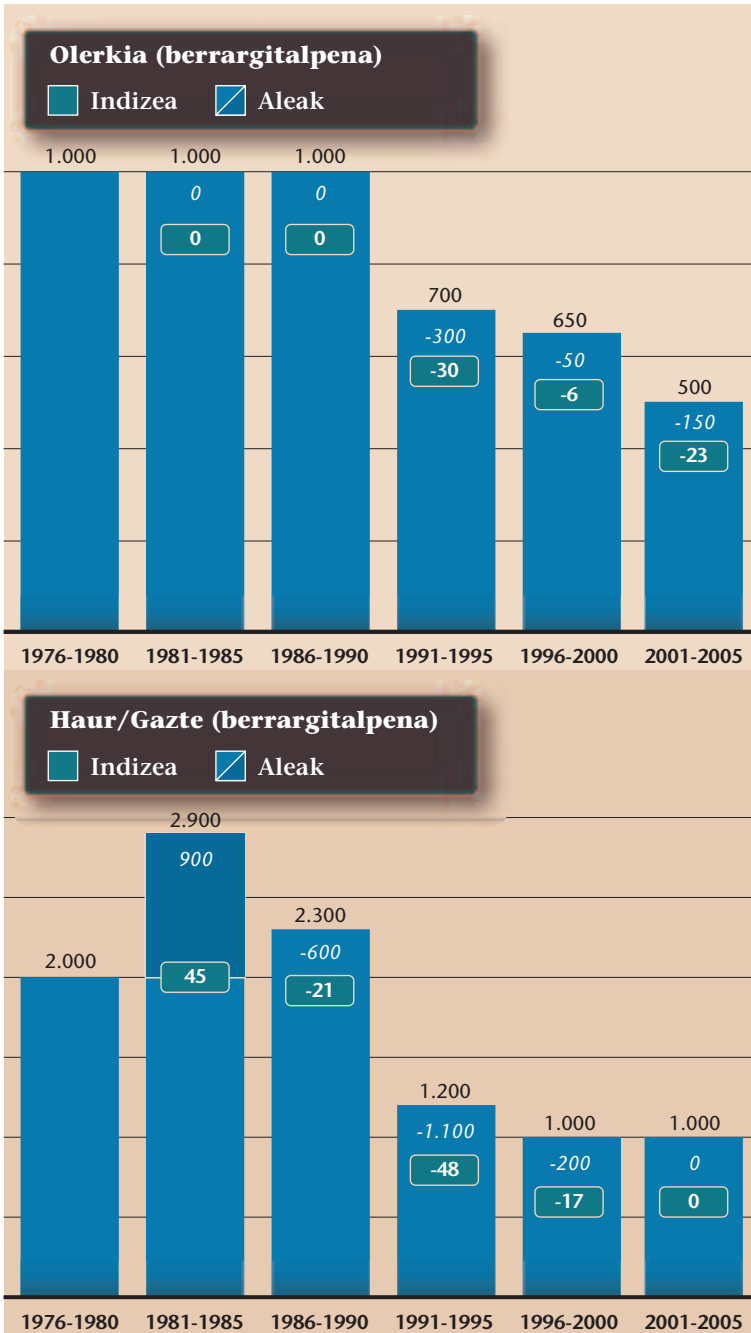
Nobedadeetan esandako gauza gehienek balio dute honako ere. Baina badira aldetxoak.

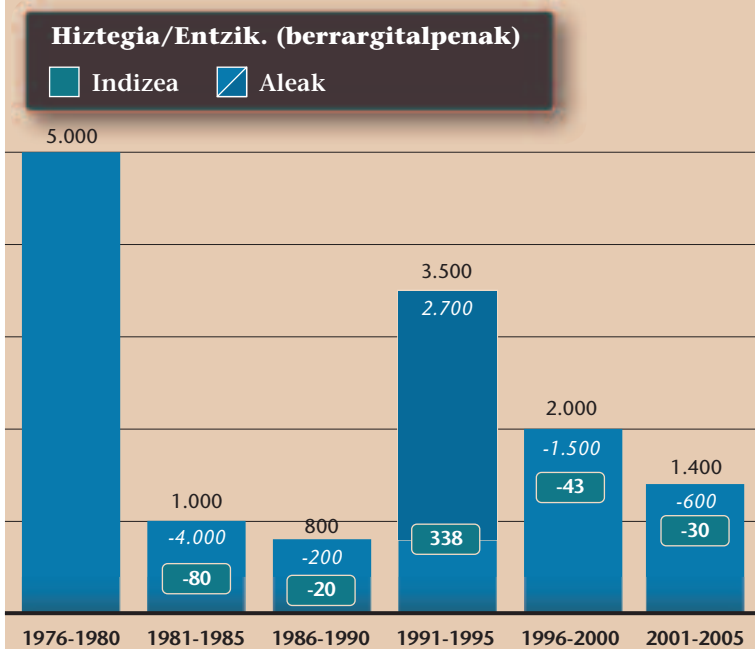
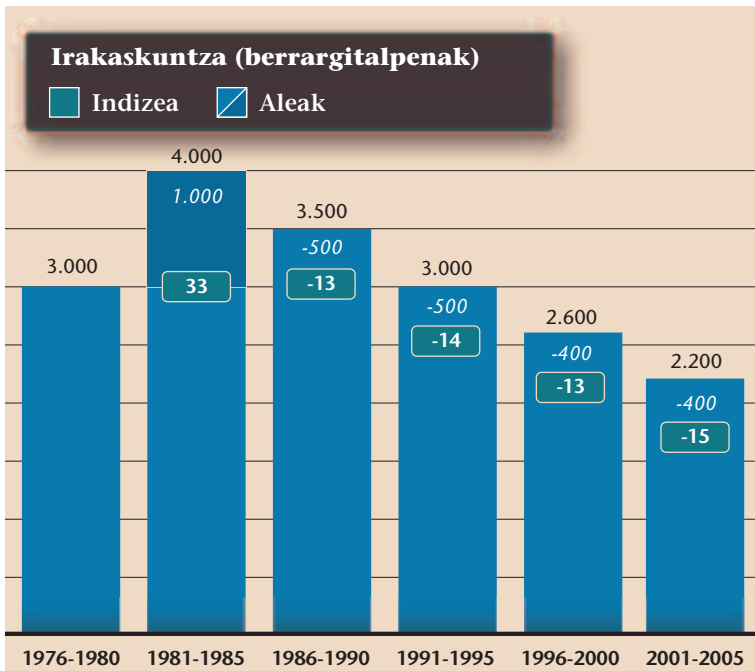
Igoera eta jaitsierak ez dira beti bat etortzen han eta hemen, ez datoz denboran parez pare. Kasu nabarmenena hiztegi eta entziklopediena da. Nobedadeetan gorakada harri-garria ikusi dugu, noiz eta 90eko hamarkadaren hasieran. Hamarkada beraren bigarren aldian, ordea, biharamuna: sekulako jaitsaldia berredizioan.

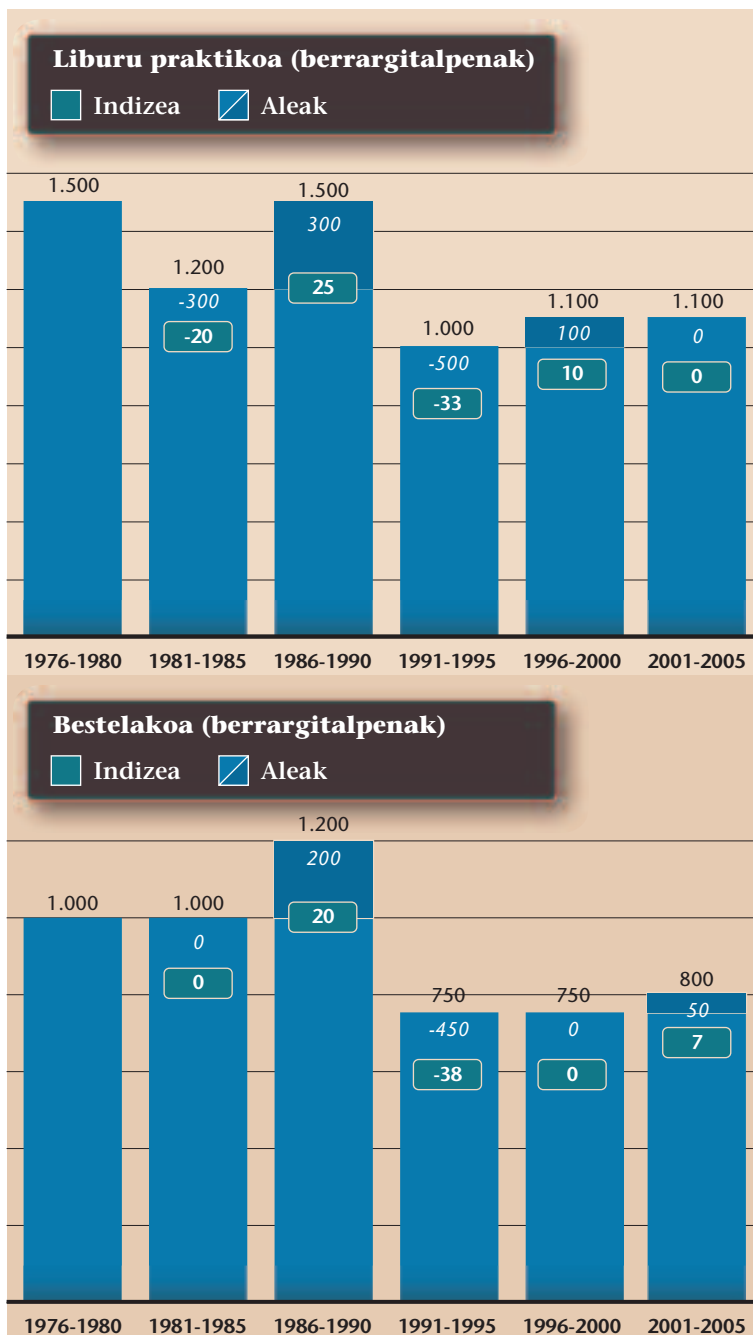
Nobedadeetan bezala berrargitalpenetan ere jaitsiera koiunturala barik joerazkoa da, estrukturala. Baina ez da bietan dوسي berean gertatzen. Gehienetan, handiago da galera berredizioan, nahiz eta badiren salbuespenak. Salbuespen da haur eta gazteentzako liburua, joera bera ematen baitu aurreneko argitaraldian eta besteetan. Beste bi ere salbuespen dira: liburu praktikoa eta liburu kulturala.

Urtealdi batean gehixeago, hurrengoan gutxixeago, baina oro har berrargitalpenak lehen edizioak baino dezente ale gehiago galdu ditu bidean.

Aleak

Tiradei begira gelditzen denari egoki datorkio beste hura, alegia, behatzari barik horrek seinalatzen duen ilargiari egin behar zaiola so. Bidea da tirada, ez helmuga, nirekiko.

Ale kopurua ezagututa badakigu zein den eskaintza editorial erreala. Kulturalki garrantzi handia du horrek kulturaren demokratizazio maila zenbatekoa den jakiteko. Horren ondoren falta zaigun urratsa kontsumoa ezagutzea da. Eta hori ere ez da ez helmuga eta ez helburu. Azken jomuga beste bat baita: irakurketa zehaztea.

Kulturalki ez eze ekonomikoki ere inportantea da ale kopurua egiaz eta benetan ezagutzea. Kulturak orokorrean, eta euskal kulturak modu berezi eta larrian, badu errekonozimendu premia, sektore ekonomiko eta industria bezala aintzat hartua izateko. Beti gara *parent pauvre*, bai kontsiderazio politikoan bai erakunde publikoen tratamendu ekonomikoan.

Ale kopuruaren eboluzioari gainbegiratu bat emanez, nabaria da joera positiboa, tiradan ez bezala, bidenabar esan. Etengabeko garapen hori 1976 urruti hartan 3.692.600 aletan hasten da eta 2005ean 16.654.400 aletan dago, eta 30 urte tartean beti gorabidean.

Ondoko orrietan ale kopuruaren unibertsoa aurkezten dugu, ezker-eskuin ikertuz urteak, edizioak, gaiak. Sarrerako taulak informazio guztia biltzen du. Eta hurrengoak ikuspegi orokorra eman nahi du, laburrean.

Aleak liburu-mota eta urtealdika (1976-2005)

	1976-1980		1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005	
	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.
Narratiba	161.500	24.000	638.400	172.500	936.900	297.500	707.400	532.800	724.800	395.200	843.200	306.900
N + B	185.500		810.900		1.234.400		1.240.200		1.120.000		1.150.100	
Olerkia	84.000	8.000	174.300	2.000	232.900	8.000	121.200	7.700	119.000	5.850	152.000	1.500
N + B	92.000		176.300		240.900		128.900		124.850		153.500	
Haur/Gazte	873.600	10.000	1.914.200	290.000	2.873.000	637.100	2.369.300	396.000	2.401.600	545.000	2.724.600	647.000
N + B	883.600		2.204.200		3.510.100		2.765.300		2.946.600		3.371.600	
Irakaskuntza	749.000	237.000	1.296.000	816.000	2.446.500	1.330.000	4.110.600	1.809.000	3.376.000	3.185.000	4.497.000	3.214.200
N + B	986.000		2.112.000		3.776.500		5.919.600		6.561.000		7.711.200	
Hiztegia/Entzik.	80.000	30.000	38.000	7.000	72.000	4.800	171.500	21.000	150.000	40.000	123.200	37.800
N + B	110.000		45.000		76.800		192.500		190.000		161.000	
Liburu praktikoa	414.000	4.500	531.000	15.600	622.200	16.500	588.000	9.000	858.000	20.900	1.225.500	62.700
N + B	418.500		546.600		638.700		597.000		878.900		1.288.200	
Bestelakoa	988.000	29.000	1.406.000	55.000	2.077.200	91.200	1.575.600	61.500	2.210.000	59.250	2.647.200	81.600
N + B	1.017.000		1.461.000		2.168.400		1.637.1000		2.269.500		2.728.800	

Aleak guztira urtealdika (1976-2005)

	1976-1980		1981-1985		1986-1990		1991-1995		1996-2000		2001-2005	
	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.	Nobed.	Berrarg.
Guztira	3.350.100	342.500	9.260.700	1.358.100	9.260.700	2.385.100	9.643.600	2.837.000	9.839.400	4.251.200	12.212.700	4.351.700
N + B	3.692.600		7.356.000		11.645.800		12.480.600		14.090.600		16.564.400	
												65.830.000

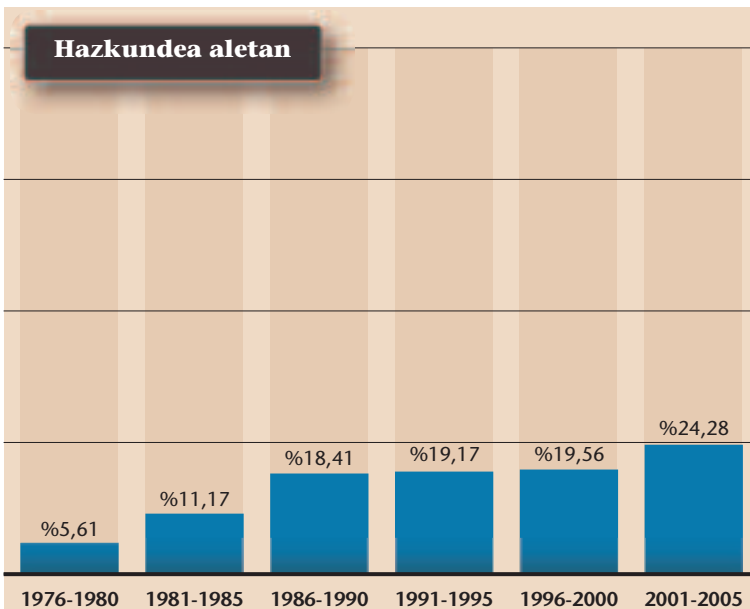
Aleak guztira liburu-motaka (1976-2005)

	1976-2005	
	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrargitalpenak</i>
Narratiba	4.012.200	1.728.900
N + B	5.741.100	
Olerkia	883.400	33.050
N + B	916.450	
Haur/Gazte	13.156.300	2.525.100
N + B	15.681.400	
Irakaskuntza	16.475.100	10.591.200
N + B	27.066.300	
Hiztegia/Entzik.	634.700	140.600
N + B	775.300	
Liburu praktikoa	4.238.700	129.200
N + B	4.367.900	
Bestelakoa	10.904.000	377.550
N + B	11.281.550	
Guztira	50.304.400	15.525.600
N + B	65.830.000	

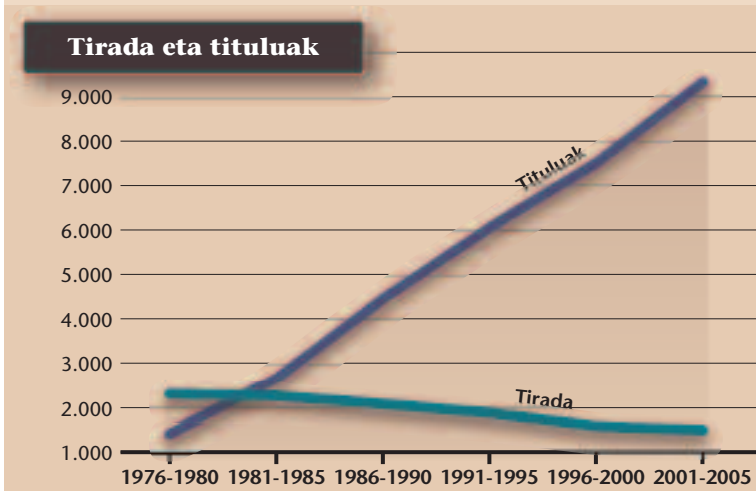
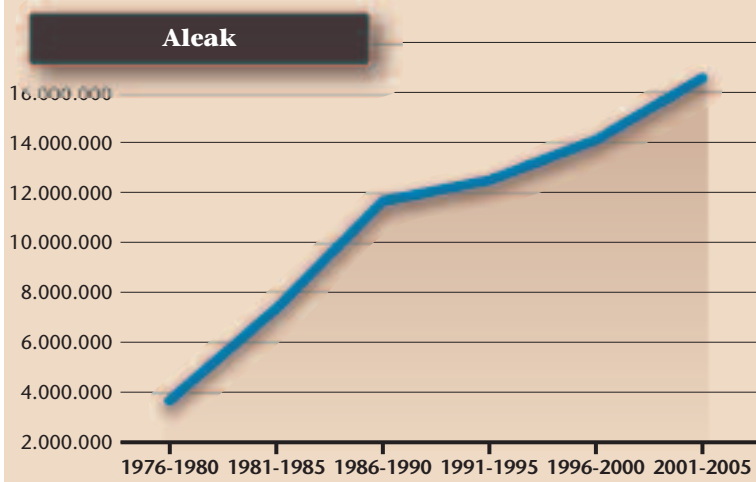
Aleak urtealdiz

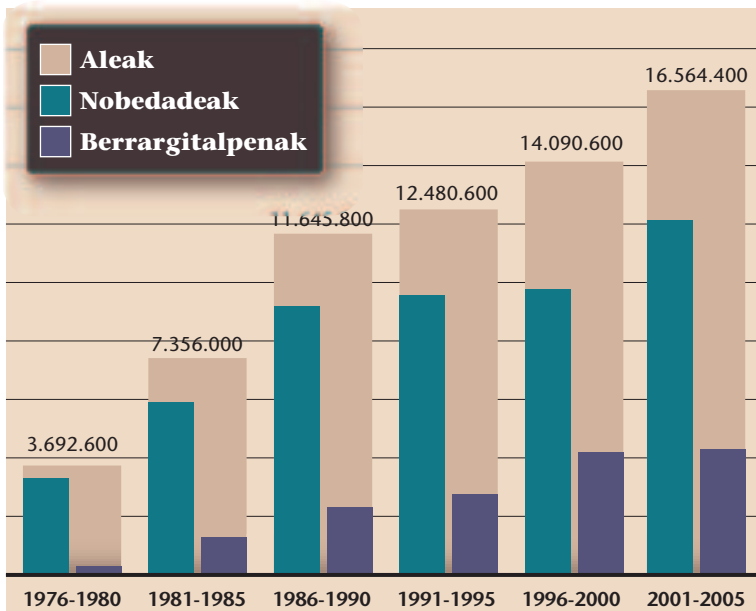
Urteen ardatzean ale kopuruari dagozkion gorabeherak azaltzen dituzte ondoko grafikoek.

- Garapena zein izan den ikustetik has gaitezke: lehen urtealdiak %5,6 suposatzen du eta azkenak %24,5. Badago alderik!
- Historiaren joana alderatuz erakusten du hurrenak, hau da, ale kopurua bera bere azpiko bi faktoreekin batera, tituluekin eta tiradekin.
- Urtealdiz urtealdi iguera hori neurtzeko indizea eta igoe-raren zifra absolutuak lagun, garbi ikusten da eboluzioa. 90eko hamarkadaren hasiera izan zen eskasena, dirudie-nez. Esan dugu aurretiaz, krisi garaia izan zela hura.
- Iguera hori bera barne osagai eta guzti ematen du hurrengo grafikoak, zer zor zaion lehen edizioari eta zer hurrengoei. Berredizioaren finkatzea begien bistakoa da.

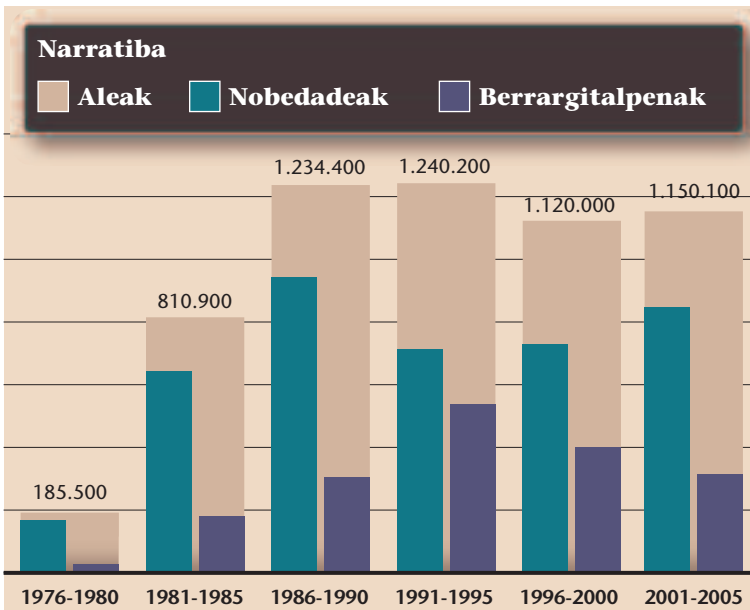
1976tik 2005era

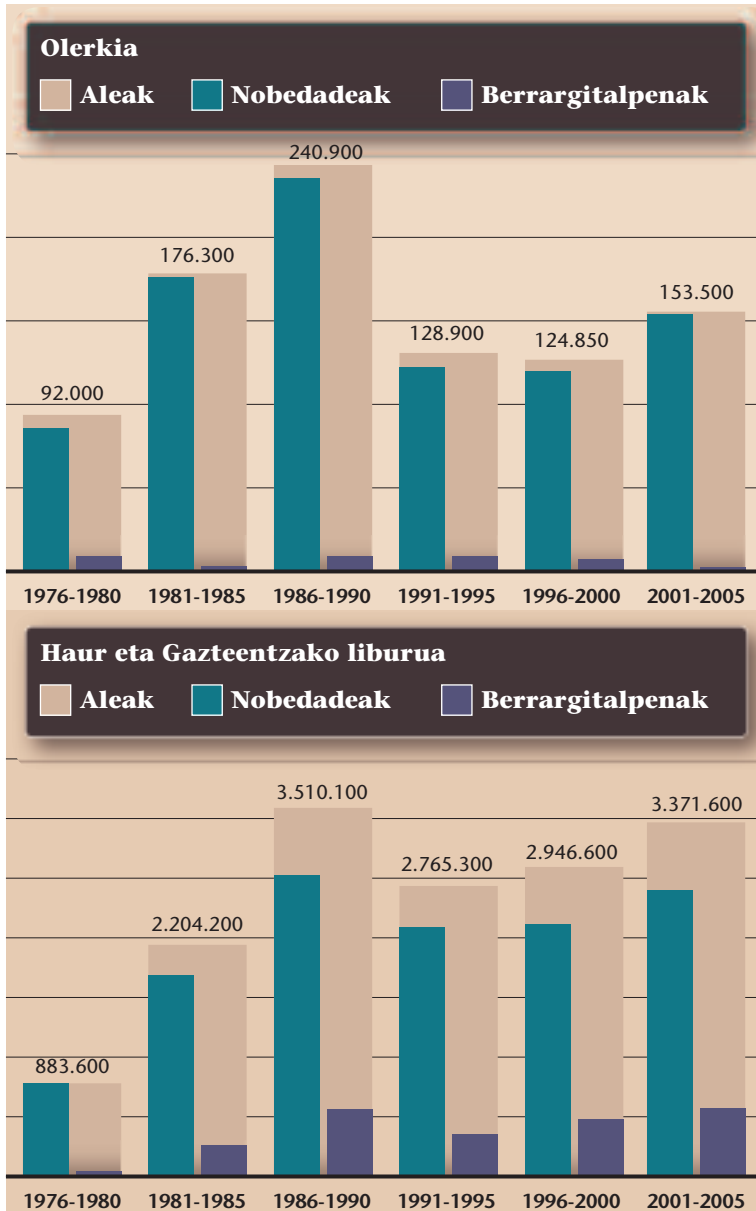

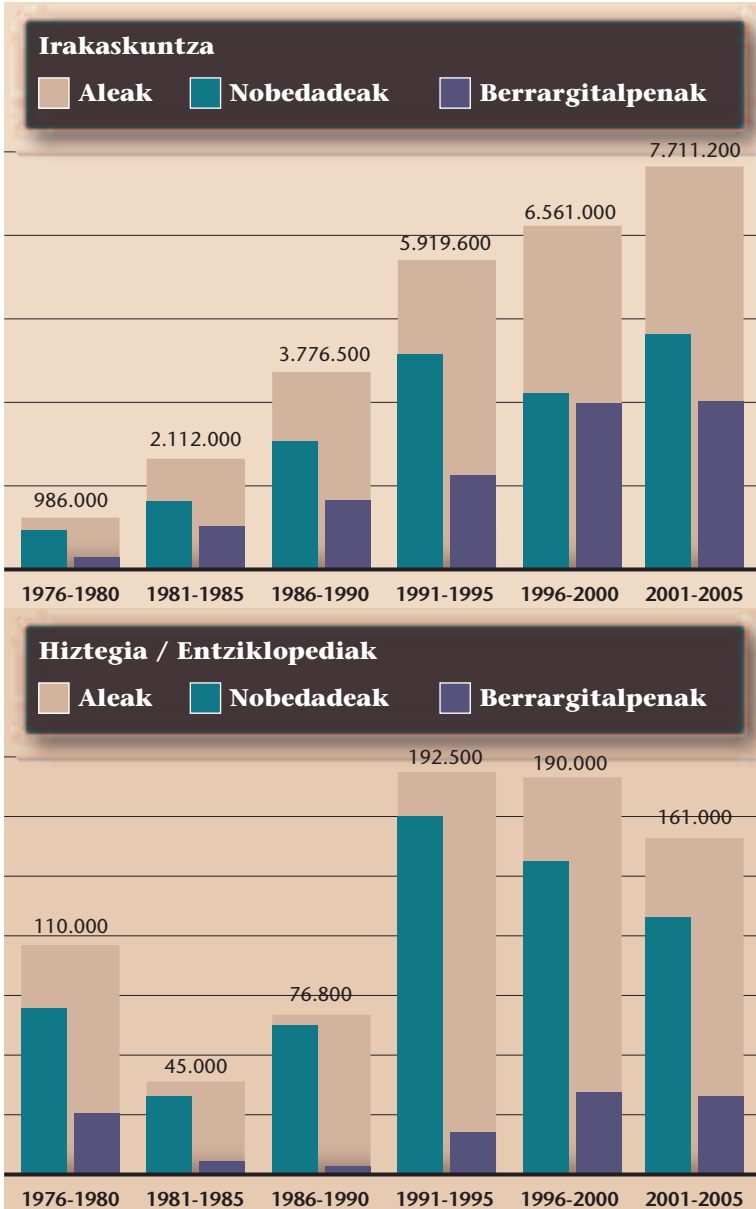

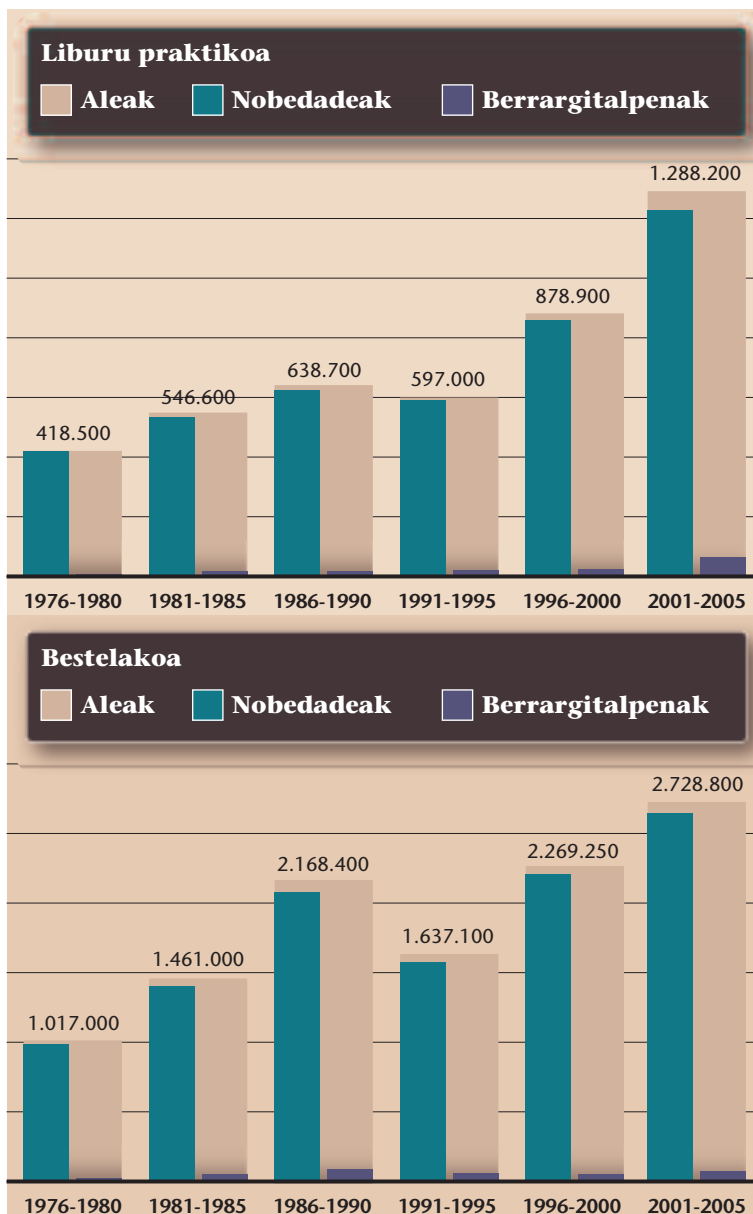
Gaiak urtealdika

Gaiei eta gai bakoitzari dagozkion aleak zenbat diren kulturalki oso da inportantea. Ez da berdin argitara ematen den guztia literatura izan, edo izan testuliburu. Denetik publikatzen dela egia da, baina bakoitzaren pisu espezifikoa zein da? Gai jakin batean argitara daitezke titulu ugari, baina zenbatekoa da ale kopurua? Titulu asko hutsaren hurrengo dira ale kopuruaren aldetik. Salatua dugu gaurko liburu politikak titulu ugalketa saritzen duela, merkatuari kasu egin gabe, eta, kasurako, alderdi kualitatiboak alde batera utzita ere, ale kopurua aipatu ere egin gabe. Hori agertuko da hurrengo grafikoetan.

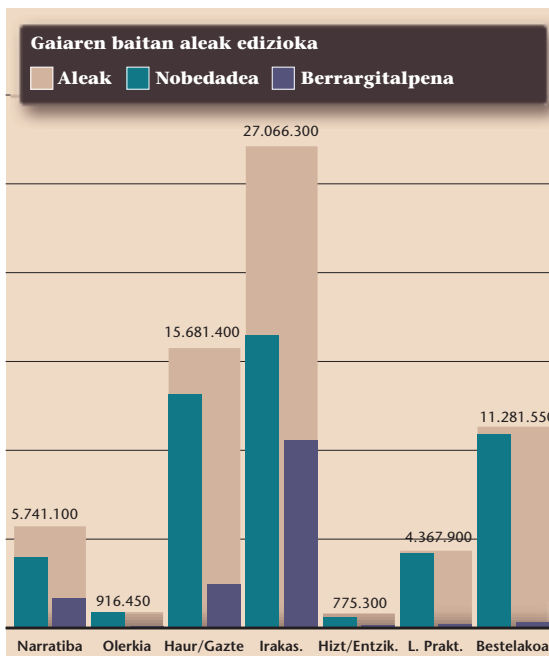
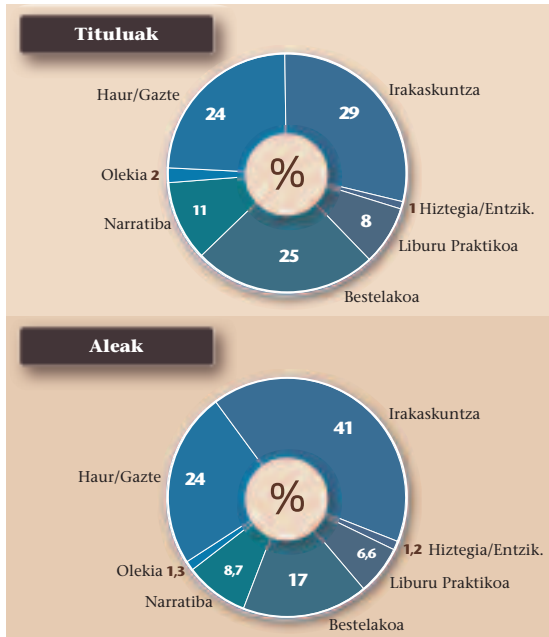

Aleak: edizioak eta gaiak tarteko

Ale ekoizpenaren joerak ezagutzeko bidean, on da konparazio bidez aritzea. Esaterako, gaien alorrean jarri eta aztertzen badugu zein den tituluen partea eta zein aleena, ez dira biak uztartzen beti. Hau da, tituluen baitako proportzioa eta aleen baitakoa ez datoz bat. Gehienetan hurbildu egiten dira, kasu bakarrean (haur eta gazteentzako liburuan) bat datoz. Gehien apartatzen den liburu mota irakaskuntzako da: tituluetan %29 da eta aleetan %41. Besteen aldean tirada altuak ditu irakaskuntzako liburuak.

Gai jakin baten barruan aleak nola banatzen diren edizio-ka, bada beste aztergai bat. Azpimarratzekoa da nobedade-ek (%76,5) aleetan indar gehixeago daukatela tituluek eurek baino (%75). Irakaskuntzako materialak kenduta, beste guztietan oso baxua da berredizioa.

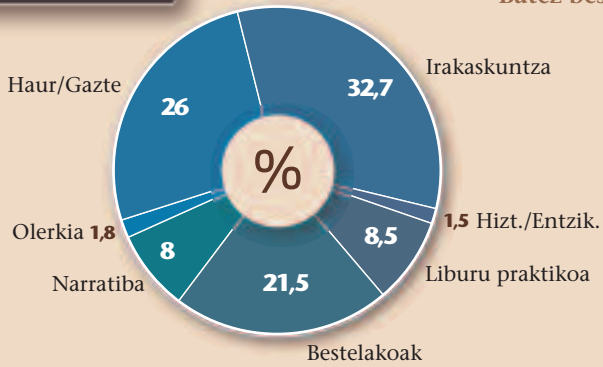
Edizio mota bakoitzaren baitan (lehen edizioan eta gainerakoetan, bakoitza bere eremu propioan) zein gaitan mami-tzen da edizioa? Emaitza bat da niretzat azpimarratzekoa: irakaskuntzako liburuak bereganatzen du aleen berrargitalpenaren %68,2, tituluen %32,7 hartzen duen bitartean.

Edizioaren baitan aleak gaika

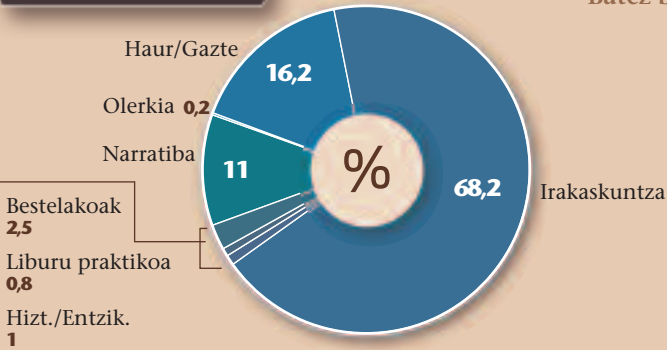
Nobedadea

%75
Batez beste

Berrargitalpena

%25
Batez beste

Balorazio ekonomikoa

Industria editorialaren ikuspegitik oso garrantzitsua da ekoizpenaren balorazio ekonomikoa. Datu hauek edukita, ez da ezina balorazio hori. Hurbilketa bat egiten dut hemen. Liburu tipo bakoitzarena egin ordez urtealdi bakoitzeko orokorrarena egiten dugu.

Nola egin dugun?

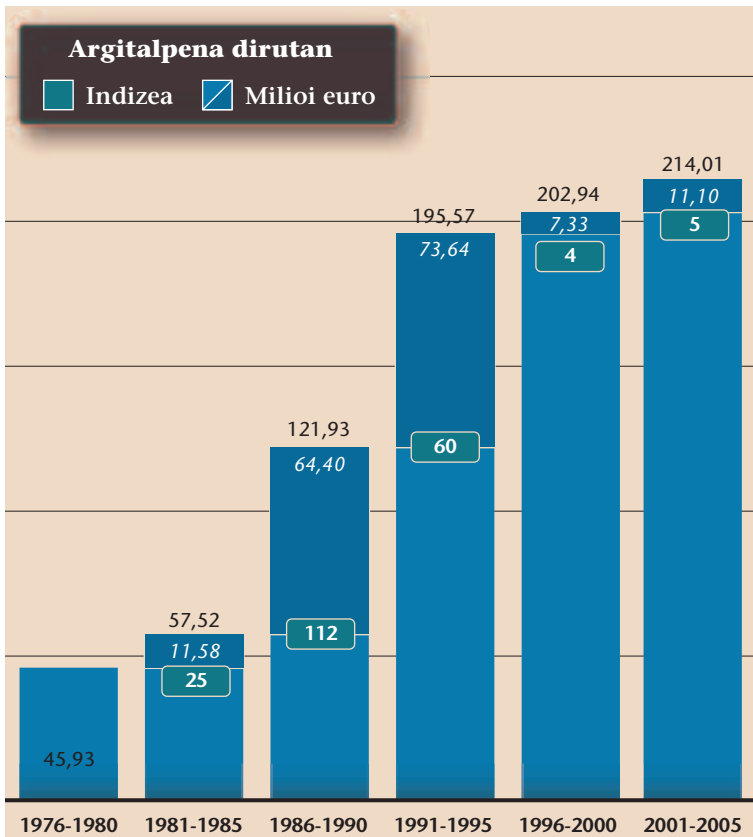
Ekoizpenean kalkulatu dugu prezioa, tapa-prezioa da. Urtealdiko ale ekoizpenari euro konstanteak egokitu dizkiogu, 2005eko prezioan. Horrela kalkulatuta, esaterako, 1976-80ko produkzioari, 3.700.000 alekoa, 46.000.000 euroko balioa le-gokioke. Esan berri dugun bezala, liburu guztien batez beste prezioa da hori, edozein delarik liburu tipoa. Liburu motaz joanez gero, aldatu egin ohi dira prezioak. Liburuak liburu, ezin daitezke berdinak izan, esaterako, narratiba eta hiztegia.

Urtealdiko kopuruari indizea erantsi diogu, batetik bestera dagoen jauzia edo aldea zein den modu alderagarrian azaltzeko. Eta gehiago zehazte aldera, diferentzia eurotan zein den ere kalkulatu egin dugu.

Ur sakonetan sartu gabe, esan daiteke oso apal hasi zen kultur industriak hazkunde esanguratsua izan duela urteen joanean. Mende berri honen lehen bost urteotako produkzioaren balioa 214.000.000 eurokoa da. Zorionez zerikusi gutxi du kopuru horrek frankismoa bukatu eta berehalako 46.000.000 euro haiekin. Nahiz eta ez izan aditua, iruditzen zait euskal produkzio bibliografikoaren industria aintzat hartzekoa badela, gaur egun den baino gehiago.

Argitalpena dirutan (1976-2005)

		<i>Aleak</i>	<i>Euroak</i>
1976-1980	Nobedadeak	3.350.100	41.675.244
	Berrargitalpenak	342.500	4.260.700
	Euroak guztira	3.692.600	45.935.944
1981-1985	Nobedadeak	5.997.900	46.903.578
	Berrargitalpenak	1.358.100	10.620.342
	Euroak guztira	7.356.000	57.523.920
1986-1990	Nobedadeak	9.260.700	96.959.529
	Berrargitalpenak	2.385.100	24.971.997
	Euroak guztira	11.645.800	121.931.526
1991-1995	Nobedadeak	9.643.600	151.115.212
	Berrargitalpenak	2.837.000	44.455.790
	Euroak guztira	12.480.600	195.571.002
1996-2000	Nobedadeak	9.839.400	141.687.360
	Berrargitalpenak	4.251.200	61.217.280
	Euroak guztira	14.090.600	202.904.640
2001-2005	Nobedadeak	12.212.700	157.788.084
	Berrargitalpenak	4.351.700	56.223.964
	Euroak guztira	16.564.400	214.012.048
1976-2005	Nobedadeak	50.304.400	636.129.007
	Berrargitalpenak	15.525.600	201.750.073
	Euroak guztira	65.830.000	837.879.080

(EUSKAL) LIBURUAREN BEHATOKIA

Helburua

(Euskal) Liburuaren Behatokiaren lehen helburua liburua, eta bereziki euskal liburua, iraganean, egungo egoeran eta etorkizunean lantzea da. Adiera zabalean ulertzen da liburua, euskarri desberdinetan emana.

Informazioa biltzearen aldetik, kultura idatzira ere heda daiteke, aldizkari eta egunkarien inguruko informazioa bilduz, eremu urriko eremuetan gutxienez.

Behatoki honek (euskal) liburuaren inguruko informazioak bildu, bideratu eta ordenatu nahi ditu. Webguneak, kasurako, euskal liburuari buruzko atari nagusia izan nahiko luke.

Liburuaren jakintzaren garapenean euskarazko liburuak jasoko du arreta nagusia, eta horren ondoan eremu urriko hizkuntzen inguruko berri eta azterketak etorriko dira.

Jarduera

1. Euskal liburuen katalogoaren garapena

Gaur egun Interneten kontsultagai dago *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa*. Liburuaren fitxa bibliografikoak

dauzka datu-base horrek. Etorkizunari begira, garapen-ildo hauek planteatu daitezke:

- Aurreko mendeetara zabaltzea.
- XXI. mendeko liburuen fitxekin eguneratuz joatea.
- Fitxaren edukia zabaltzea.
- Liburuak eskuratzeko argibideak ematea.

1.1. Aurreko mendeetara zabaltzea

Liburuen inbentarioa egin behar da aurrena. Hori egin ostean, Interneteko datu-basearekin batu beharko litzateke, horretarako esportazio-inportazioak prestatuz.

1.2. XXI. mendeko liburuen fitxekin eguneratuz joatea

Urtero-urtero inbentarioa egin eta datuak Interneteko datu-baseari gehitu beharko litzaizkioke.

1.3. Fitxaren edukia zabaltzea

Liburuaren fitxa bibliografikoari beste mota bateko informazioa erants dakiok, hala nola idazleari buruzko informazioa (biografia, argazkia), edukiari buruzko iruzkina (balorazioak, kritikak), liburuaren historia soziala (argitalpen-atzerapenak, debekuak, zentsurak, arrakasta soziala, tirada), argitaldari edo inprimatzailearen historia. Edukia aberastera datoz, baita ere, literatur generoez edo bildumez egin daitezkeen azterketak.

1.4. Liburuak eskuratzeko argibideak ematea

Bibliografiak argitaratutako liburuen ezaugarriak ematen dizkigute, baina ez digute haiek eskuratzeko laguntzarik ematen. Irakurleak batzuetan liburua erosi egin nahi du, beste batzuetan erosoena gertatzen zaion liburutegian aurkitu nahi du eta gaur egun, egile-eskubideak iraungiak dituzten liburuen kasuan, Internetetik jaistea nahi du, baina ez daki

zein den liburuaren egoera; alegia, salgai aurki dezakeen, agortuta dagoen edo zein liburutegitan edo webgunetan aurki dezakeen. Gure katalogoak lagundu diezaioke horretan, baldin eta liburuaren egoeraz informazio egokia sartzen bada eta, Internetez baliatuz, liburutegietan bilatzeko, erosteko edo eskuratzeko bidea ematen badu.

2. Liburuari buruzko jakintzaren kudeaketa

Liburuaren behatokiak liburuaren inguruko informazioak bildu eta liburuari buruzko jakintza bihurtzen duen tresna izan beharko luke. Gaur egun edozein gairen inguruan sobera informazio dago, baita liburuaz ere. Besterik da, ordea, jakintza. Informazioa bildu, aztertu, ordenatu, landu eta ondorioak ezagutarazi ezean, ez da jakintza erdiesten.

Informazioa bi eratarira iritsiko da Behatokira: paperean eta euskarri digitalean.

- Euskarri digitalean eskuratzen dena zuzenean dokumentu-biltegi digitalean sartuko da. Paperean datorrena azaletik aztertuko da, bere hartan gordetzea merezi duen ikusteko. Hala izanez gero, digitalizatu eta testu bihurtuko da eskaner eta OCR bidez dokumentu-biltegi digitalean sartzeko. Bestela, Behatokiko lankideek iruzkin digital bat sortuko dute edukiaz, eta hori gordeko da biltegian.
- Biltegiratzen diren dokumentu guztiak indexatu egingo dira, testu libreko bilaketa lasterrak egin ahal izateko. Gero sailkatu egingo dira, direktorio bidezko bilaketa ere erabili ahal izateko.
- Dokumentuak metadatu esanguratsuz ere hornituko dira, bilaketak eraginkorragoak izan daitezen. Metadatu horiek thesaurus baten bidez estandarizatuak izango dira.
- Eragiketa horien guztien emaitza *Datu-base dokumental indexatu eta sailkatuan* egongo da. Hori Internet bidez kontsultatu ahal izango da.
- Behatokiko lankideek Internet bidez, kontsultak egiteaz gainera, lantzen duten informazioa sartu ahal izango

dute biltegi digitalean, beste dokumentu guztien prozesua jarrai dezaten.

3. Informazioaren gizarteratzea

Behatokiko lankideek lantzen duten informazio berria Datu-base dokumental indexatu eta sailkatura itzultzen da, baina ez da hor agortzen beren egitekoa. Datu-basetik kanpora ere zabaltzen da, euskarri desberdinetan, baina batez ere paperezkoan.

Formatu desberdinen bidez (agendak, dossier periodistikoak, azterketak) gizarteratu nahi da liburuaren kultura.

Bi norabidetan lantzeko produktuak aurreikusten dira: kanpotik barrura eta barrutik kanpora.

Informazioa inportatzea da eginkizunetako bat, alegia, mundu zabalean liburuari buruzko informazioak (ekoizpena, salmenta, irakurketa) eta joera berriak (*ebook*) azaltzea euskal publiko orokorrari nahiz sektoreari.

Euskal liburugintzaren informazioa esportatzea da bestea. Esportatzeak eta trukatzeak gure kasuan berebiziko garrantzia du, isolamendua hausteko. Euskal liburugintzaren kanpo-presentziaren modu bakarra ez da liburuak itzultzea. Horrez gainera euskal liburuaren berri zehatz eta fidagarriak foro egoki desberdinetan zabaltzea behar dira, hizkuntza desberdinetan: aldizkari espezializatuetan, komunikabideetan, eremu urriko aldizkari eta komunikabideetan batez ere. Informazioa sistematikoki eta modu egokituan esportatu nahiko luke Behatokiak.